

1166
JOH. JOACHIM. ZENTGRAVII
ORIGINES JURIS
NATURALIS

Secundum Disciplinam Christiano-
rum ad Gentilium captum,

Vindicata

contra

SPICILEG. CONTROVERSIARUM
Celeberrimi

DN. SAMUEL. PUFENDORFII:

Cum Appendice

Contra

Clarissimum Virum,

DN. SAMVEL. STRIMESIVM,
Prof. Francof. Viadrin.

ARGENTORATI
Impensis GEORGII ANDRÆE DOLHOPFII,
Anno 1681.

2 Jul 24

VIRO

Magnifico, Nobilissimo & Consultissimo,
DOMINO

JOHANNI PHILIPPO
SCHEFFERO,

J. U. D. EXCELLENTISSIMO, SE-
RENISS. DUCIS WÜRTENBER-
GICI; ILLUSTRISSIMI ITEM SYLVÆ,
RHENI, ET SALMÆ COMITIS;
UT ET REIPUBLICÆ ESLIN-
GANÆ CONSILIARIO,

Perennem precor felicitatem!

Indicias has ut Tuo conse-
crarem Nomini, à me impe-
trarunt Tuus erga me be-
nevolentissimus affectus, Tuaque
Eruditio. Istum enim ut quanti
æstimarem contestarer, publico id
fieri monumento non inconvieniens

judicabam, cum Fautorum & Amicorum dignitas etiam inter alios celebrari mereatur. Quanquam & Amici nomen ex se ita sit amabile, ut ab eo patrocinium aliquod tale scripti genus, quale hoc est, cui Magnificum Tuum nomen præscribere placuit, sibi polliceri non dubitet. Tuæ autem in primis singulari eruditioni, cum in aliis, tum his in literis Practicis excellenti, has vindicias subijcere debui, ut quid circa quæstiones, quæ cum *Celeberrimo Viro*, qui meam Disquisitionem de Origine J. N. impugnatum ivit, mihi intercedût, à me sit præstitum, dijudicaretur à Viro, cui neque ingenium, neque doctrina ad hoc faciendum necessaria deest. Et cum accuratius philosophandi genus Tibi semper cordi fuerit, non ingrati hinc tibi quoq; futuram confido hanc de Origine moralitatis & J.

N. dif-

N. disputationem: cum his in controversiis de ratione veritatis hujus Juris, quod universum genus humanum nexu reciproco confociat, ipse sis exercitatissimus. Contentiones equidem non amo, cum aliis laboribus tempus sciam tribuere; obrectatione autem nominis alieni velle inclarescere plane infrunitam censeo; male tamen excepta, quæ in neminis injuriam, aut veri studio, quod in libera Philosophorum civitate omnino probare decet, scripta sunt, vindicare & recte interpretari omnino me teneri arbitror. Frustra proin quis à me sæpius repetitas vindiciarum vindicias expectaverit; cum mentem suam clare explicasse, thesinque suam solide probasse, & ab objectionibus quæ speciem aliquam veri præ se ferunt liberasse, cordatis & eruditis sufficere existimem. Abire enim solent

) (3

plerum-

DEDICATIO.

plerumq; ejusmodi litigia in cavillationes, convitia, & molestam dudum protritarum quaestionum repetitionem. Benevola itaque excipe fronte hanc pro mea de Origine, Veritate & immutabili rectitudine Juris Naturalis disquisitione scriptam Apologiam. Conservet Te Deus Ter Opt. Max. in spem melioris seculi saluum & incolumem! Vale.

Magnific. Nobiliss. & Ampliss.

*Scrib. Argent. die 17.
Aug. 1681.*

T. Nominis

Cultor addictissimus

Joh. Joachimus Zentgravius,

Cordate

85:(0):80

Cordato & Erudito Lectori

υπερξενω.

Ultus jam agitur annus, ex quo de Origine, veritate & immutabili rectitudine Juris naturalis secundum disciplinam Christianorum, ad caput tamen Gentilium, hoc est Philosophice, colloquii Academici ergo nonnulla meditari incepti. Et si vero hoc facto me manifestaturum esse probe videram, mihi non eundem per omnia animi sensum cum aliis Eruditis viris circa has quaestiones intercedere, liberam tamen quod Philosophorum civitatem libera quoque suffragia admittere sciebam, cordate citra personae injuriam mihi disputare licere credidi. Nunquam non enim infrunitum istud dissentendi genus odio habui, quo Viros, quorum eximia extant in re litterariam merita, quibusque laudabili conatu illam promovere curae cordique est, quando humani quid illis accidit, convitiis proscindere solent; memor & me hominem esse. Nec illud sperandum ego puto inter mortales esse seculum, quo omnis lis circa motas

controversias perorata dici poterit. Hac mentem meam ad scribendum applicarem, sic thesin meam tractandam esse duxi, ut solidis rationibus munitam non uni tantum adversario & contradicenti opponerem, & cum erroris sit multiplex facies, nihil cum illo ei commercii, five sub hac, five alia appareat forma, intercedere una ostenderem: unde factum est, ut passim additæ limitationes jam his, jam illis diversum sentientibus obstruant. Neminem vero ego puto usque eo in Philosophia Morali esse hospitem, quin sciat, circa originem, veritatem & immutabilem rectitudinem J. N. explicandam, doctissimos quosque viros in diversas abire sententias, ex quibus cuilibet illam sequi licet, quam præ cæteris veram esse sibi persuasum haber. Cæterum cum Lectori idem vicissim, quod auctori de alijs, permissum esse debet de scripto iudicium; eximia hujus virtus recte a dicitur, accurate *quid in controversia proprie sit* considerare, contra quem item, & qua ratione aliquid dicatur, placide dispicere, ne cum propria luctari umbra censor incautus & præceps necesse habeat. Et hoc est quod in viro celeberrimo, DN. SAMUEL. PUFENDORF. O. omni iure desidero. Me operæ pretium facturum esse existimabam, si crassum illo-

rum

a Pufendorf. Spic. p. 4.

necessidad
D. n.

rum Indifferentissimum, qui à libero Dei beneplacito discrimen naturale honestorum & turpium suspendunt, item profligatum, aliasque huc pertinentes tractarem quæstiones, tam à Scholasticis quam ab alijs viris doctis moras. Facere mihi licere hoc credebam jam ex occasione, jam ex instituto; jam sententiæ tantum, jam etiam auctoris facta mentione quæ eo melius sæpe numero omitti poterat, quod alias in *disquisitione* auctores sententiarum, contra quas meam munire thesin laborabam, infruñiti potissimum Indifferentissimi, allegassem, secutus a Dn. Pufendorffii exemplum, qui in Præfatione præmissa Elementis Jurisprudentiæ universalis, Grotium & Hobbium velut in universum allegans, in ipso opere, quoties eorundem expressa fuit sententia, ipsos nominare super sedis. Verum enim vero cum Indifferentissimum canentes ribias inflare primo Pufendorffius ab alijs arguebatur, istam litem me meam velle facere inique suspicatus, in se dici credidit, quæ contra * *Vasquum, Radam, Caramuelem, Szydlovium, Rhatforsem, Tovissum*, aliosque, jam facta, jam omiſſa mentione auctoris; jam ex instituto, jam ex occasione; jam theſeos muniendæ, limitandæ; jam antitheseos oppugnandæ gratia; jam etiam ex alia causa, solvendorum sc. in gratiam

)) 5

audi-

a Prefat. Elem. Jurispr.

auditorum, quibus istæ dissertationes scribebantur, dubiorum ergo, ut in Dissertationibus Academicis fieri amat, disputata sunt. Tantum autem abest, ut hanc quæstionem tractans ad *Pufendorfium* respexerim, ut illum potius ab Indifferentismo istorum meo quidem iudicio absolutum *Vasquo* etiam opposuerim, eundemq; recte oppugnare dixerim, uti & quæ sequuntur docent Vindiciæ. Potissima quæ cum Viro Doctissimo mihi controversia intercedit est de origine moralitatis; & num veritas moralium se antecedenter, an vero consequenter ad divinam voluntatem habeat: hoc est, an v. c. unicuique suum tribuere sit justum & rectum, quia Deus ita præcise voluit, an vero quia justum & rectum, Deus ita quoque præceperit? Ubi si quæ est, quanquam eam nondum videam, lubens confiteor culpâ, quod *Pufendorfiana* sententiam, etsi non sine ratione, honeste & modeste, pro Academica omnibusque bonis probata dissentendi libertate, prior perstrinxerim. Non ægre hoc laturum esse Virum initio inde coniciebam, cum quod citra detrahendi studium, à quo longissime absum, ratione contendere in mentem induxerim; tum quod ipse a inter illud genus hominum suum profiteri nomen nolit, qui statim in odium & iras efferves-

scunt,

a *Pref. de J. N. G. Apol. p. 64. Epist. ad Scherz.*

scunt, si sua omnia velut ex tripodè dicta non adorentur; provocaveritque etiam ad honestam disquisitionem à se traditorum, quibus secum in arenam descendere placuerit; denique quod libertatem quam in alios sibi sumserat, aliis quoque in sua permissurum existimaverim. Confutaverat quippe & ille passim *Dn. D. Zieglerum*, & *B. nostrum Bæclerum*. Verum neque *Witteberga*, neque *Argentoratum* ei bellum hoc nomine indixit, etsi rationes quibus hi viri defendi queant, non desint. Sed fefellit me meam mens, cum humanitatis verba expectans, eandem vehementiâ, quam iniqua peperit suspicio, quæ in alios invectus est, in me quoque expertus fuerim. Accedit, quod quæ Vir doctus mihi objecerat distinctius cognoscens, ab eo thesin propriam non solum defendi, sed & quæ in meo tractatu habentur illi minus probata censeri, & irritò licet successu, examinari notaverim, ita ut non defensorem tantum, sed & aggressorem egerit. Quanquam vero per convitia & calumnias adversarii alicujus nunquam à defendenda veritate me revocari passurus sim, cum tali cacodæmonis furori cedere Christiano homine, cui mens recti conscia est, indignum censeam; fateor tamen, me provocatum licet, a animum hæc ad ornandi vindicias ab initione habu-

a *Spic. p. 74.*

habuisse, scriptaque ad *Amicum* exeunte Octo-
bri elapsi superioris anni epistola, fontes solu-
tionum illorum quæ à Dn. *Pufendorf.* objici-
untur ostendisse, sufficere duxisse, quam ille
etiam publici juris jam pridem fecisset, si per me
licuisset. Ubi tamen Lipsiensis Academiæ Re-
ctorem Magnificum Dn. *D. Valentin. Alberti*
notis Apologeticis se vindicasse vidi, mea quo-
que interesse censui, à me circa Jus Naturæ in ne-
minis injuriam disputata ab iniquitate & obje-
ctionibus, quibus ea Dn. *Pufendorf.* constrin-
gere voluit, liberari. Feci hoc modeste, ut inter
Consanguineos fidei decet, eruditoque seculo
probata & plane honesta scribendi ratione, qui
id dedi operam, ne verbum excideret, quo jure
Vir Doctiss. offendi posset, par pari minime
referens, etsi peccatum originis ubique detur,
cum à tali disceptandi genere, quo victor peior
& infeliciores victo habetur, plane alienus sim,
obfirmato contra quemvis furorem animo.
Primaria quæstio est, uti dicere incepti, de *Ori-
gine Moralitatis*, quæ controversia secunda pro-
lixius etiam explicatur, quam exemplis Mathe-
maticis illustrare præprimis volui, quod hæc
sint perspicua, eademque existat ratio veritatis
rerum Moralium in se & sua natura talium, quæ
veritatis est Mathematicæ, cum uti eo ipso quo
aliquid

a *Pufendorf. Specim. p. 164.*

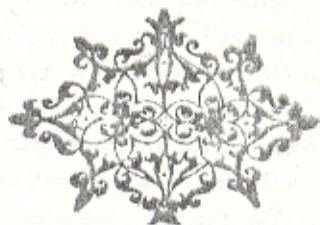
verdad moral -
matematica

aliquid existit unum est, ita eo ipso quo ali-
quid est homo, sit animal rationale; & uti
unum, unum, unum, & unum compendii cau-
sam appellamus quatuor, ita animal rationale
uno nomine vocatur homo; & cum rapina di-
vinæ gloriæ contumeliosa de Deo loqui, dici-
tur blasphemia. Imo uti ex uno, uno, uno &
uno confurgit quaternitas, ita ex illis requisitis
& conditionibus, de quibus in Disquisitione
Art. VII. fuit actum, exoritur Moralitas; & ista re-
quisita in illa conjunctione spectata dicuntur
Moralitas, conjunctaque animalitati rationali-
tas dicitur Humanitas, vel si mavis homo, uti
unum, unum, unum & unum conjunctim acce-
pta dicuntur quaternitas Unde sicut veritas Ma-
thematica quæ talis se habet ad divinam volun-
tatem antecedenter, ita & veritas moralis quæ
talis, salvo interim discrimine, quod ex parte
materiæ intercedit. Usus quem hæc quæstio
habet in gravissimis circa divinam Providen-
tiam controversiis, quæ nostratibus cum Reformatis
intercedunt, & quæ de Necessitate Satisfac-
tionis Christi contra Socinianos disputantur,
illi æstimare norunt, quibus istarum controver-
siarum status altius est perspectus, quique quæ
ab adversariis hic reponi & objici vicissim so-
lent, non ignorant; quæ prolixius hoc loco ex-
plicare instituti ratio permittere non videtur.

Reliquæ quæstiones paucis sunt discussæ, quod illarum veritas explicationem potius perspicuam, quam prolixè institutam defensionem desiderare videatur, citra animum cavillandi, cuius turpitudinem in illos qui Moralia docent minime cadere decet. Denique Appendicis loco subjeci vindicias *contra Clariss. Dn. Samuelem Strimesium, Prof. Francof. Viadrin.* qui pro ea quæ inter Philosophos datur libertate, quamque & mihi concedi vicissim postulo, sententiam meam de *Valore Morali*, num Moralitatem in genere spectatam formaliter constituat, impugnatum iur, me non invito; cui proin ut mea responderet humanitas æquum erat, cum simili erga me fuerit usus humanitate, fidei licet meæ consanguineus non sit. Tuum jam erit, benevole Lector, judicare, quid hic à me ex vero sit præstitum, non quid cavillandi libido confundere, & pervertere possit. Nullus enim tam feliciter procedere potest commentarius, qui non huic obnoxius esse injuriæ queat, à qua ne ipsæ sacræ literæ liberæ sunt. Bene *Seneca* Qq. Nat. l. 4. c. 5. *Pauca admodum sunt sine adversario. Cetera etiamsi vincunt, litigant.* Observabis autem in præcipua controversia, quæ de Origine Moralitatis instituta est, ventilanda, eo descendisse Dn. Adversarium

meum,

meum, ut thesicos suæ salvandæ causa propositionem hanc æternæ veritatis: *Homo est animal rationale*, veram esse negatum ierit, si Deus Hominem nunquam creare decrevisset; & quod tota tandem disputatio loco solidæ Responsionis sarcasmo finiatur: id quod pro bonitate causæ meæ non parum facere mihi persuasum habeo. Quare uti de Tua Æquitate & Eruditione, cordate Lector, benevolum mihi iudicium polliceor, ita fave ulterius, atque vale!

SYLLABUS CONTROVERSIARUM.

- I. An, & quomodo doctrina Iuris Naturalis secundum disciplinam Christianorum tradi possit? p. 6.
  - II De Origine Moralitatis & Legis naturalis. 14.
  - III. Quae sit ratio formalis actionis moralis? 63.
  - IV. De Indifferentismo actionum moralium. 65.
  - V. De Socialitate, an sit I. N. fundamentum? 76.
  - VI. De Conformatione creaturae rationalis cum Deo. 93.
  - VII. Quomodo I. N. & an in infantibus detur? 96.
  - VIII. An jus natura dirigat etiam actus interiores. 100.
- Appendix contra Dn. Strimesium. 105.

Facto

Facto hoc Vir Celeberrimus atq; Doctissimus Dn. Samuel Pufendorfius praemissa Spicilegio praefationis initio: *Quamquam, inquit, spes fueras, post editum* Controversiarum Specimen *tandem aliquando liberum mihi fore molestissima scriptione supersedere, cuius necessitatem initio mihi malevolorum improbitas, & inde vitiligatorum quorundam proasserendis suis nanis importunitas imposuerat: hanc tamen apparet, qua ratione hoc saltem scripti commode defugere queam, per quod ultimus adversae partis conatus est destruendus; novam scribendi explicat necessitatem: Video post concisos calumniarum exercitus, unum aut alterum cavillationum manipulum adhuc frontem obvertere, tum praecipue serenissimam ac potentissimam reginam Metaphysicam, velut fidum barbariei tutelare numen auxilio vocatam, par distinctionum pulvere hanc quidquam decoro sordidarum submisisse, quae ferocula toto late campo volitans, veluti sola telis suis in acicularum subtilitatem astenuatis bellum confectura.* Verum quod usum Metaphysicae in explicandis primis J. N. originibus sic exagitat, recte propterea Dn. Pufendorfii dicitur esse opinio.

A

cum

enim mitius de Scholasticis, usuq; primæ Philosophiæ in hac disciplina Grotii, Conringius, Graevvinkelius, Feldemus, Rachelius, aliique viri politicissimi judicant. Nil addo, quam B. Bæcleri verba Com. Grot. P. I. p. 22. qui rectum Grotii in eo iudicium eluxisse scribit, quod ardui argumenti doctrinam via & arte, partite & subtiliter componi non posse vidit, absq; ope & adminiculo sublimis sapientiæ, quam Metaphysicam vocant. Existimat equidem Dn. Pufendorfius, se istas distinctiones facile opaca nube tectas magnum per inane circum volitantes ferre potuisse, ni subsidentem in insidiis animadvertisset sicariorum manipulum, infamibus telis instructum. Patet verò bene dixisse Philemonem, πρὸ χειρὸν εἶναι τῆν γλῶσσαν εὐλόγητον ἰσχυρῶν, a serio proclive esse ad linguam currere: Pleraq; quippe quæ hic dicuntur, mera nituntur suspitione justo iniquiori, quæ tam atroci accusatione innocenti gravis est. Fallitur enim vehementer, si quæ in Disquisitione habentur, omnia in se dicta putat. Ita quando addit: *Id enim jam egregium, ac si Diis placet Theologicum facinus habetur, viros orthodoxos, probatæq; vitæ deterrimarum hæresium, ipsiusq; adeo atheismi convictio aspergere, occasione questionum philosophicarum, quas salva S. Scripturæ auctoritate ex solo rationis lumine ventilare se profitentur, & quidem antequam ad liquidum fuerit perductum, quid proprie in controversia sit:* Non in me hoc dici credo; certe dici non potest, qui Pufendorfi Orthodoxiam nusquam in dubium vocavi, vel de vitæ ipsius probitate dubitavi, tantum adest ut deterrimas hære-

tes,

ses, imo ipsum atheismum, occasione questionum, in quibus aliquid disensus mihi cum illo intercedit, eidem objecerim. Scripserim enim licet in *Disquisit. mea* sub Procem. finem: *Diabolum sub specioso Jurisprudentiali naturalia nomine, tacite jam Pelagianismi, jam Atheismi semina disseminare*, id sicut de *Herberto, Spinoza, Hobbio, Fernando Vasquio*, nonnullis etiam Pontificiorum *Moralistis*, quos mea *Disquisit.* confutatum ivit, quosq; hæc scribens petebam, verum est; ita plus justo suspicax merito vir celeberrimus audit, quo vitio in suo Spicilegio satis aculeato sæpius laborat, contra mentem meam, quæ contra istos impostores dixi, in se dicta esse censens. Quæ de status controversiæ dilucidatione idem monet, passim à Dn. Pufendorfo ipso neglecta sunt, illa ceu sibi opposita oppugnante, quæ contra alios disputata sunt, & sic thesin thesi non recte opponente: Id quod in illis, quæ de Indifferentismo ab eo contra me dicuntur, imprimis observare licet. Cum enim *Fernandi Vasquii, Retorsio, Guelmi Tyvisi, Szydiopii, Rade, Caramuelis, &* ejusmodi Sophistarum, infrunitum Indifferentismum, quo à libero nudoque Dei beneplacito discrimen honestorum & turpium provenire delirant, ex instituto iveritæ oppugnatum, passim absurdi hujus dogmatis facta mentione; ubi hoc legit non sine convitiis suæ sententiæ detorsionem fieri clamat; cum tamen tantum ablit ut delirium hoc Pufendorfi esse dixerim, ut ipsum hunc Indifferentismum recte etiam oppugnare in meis Orig. J. N. p. 308. expressè scripserim, *Vasquioq; eundem opposuerim.* Ita enim habent verba mea: *Recte judicat Dn. Pufendorfius Vasquianum hunc Indifferentismum, quo iponte Dei dicitur posse mutare sententiam quoad mutuas necesse inter sese perpetrandas, esse absurdum, & contradietorium.*

A 2

Quia

Qui ergo affirmare potest, me *suam detorquere sententiam & dictionem, tribuendo ei, quasi statueret, ea quæ lex naturalis jubet, libero Dei arbitrio bona esse facta*, vid. Spicileg. p. 8. seq. p. 13. contra ea quæ in Disquis. p. 357. dicta sunt? Verum patet hinc, quam verum sit illud *Philemonis*: τὸ καλεῖσθαι ἑσὶ ἴσιν θεῶν πλοῦτον. Idem dictum sit ad sequentia: *Enim verò cum malevoli non id solum egerint, ut fructu & applausu industria mee privarer, quod conscientia rectæ voluntatis subnixo vile damnum erat: sed & me velut autorem ac propugnatorem impiorum dogmatum, adhibita omni calumniarum arte differrent: nimirum inter sanctissima officia est, maleficatorum hominum conatus evertere. Nam eruditione aut ingenio ut pollere credamur, an minus, parum interest. Sed ne pestilentes opiniones fovere, aut in publicum spargere videamur, usq. adeò interest, ut magnum crimen sit ejusmodi criminationem abs se non depulisse; & ejusmodi calumniis fidem adstruat, qui non refellit.* Nam me quod attingit, tantù abest ut illum *fructu & applausu industriae privatam* iverim, qui ab obrectandi vitio, & *quævis Hobbiana*, sum quam longissime remotus, ut eundem potius scriptis suis eximius rem literariam eximie auxisse & augere sæpius & ipse affirmaverim. Ostendat etiam, si potest, doctissimus *Pufendorfius*, me unquam eum *pestilentes in publicum spargere* opiniones dixisse: quanquam non putaverim illum privilegium

infallibilitatis sibi tribuere, vel in scribendo sibi aliquid humani accidere posse negare, vel nolle credere oculos plus cernere, quam oculus videt. Bene etiam facit, quod ubi opus est, & per veritatem licet, suam vindictam eat innocentiam, modo non in innocentes ferociat. Non tamen male interim monet *B. Ambrosius* 1. Off. c. 6. *Is qui cito injuria movetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaq. qui contemnit injuriam, quam qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat ut despiciat, qui autem dolet, quasi senserit torquetur.* Hæc ab eloquentissimo Doctore mihi putabo dicta; ad se verò pertinere illud acurissimi *Augustini* credat *Dn. Pufendorfius*: *Qua tandem vis nisi cocitas & vanitas animi cogit hominem clausis ut dicitur oculis tanquam in alterum jacere, quod in eum qui jecerit, continuo redeat, cumq. icu reciproco affligat, in talto illo quem vulnerare voluerat.* contra *Parmen.* l. 2. c. 1. t. 7. *Opp.* f. 23. Demum interea tamen *has horas tuende nostræ existimationi*, ut innocenter, & minimè in *Pufendorf* injuriam dicta ab iniquis objectionibus, suspicionibus, & inde ortis cavillationibus (dicemus enim quod res est) vindicemus; etsi non negemus, hoc scriptionis genere nos libenter supersedere, & nobiliori labori nostrum tempus impendere præoptare: Tantum abest ut *nuqu* delectemur.

CONTROVERSIA I.

An & quomodo Doctrina J. N. secundum disciplinam Christianorum tradi possit?

§. 1. **Q**uestioni huic occasionem dedit libri mei de Orig. J. N. inscriptio, à Dn. Pufendorfo c. I. p. 5. adducta. De doctrina autem J. N. secundum disciplinam Christianorum pertractanda primus, quantum mihi constat, cogitavit Illustriss. Boineburgius. Doctissimus Rachelius, cujus laus in hoc genere literarum magna est, scripsisse ad se laudatum hunc modo Germaniæ nostræ quondam Peiresium tradit de J. Nat. diss. §. 101. *se desiderare, qui ad imitationem Seldeni de Jure Natura juxta disciplinam Christianorum commentaretur.* Commendat etiam hoc institutum, quibusq; potissimum opus sit præfidiis docet Baclerus Com. Grot. P. I. p. 21. Nimirum doctrina Juris naturalis tradi potest vel *absolute*, & sic audiendi sunt omnes homines benemerati. Sicut enim hæc lex omnium cordibus est inscripta, ita quæ legis hujus sunt omnibus dicat recta ratio: placuit hæc docendi ratio Grotio, probaturq; Ricardo Cumberland. de Leg. Nat. Proleg. §. 2. vel *determinate* secundum certæ alicujus Philosophiæ indolem, principia, & placita, quemadmodum Seldenus secundum disciplinam Ebræorum J. N. doctrinam explicatum ivit. Quid verò Boineburgius voluerit, J. N. disciplinam secundum Christianorum placita tradi desiderans, & quæ insinuati modi ratio docendi sit, Rachelius ita l. c. exposuit: *Credo Mæcenatis quondam nostris desiderium hujus discriminis demonstratione non posse*

tuisse expleri, sed imprimis hoc illum voluisse, ut ex optimorum Theologorum, & imprimis Ecclesiæ Patrum scriptis ostenderetur, quid ipsi crediderint Juris esse naturalis, quibus argumentis quæq; capita adstruxerint & illustraverint; quomodo illa disciplina Christiana vel consentire, vel hanc jure naturali præstare, & præ illa multa eximia habere existimaverint. Additq; Vir celeberrimus ulterius: *Quia imprimis in doctrina Christiana tantopere commendatur & lex charitatis & lex patientiæ, notumq; sit, cum ab aliis, tum à Grotio his multos singulares affectus tribus solere, hortatus sum, imo rogavi nonnullos, ut his legibus explicandis aliquam navarent operam, docerentq;, utatenus illa cum jure natura convenirent, aut ipsi præcellerent.* Atque erudite atque perspicue. Hac itaq; mente Origines J. N. explicaturus, quomodo præci Ecclesiæ Patres, atq; Christianorum Doctores, tam qui recte, quam qui perverse de religionis Christianæ capitibus sentiunt, secundum rationis principia, non repugnante ea quam profitebantur Theologia, easdem tradiderint, exponere volui, illorum probata sententia, qui verum vidissent, licet alias agant Sophistas. Cæterum cum verum non nisi unum sit, adductis in medium præstantissimorum ex Ethnicis Philosophorum testimoniis ostendere volui, hanc Christianorum Philosophiam, à Christianis licet profectam, eandem esse quam ex rationis lumine etiam Gentiles tradiderunt, illorumq; captivi mentiq; respondere; ac proinde religionem nostram Christianam verè esse sociale, nihilq; continere, quod humana societati noceat, imò nihil quod non proffit, uti recte notat Grotius 2. J. B. 20. 49. graviterq; contra gentiliū calumnias asseruerunt fortissimi vindices Justinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Augustinus.

§. 2. At Dn. Pufendorfus nescio quas hic fingit insidias,

dias, *inſcriptionemq;* mei libri, quo *Origines J. N. ſecun-*
dum diſciplinam Chriſtianorum ad Gentilium captū diſquiruntur,
inſidiosi quid redolere, & citra animadverſionem
præteriri non debere contendit. Cum enim ſibi pro-
 poſitum fuerit jus naturale adaptare ad captum
 omniū hominum, abſtrahendo quam peculiarem re-
 ligionem ſoveant: (nam agnitionem & cultum Nu-
 minis in univerſum id jus præſupponere, & cum eo
 ſtare, cadereq;) conſequens eſſe, addit, ſequeſtra-
 ri ſententias nonnullorum è Chriſtianiſ doctorum,
 quatenus extra communem rationem, & conſen-
 ſum humani generis cadunt; ut adeo omnis di-
 ceptatio quaſtionum circa jus naturale ab auctori-
 tate certorum hominum ad ſanam rationem unice
 revocetur. Atqui hoc eſt tractare jus naturæ abſo-
 lute ſecundum ſenſum totius humani generis commu-
 nem, & rationem quæ omnibus, uti i. de Legg. Cicero
 loquitur, communis eſt: *Nihil enim eſt unum unitam ſimile,*
iam par, quam omnes inter nosmetipſos ſumus: Nos autem
 loquimur de ea explicandæ hujus Philoſophiæ ratione
 peculiari, quæ Chriſtianiſ placuit, quibus majus lu-
 men circa origines hujus juris, & quæ ad illud perti-
 nent, obligit, ut quomodo illi hoc argumentum, qui-
 busque rationibus ſecundum Chriſtianiæ noſtræ reli-
 gionis analogiam tractarint, exponatur, ceu à B. Ba-
 dero & Rachelio perſpicue factis fuit monitum. Nec hic
 poſterior tradendæ hujus doctrinæ modus, per prio-
 rem tollitur; non etiam necesse eſt, ut ad controver-
 ſias Theologicas descendamus, cum Philoſophiam,
 etſi

etſi Chriſtianam, non Theologiam explicare animus
 ſit, & ab omnibus controverſiis abſtrahere queamus.
 Id verò falſum eſt, quod ut *Scholasticorum, & qui*
ſputa horum lingunt, ſententias ſanctitatis qua-
dam ſpecie adornarem, titulum hunc commentus
ſim, velut abs me tradita ex diſciplina Chriſtiana
promanarent, & cum hac etiam ad captum genti-
lium quadrent, ſine dubio reliquis omnibus præ-
feri debeant; falſum, inquam eſt, cum Philoſophiam
 Patrum circa origines J. N. potiſſimū explicare, Scho-
 laſticorum autem, quorum ſcripta per univerſam cir-
 cumvolitant Germaniā, imò Europam, ſententias pro-
 ducere, examinare, veraq; falſis rejectis probare & re-
 tinere, Gentilium deniq; conſenſu illuſtrare conſtitue-
 rim. Putat autem Dn. Pufendorfius, circa jus naturale
 ad diſciplinam Chriſtianorum adaptandum ope-
 ram fruſtra ſumi, quanquam id à quibusdam pro-
 poſitum meminerit; & Johannis ſeldeni inſtitutum
 mihi præ oculis fuiſſe videatur, qui ad diſciplinam
 Ebræorum id jus traditum iſit. Nam quod jus
 naturale & gentium Ebræorum ab univerſali illo,
 & ad captum omnium gentium formato in non
 paucis differt, rationem præcipuam videri, quod
 Ebræi circa fruitionem juris communis diſcrimen
 facerent inter eos, qui Judæi, aut horum religioni
 forent addicti, & ex aliis gentibus oriundos, aliaq;
 ſacra profeſſos; aſt Chriſtianam religionem id di-
 ſcrimen ignorare, & per eandem etiam præroga-
 tivam

tivam illam nationis Iudaica præ gentilibus esse sublatam, ac nulli nationi præ altera, præcipui quidem circa gratiam à Christo partam, quam fruitionem juris communis tributum: Verum enim verò quo sensu, quando quo pacto J. N. secundum disciplinam Christianorum explicari debeat disquiratur, id fiat, & quid intendatur, jam dictum est; ut proin non existimandum, introduci aliquod discrimen inter Christianos & Infideles circa juris hujus fruitionem, quale olim fuit inter Judæos & gentiles, ex lege positiva potius & instituto etiam humano, quam ex jure naturali, ut hoc illi ipsi viri doctissimi, qui de jure naturæ secundum disciplinam Christianorum tradendo verba sæpius fecerunt, monuerunt. vid. Bæcler, ad Grot. Com. P. I. p. 169. & Rachel. de Jur. Gent. §. 18. sq. Hoc proin intenditur, ut ex monumentis veterum potissimum Christianorum, vel hodiernorum etiam, explicetur, quibus rationibus analogiæ fidei, & rectæ etiam rationi, ejusq; dictamini respondentibus, doctrinæ J. N. capita explicatum & illustratum iverint; item qua ratione Charitati & Patientiæ à Christo tantoperè commendatæ eadem congruant, quod non cuivis statim patere, cum ex Grotii, tum ex Moralistarum lectione cognoscitur. Quæ argumenti hujus tractatio non ideo jure improbari potest, quod in libris novi fœderis præcepta juris naturalis alterata, laxata, aut restricta non deprehendantur. Eog. si quis ex istis libris præcepta & officia juris naturalis colligere velit, quatenus eadem etiam ad captum rationis & universi generis humani sunt,

sunt, nihil inveniet, quod peculiarem disciplinam desideret. Nam qua ratione officia juris naturalis, quæ ex libris sacris perfectius, quam ex corrupto rationis lumine explicari certum est cum officiis hominis Christiani, pietatis sc. charitatis, patientiæ, humilitatis &c. legibus amice conspiciant, quo minus doceri debeat, per hæc non impeditur.

§. 3. Format verò Autor Spicilegii p. 6. sibi aliquam objectionem: *Equidem*, inquit, *jubemur præcepto Apostoli beneficentiam exercere adversus omnes, sed maxime adversus consortes fidei.* Respondetque, quod, quanquam ita sit, hoc ipso tamen nihil detrahatur officio, quod omnibus hominibus ut talibus citra respectum peculiarium sacrorum exhibendum lege naturali est; cui non repugnat, ex certa ac peculiari societate ac conjunctione certum officii gradum constitui, universali officio ceteris paribus prævaliturum. Verum, quando, cur, & qua ratione certus iste officii gradus, qui ceteris paribus universali officio prævalere debet, constituendus sit, certius & perfectius explicatur ex Christianorum disciplina, quam ex mero sibi relicte rationis consilio. Imò res haud raro sua non caret difficultate. Sic quando Grotius J. B. P. 2. 1. 10. existimat, si cui periculum imminet accipienda a lama, huic esse jus illud arcendi cum cede inimici, cum ex ratione justitia explectis, tum etiam salva charitate, illicitum autem reddi per legem Evangelicam s. Christi; Philosophia hæc non omnibus probatur. Ita cum uti Grauvinkeltius diss. de Fide Heret. & Rebel. serv. loquitur, de modo servanda fidei duconveniat, aliterq; Gen-

tilis, aliter Romanenses, aliter Christum orthodoxe sc. professi
 stant; frustra insunt opera, si, quomodo hæc
 & complura alia capita J. N. quam Christiani profi-
 tentur disciplinæ, ubi illa recte fuerint explicata, hæc
 autem recte tradita & intellecta, respondeant,
 ostenditur? Ita cum Magnanimitatem Aristotelicam
 Ludovicus cum Christianorum humilitate pugnare
 periculum haberet, quâ ratione cum eadem conci-
 liari debeat eximie docuit doctissimus Durrius. Cæte-
 ra quæ p. 7. Dn. Pufendorfius habet de illis, quæ ad Theo-
 logiam revelatam pertinent, & cum caput ratio-
 nis transcendant, ab universalis juris disciplina
 excludi debent, ei cum hac cautione concedimus,
 quod liceat rationi Christianæ, ne quid contra fidem
 & pietatem statuatur, eadem respicere. Concedimus
 præterea & hoc, si quis sub obtentu disciplinae Chri-
 stianorum aliquod dogma venditare velit, ei ex di-
 vinis scriptis id esse adstruendum, aut saltem osten-
 dendum, omnes Christianos, aut majorem & sanio-
 rem horum partem constanter & continuo ita sen-
 sisse, & praxi expressisse. Nam & sacras literas,
 Synodicos Canones, Patrum monumenta, Histori-
 cos Christianos accuratiores, præstantissimorumque
 Theologorum scripta, nos quoque inter præsidia hu-
 jus instituti numeramus.

§. 4. Cæterum cum Scholasticos Grotius quoque Pro-
 leg. inter operis sui de J. B. P. præsidia numeraverit,
 quos ab ingenio partim, partim à modestia laudat, cum
 rationibus potius certare velint, quam coniectis, quæ
 in rem factum mentis impotentis vocat, rem gerere, vapulo

ego

ego à Pufendorf. quod in meo scripto Scholastici
 utramque faciunt paginam, quod manifeste falsum
 est, cum utramque potius paginam facere dici debeant
 prisca Ecclesiæ Doctores, Justinus Martyr, Tertullianus, Cle-
 mens Alexandrinus, Nazianzenus, Theodoretus, Isidorus Pelu-
 siota, Augustinus, Chrysostomus. Fallitur etiam vehemen-
 ter, quando unice Scholasticos, Canonistas mihi
 cordi esse credit, ut illorum nugis immori dulce mihi
 iudicem, uti opinatur: Non enim latet virum doctis-
 simum, nos Argentorati humanitatis literas, bo-
 nasque artes majoris facere, quam ut illis neglectis bar-
 bariem triumphare, nugis Sophistarum immori
 malimus. Legisse verò me Scholasticos & Morali-
 stas, imò quando sic fert occasio, adhuc legere, non
 equidem nego. Cum enim ex ratione muneris mihi
 demandati Philosophiam Practicam, & sic moralia
 æque atque civilia docere tener, qui quæso ignorare
 debeam penitus, vel publicè etiam de illis altum tenere
 silentium, quæ de quæstionibus moralibus, vel etiam
 de origine moralitatis, Sophistarum in tot tantisque
 editis scriptis sit sententia? Cumque nova indies eu-
 dantur opera Moralia ab hoc genere hominum, pa-
 simque per orbem divulgentur, non sine infanorum do-
 gmatum disseminatione; ad eruditi seculi iudiciū ap-
 pello, tam scopticene exagitari mereantur, qui quid
 ejusmodi scriptis contineatur, cognoscere avert, ut
 minus sobriè, minusque cautè, & falso ab hominibus
 his iusto liberalioribus disputata excuti, & prout par
 est, publicè etiam castigari queant? Si que illorum be-
 ne dicta retinentur, imò & excerpta exhibentur, non
 majus crimen committitur, quam quando ab Aristotele,

tele, Porphyrio, Hierocle, vel Ovidio etiam aut Martial. congruè dicta allegantur. Cumq; præterea in animo habuerim à Moralistis circa jus naturale disputata, æque atq; aliorum effata, pro Academica libertate modestè examinare, qui illorum sententiàs non allegare debuerim, non apparet. Longe mitius interim de Scholasticis iudicantur viri doctissimi Grotii, Bæderus, Grævymickelius, Contingius, & alii viri Politissimi. Probat etiam Grotianum institutum, quo inter præsidia operis sui Scholasticos numeravit B. Bæderus Com. p. 22. quæ inquit, *de cetero in Prolegomeno assert de Scholasticis, quin recte se habeant, nullus dubitem.* Quanta denique humanitate Grævymickelius Lusitanum Lojolitam Rebellum tractarit, testimonio est illius Dissertatio de *Præludiv Juris & Justitiæ*, cujus hoc fecit initium: *Incidi non ita pridem in scripta R. P. Francisci Rebelli Lusitani de obligationibus justitiæ & religionis & charitati. Observavi multa, pulchra, accurata, & ad symbiosin Politicam egregiè facientia. Quisquis lias verò si quis habent, eas suis autoribus relinquo, etiam non monente Dn. Pusendorfio.*

CONTROVERSIA II.

De Origine moralitatis, & Legis Naturalis.

§. I. **P**Recipua, inquit Nobilissimus Vir, *Controversia est, de Origine moralitatis, ipsiusq; Legis naturalis, abs qua nos voluntatem Dei hautquaquam excludendam, sed illam adhanc se consequenter habere consendimus.* Nos distinctius hæc exprimimus,

mimus, quo ne sinistre, quæ à nobis disputantur, quis excipiat, præveniamus. Quare cum vox *Origini* in hac quæstione notet *Id unde*; de eo non disceptatur, *unde* aliquid sit, si quocumq; modo infert & implicat respectum ad sui productionem & existentiam: Deo enim tanquam auctori omnium, ejusq; voluntati, non tamen à bonitate, sanctitate & sapientia illius absoluta, quicquid est suum esse refert acceptum, cum ut sit id quod est, tum ut tale sit; ita ut ipse rerum omnium conditor optimus maximus, unicuique etiam creaturæ adsignaverit cum Essentiam, tum partes & requisita, ex quorum combinatione talis, & non alia prodiret natura: sed de *ratione ipsius natura rei*, si in genere rerum Physicarum, si moralium, disquiritur, *unde* in genere causæ formalis sc. non *unde* in genere causæ efficientis sit, quod v. c. homo sit animal rationale, quod blasphemia sit turpis & hominem dedecet? Nos existimamus hæc quæstionem illi similem esse, quando quæritur, unde sit, quod triangulum ex tribus constet angulis? vel quod punctum dicitur, quod nullas habet partes? cum uti ex tribus lineis ad tres angulos contiguos oritur (formaliter sc.) triangulū, ita ex combinatione animalitatis & rationalitatis oriatur homo. Unde sicut ratio veri, prout ficto opponitur, ita requirit in triangulo & puncto, non qua antecedens præcisè divina voluntas; ita veritas humanæ naturæ, quæ immutabilis est, immutabiliter quoque determinatam certorum essentialium requisitorum connectionem requirit, cum non ex quolibet quodlibet fieri queat, nec idem, ut verè idem, seu eadem natura sit & maneat, ex diversa & opposita constare possit ratione; sic ut velit proin Deus hominem creare animal rationale,

nale, quia ejus veritas quatenus ficto opponitur ita habet; non verò ideò præcisè homo sit animal rationale, quia Deus ita vult. Est equidem divinæ voluntatis etiam antecedentis & assignantis, ut animalitas & rationalitas ad creaturam completam, quæ homo dicitur, constituendam combinentur; sed ipsa combinabilitas, & veritas hæc, quod ex animalitate & rationalitate combinata oriatur species, quæ appellatur homo; & quod hæc sic exoriens species qua talis, horum & non aliorum requisitorum connexionem immutabiliter velit, hoc se habet vicissim ad eandem antecedenter: Artifex assignat quidem candelabro suam figuram & annulo, antecedenter tamen ad illius definitionem, alia est candelabri, alia annuli natura & indoles, repugnatq; hujus veritati cadere in illum figuram candelabri, uti vicissim istius veritati contrariatur, admittere figuram annuli, ita ut non solum contra voluntatem & institutum suum, sed etiam contra rei veritatem agere dici debeat, qui effecturus candelabrum producit annulum. Amphora cœpit institui cur urcus exit? Nam ut vera maneat amphora, non ad quamlibet oppositam etiam & disparatam figuram, v. c. ovilis se habet indifferenter. Idem de Moralitate naturali, quam legalitati contradistinguendam esse dicimus, verum est. Nec hæc sunt mære Scholastica, à quibus nobilissimam hanc disciplinam & polioriores literas potius separare gestio, quam novis involvere rictis. Probant enim hanc Philosophiam non solum Gentiles *Plato, Aristoteles*; sed & Christiani Philosophi: item Theologi, B. *Augustinus*, & nostrates, Alias *Simonidie* cunctationem non improbo:

Quippe

*Quippe minor natura aciem si intendere tentet
Actius, ac penetrare Dei secreta supremi:
Quis dubitet victo fragilem lassescere visu?
Vimq; fatigata mentis sub pectore parvo
Turbari, invaliduq; hebetem succumbere curis.*

bene cecinit contra *Symmach. Prudent. l. 1. v. 94.*
Nec ita crude loquendum, ut voluntatem Dei exclusam penitus ab eo velimus dicere, quod ad eam se antecedenter habet: Quod enim consequenter Deus designat, approbat & confirmat ex infinitæ suæ sapientiæ dictamine, fieriq; decernit, ab eo voluntas ejus non simpliciter exclusa dici debet. vid. *Disquis. de Orig. J. N. p. 338.*

§. 2. Ad elucidandum dein *statu* Controversiæ se convertit: *Sed initio*, inquit, probe observandum, quid circa hanc questionem à *Zenigrav. concedatur; & quid deinceps, & quibus de causis, quoque adparatu ab eodem oppugnetur.* Optandum verò, satis distinctè hoc *Dn. Pufendorf.* fecisset, ne quæ *Moralistis, Indifferentissimi* item *Patronis, Scholasticis, Rhetorforti,* & aliis sunt opposita, nimia suspicione abreptus in se dicta censuisset, superfedere potuisset *scriptione, de cujus molestia supra questus est.* Quid autem me sibi concedere credat, verbis meis ex meo *Tractat. de Orig. J. N. p. 310.* ita explicat: *Ac imprimis consideratione digna sunt hæc istius (Zenigravii) verba: Causa, quare divinam voluntatem moralitatis principium esse contendunt, (Pufendorf. & alii) est, quia semper considerans hominem in ordine ad existentiam, quatenus dependens, & quid*

B

ex

ex constitutione actuali sc. creatoris sit, cum nos eundem absolute ratione essentia sua, preciso isto respectu, in hac investigatione considerandum esse, & considerari posse, prout (hoc posterius nimirum) prima Philosophia docet, existimemus. Ex his verbis meis Dn. Pufendorf. concludit, me agnoscere, nihil ab eo falsi circa hanc questionem asseri; sed ea tradi ab illo concedere, quæ rerum natura, prout à Creatore actu ipso constituta existit, congruunt. Verum quæ sic disputantur, nondum ad rationem planè ultimam, quæ in hac de origine moralitatis questione queritur à Philosophis, contra quos disputam, & quaesita hæcenus fuit, pertingunt. Unde quando ulterius infert: *Cujus autem tradita cum existentia rerum congruunt, non solum vera sunt, sed & evidenti, solido, atq. immutabili fundamento innituntur;* nondum tamen sic satis distinctè, plenè & ex ratione planè ultima, quam Philosophi & moralium Doctores hæcenus inquisiverunt, hinc motam controversiam decisam sequitur, cum non tam quaestio sit de causa efficiente rei existentis, quàm de fundamento & ipsa rei veritate formali qua talis est: An nimirum essentia & natura rei qua talis, non qua producta, vel qua existens, se ad voluntatem Dei antecedenter, an verò consequenter habeat? Nec idem immutabili, ut vult Dn. Pufendorf. *fundamento* simpliciter aliquid *innititur*, quia congruit rei existentis, nisi & ratio rei existentis in se sit immutabilis, & non solum qua decreta consequenter, sed & qua discernenda

cernenda ratione veritatis suæ formalis antecedenter ad divinam voluntatem se habeat. Illud verò planè ἀσολογισμός dicitur: *Neg. enim alia ratione hominè considerat Theologia, quam prout actu in rerum natura à Creatore constitutus est, quem etiam quoad existentiam ad salutem æternam perducere laborat, de essentia quatenus ab existentia præscindit parum sollicita.* In Theologia enim spectatur homo quoad ea, quæ non nisi existenti accidunt; in nostra verò de origine moralitatis controversia humana natura consideratur tanquam ratio moralitatis, cum conditio humanæ naturæ talis sit, ut alii actus ei per se convenient, alii non convenient, ut proin necessarius rerum ordo & connexio certos actus ab homine præstandos immutabiliter requirat, siue Deus ita præcipiat, seu non præcipiat. Unde & ex virtute vivere, Stoicis atque Platonis olim explicatum fuit per τὸ ἀκολούθως τῆ φύσει ἔχειν; ut ex fragmentis Stobæanis, Seneca, Cicerone, Philone constat. Unde inter requisita, ex quorum conjunctione moralitas in actu exoritur, in Disquis. p. 270. numeravimus *conditionem agentis*, quod rationale & liberum esse debet, cum actus susceptibilis sit moralitatis, secundum quod humanus est. Quare ut moralitatis immutabilis & interna etiam necessitas plenius & distinctius discutiatur, an nimirum antecedenter etiam ad divinam voluntatem, an verò consequenter se tantum ea habeat? quam immutabile & necessarium quoque ejus sit fundamentum? numque veritas ejus interna antecedenter, an verò consequenter divinam voluntatem respiciat? disquiritur. Nimirum si propositio hæc: *Homo est animal rationale*, vera est,

ratione connexionis scil. non per divinæ voluntatis actum præcisè, vera quoque erit antecedenter ad eandem illa moralitas, quæ ex positione humanæ naturæ, ejusque veritatis antecedenter divinam voluntatem respicientis, resultat. Quæ verò de *dica* habet, *quam sibi alios impactum ivisse* ait, ad me non pertinent. Etsi verò moralitas secundum veritatem rationis suæ formalis se antecedenter ad divinam voluntatem habeat, fateor tamen, *legem naturalem referre suam originem ad divinam voluntatem quatenus lex est, & vim obligandi habet, consequenter.* Caterum quod dixi, D. Pufend. statū controversiæ, quæ nimirum ei, quæq; aliis sunt opposita non definite distinguendo, quoad ea quæ inter ipsum & me pro honesta libertate, amore veri disquiruntur, sæpi⁹ neglexisse, hujus rei specimē edidit rursus, quando p. 9. *desorsionē suæ dictionis & sententiæ* mihi objicit, quod dixerim : *Quo Lex naturalis jubet, non libero demum Dei arbitrio bona fuisse;* quasi hæc ejus foret circa originem moralitatis sententia. Atqui nusquam me in *Disquisit.* ejusmodi liberum beneplacitum, sine ullo ad indolem creaturæ respectu, *Viro doctissimo* tribuisse memini; hoc verò scio, me in *Vasquio*, *aliisq;*, *Guilmo Tyvisso* sc. *Szydlovio*, *Rada*, *Caramuele* &c. in *Disquisit.* p. 324. expressè id improbalse, nulla quod hanc indifferentiam divinæ voluntatis attinet, facta unquam *Pufendorfs* mentione, quem potius p. 308. hunc insipidum *Vasquii*, aliorumque Sophistarum Indifferentissimum rectè oppugnare scripsi. Quid quod ipsam *Pufendorfsianam* de origine moralitatis sententiam certa quadam ratione expressè proba-

verim,

verim, & cum mea thesi amice conspirare dixerim. vid. *Disquisit.* p. 308. 336. 357. Quærit verò *Autor spi-cileg.* §. 3. *Cur, cum sibi concedatur, quod moralis us quoad existentiam hominis, & lex natura ut talis considerata, ad voluntatem divinam consequenter se habeant, sibi hic subsistere non liceat?* Et respondere me fingit, quia *id vetat Philosophia prima, illa divina humanaq; sapientia arbitra, qua mystas suos magnaminane ingredi, hominemq; considerare jubet ratione essentia, præciso existentia respectu.* Quo considerandi modo moralitas, ut & *lex naturalis, prout spectatur non ut præceptum, sed ut veritas, antecedenter se ad voluntatem divinam habeat.* Nostra verò extant verba in *Disquisit.* p. 310. ubi non dicitur, *primam Philosophiam id vetare,* quo minus in quæstione prout eam *Pufendorfs* formavit, subsistamus, sed eam docere affirmatur, hominem *posse ita absolute ratione essentia sua, præcisæ existentia considerari,* quod miror Dn. *Pufendorfs* velle jam negare, postquam in *Musæo B. Stalii*, cujus nostra est hæc Philosophia, *tot atomos distinctionum & terminorum Metaphysicorum,* prout in *Specim.* p. 182. his ipsis gloriatur verbis, *sibi deglutuisse visus est.* Causa verò, quare hic non cum Dn. *Pufendorfs* nobis subsistere placeat aut liceat, jam est indicata: Accedit quod jam à Philosophis ante nos sic formata fuerit quæstio, cum quibus, vel contra quos, ubi in animo habemus disputare, leges bonæ disputationis quoque requirunt, ut illorum controversiæ retineamus statum. De laude verò *Me-*

taphysicæ in his quæstionibus supra B. audivimus *Bæclerum*.

§. 3. Male verò habet Virum doctissimum, quod in quæstione de *Origine moralitatis* distinxerim 1. inter *hominem prout existit*, seu in ordine ad existentiam, & prout *ratione essentia*, *præciso existendi respectu* consideratur. 2. Inter *præcepta legis naturalis*, seu ipsam legem naturalem, & rei præceptæ *veritatem*. 3. Inter *legale & morale*. Cum enim sibi ulcus huiusce premi distinctionibus sentiat, in duas priores invecus, *habet*, inquit, *par hoc distinctionum ex intimis nugarum recessibus depromptum, id efficacia, ut non solum voluntatem Dei in ordinem redigere, & velut erroris aut pravitatis suspectam post formas verum collocare queat, sed & dogmata sua naturæ rerum adaptantes impune & citra ullam impudentiæ, improbitatis & furoris notam Pelagianismi aut Atheismi convitio aspergere*. Sed non recte *voluntas Dei in ordinem redigi dicitur*, quando secundum rationem divinæ sanctitatis, justitiæ, misericordiæ & sapientiæ aliquid velle & ordinare declaratur, & ex perfectissima harmonia quæ in ente perfectissimo datur, nealiter posse velle affirmatur. Libera quidem est divina voluntas à coactione, sed non à necessitate rectitudinis, id quod summæ est perfectionis. Non etiam *velut erroris & pravitatis suspecta post formas rerum collocatur* eadem, quam in sensu identico ipsam divinam, sanctitatem, & infinitam sapientiam esse contendimus. Intelligit primo
Deus

Deus ex infinitudine sapientiæ naturaliter ante omnem actum voluntatis per voluntatem formaliter elicitum, quid fieri queat, & quid facere seu creare possit, ubi creare voluerit, dein etiam intelligit quid creare velit, ubi sc. creare constituit, quia nimirum suum etiam intelligit decretum; ibi forma rei eæ objecti intellectus ante voluntatem; hic post eandem collocatur. Audi incomparabilem *Dorscheum*, Theol. Zach. P. II. p. 171. *Deus antequam creet hominem, intelligit ipsam hominem, & intelligit se posse creare, & in creando intelligi se creare*. Et mox: *Voluntas divina non potuit voluisse, ut illa intellectu causaretur, nisi prius etiam ab intellectu divino intellecta fuisset*. Videantur verò hæc à Theologis & Philosophis communi consensu tradita Dn. *Pufendorf. intimi nugarum recessus*, erudito tamen seculo id nondum persuadet, quod singularem potius viri doctissimi *φιλανθίου* inde cognoscit. Cum autem à *convitio Pelagianismi & Atheismi eidem impacto* liber sim, uti supra monitum, num *impudentiæ, improbitatis & furoris* etiam *notam* contraxerim, eruditissimi judicandum relinquo. Bene *Iustinus Martyr* ad Zen. & Seren. Epist. f. 390. *φιλανθίου*, inquit, *χρηὶ ὑπερβολῆς κωνεγῆς, ἃ τὴν ὑπόληψιν τῆν ἐπιβλῆσαν δοκιμασίαν*, fugienda prava aliorum de nobis suspiciones, & nostra ipsorum de aliis præsumpta opinio exploranda. Inde pergit ita Dn. *Pufendorf. ad elidendas datas distinctiones: Vbi primo nosse velim, quid necessitatis subsit, ut non sufficiat nobis, hominem & quamvis aliam rem quoad existentiam considerasse, cum Deus, primum & perfectissimum*

ens, non possit & debeat considerari, quoad essentialiam, præcisa existentia. Hoc verò discriminis intercedit, quia res creata componuntur ex essentia & existentia, non verò Deus: Unde licet ibi, si quæstionis propositæ ratio ita requirit, partiri res, & sic spectatas in relatione ad Deum autorem & ejus attributa distinctè considerate, quod hic pie fieri non potest. Cur verò existentia præscindatur, supra dictum est. Instat autem p. 10. *Et sanè etiam absq; consideratione ista essentialis citra existentiam licebit distinguere ea, quæ alicui rei in universum & perpetuo insunt, ab his quæ certis duntaxat individuis, aut non perpetuo inesseprehenduntur, ut ut semper res velut existens oculis obversetur.* Additque, quod tamen vix credo, se quem alium usum ea præcisio aut abstractio habeat, perspicere non posse. Verum quicquid sit, cum vehementer dubitem, num Proceres Metaphysici plurimi ita disputanti Pufendorfio sint manus porrecturi, quorum litem ego jam meam non faciam; nego exinde sequi, quod, quando de primo & ultimo moralitatis principio formali, non verò de causa efficiente, de qua non est quæstio, disquiritur, non rite præscindamus, atque consideremus humanam naturam præcisè, ratione veritatis suæ spectatæ sub certorum, quæ ipsa, ut mihi sic loqui liceat, realitas uti fictioni & entibus rationis hæc opponitur exigat, & necessariorum requisitorum essentialium conjunctione formali, non effectiva. Deinde quærit: *Cum essentialia illa ab existentia præcisa sint aliud nihil,*

quam

quam conceptus rerum inadæquati, substantiam suam ex cerebellis Sophistarū (eximius honoris titulus quo primæ Philosophiæ Doctores prosequitur Puf.) sortiti: quare, cum moralitas homine quoad existentiam adeoq; conceptum adæquatum considerato consequenter ad voluntatem divinam se habere concedatur, illa antecedenter ad eandem sese habere fingitur, si homo inadæquate & præcisa existentia consideretur? Verum non fingitur tantum moralitas se habere antecedenter ad divinam voluntatem, multo minus tum & idè eandem sic respicere dicitur, quando homo præcisa existentia consideratur; sed quia eandem per se antecedit, & in humana natura qua tali etiam, & in quantum ea quoque, ejusque veritas se antecedenter ad divinam voluntatem habet, non qua præcisè creatâ fundatur, hinc ad significandum hoc præscinditur quoque ab ejus existentia, quia ad naturam & veritatem moralitatis exprimendam ista non pertinet, neq; requiritur, cum si vel nullus unquam homo vixisset, tamen vera fuisset logicè hæc propositio: Homo debet colere Deum; continere manus à cæde, sicut nullo unquam dato triangulo verum est, quod tribus id constet angulis. Unde patet planè inconvenienter, & minime ad rem quæri à Pufendorf. *Quomodo diversim concipiendi modus tantam diversitatem circa influxum creatoris producere queat?* Diversus quippe concipiendi modus sequitur tantum diversam rei habitudinem, quam habet in ordine ad voluntatem divinam, qua illam jam antecedere, jam consequi dicitur. Minime

B 5   verò

verò divexitatem aliquam circa influxum creatoris producit noster intellectus, sed prout rem invenit, ita eandem concipit. Supervacaneum etiam est quod sequitur: *Igitur abstrahamus quantum velimus, præscindamus, concipiamus, modo fixum id sedeat, uti omnes res creata à divina voluntate existentiam, ita & essentiam; uti materiam, ita & formam; uti quod sunt, ita & quod tales sunt habere.* Nam per hoc quando aliquid antecedenter ad divinam voluntatem se habere dicitur, non negatur habere se quoque ad eandem consequenter. Concedimus præterea, quod, *cum Deus sit bonitas infinita, non potuerit ab alia ratione boni impelli, ad optimum quodq; faciendum:* sed exinde non sequitur, naturas rerum, si immutabilem earum veritatem, certorum item requisitorum essentialium connexionem formalem, illorumque mutuam, & non quidem à se, attamen in se immutabilem congruentiam ad hujus præcisè animalis sc. rationalis, non cujuslibet alterius rei constitutionem itidem formalem, consideres, non tales esse antecedenter ad divinam voluntatem. Ita quando deniq; dicitur, *cum Deus sit ens infinitum, æternum, incomprehensibile, omnis boni autor, & à quo omnia dependentiâ habent, in ejus conceptu errare, qui aliquid putant esse posse independentem ab ejus voluntate,* nobis non contradicitur, cum id antecedere divinam voluntatem, rei ab eadem dependentiam non tollat. vid. Orig. F. N. p. 39. 309. Patebitque ex dicendis hoc ulterius. Perpetuum enim hoc ferè est, ut id unde in genere efficientis confundatur cum id unde formali.

§. 4. Distinguitur 2. inter præcepta legis naturalis, & inter rei præcepta, sive præceptorum veritatem, hæcque antecedere divinam voluntatem, illa verò consequi eandem dicuntur. *Ferocula* hæc, uti alibi Dn. Pufendorfio dicitur, distinctio, *quod toto late campo volitet,* oculo minus æquo à viro doctissimo aspicitur, unde *inanis,* inquit p. 11. *est distinctio illa legis naturalis,* (non hæc mea verba sunt: sed nolo dici nodum in scirpo querere.) *ut est præceptum, & ut est veritas, velut illo respectu ista abs voluntate divina dependeat, non autem hocce?* Sed qua ratione? *Veritas quippe est aliquid ordine posterius existentia.* Qui verò sic? cum & scientia, & consequenter veritas rei non existentis, imò ne exituræ dari queat. *Prius enim inquit, concipitur aliquid existere, aut posse existere: posterius veritas, qua ex congruentia intellectus cum ipsa re, prout existit & revera se habet, resultat.* Vnde nullaplanè re existente, nulla quoque circa res existit veritas; *re intra potentiam hærente, veritas quoq; parem indolem gerit.* Sed confunditur veritas essentiæ, cum veritate existentæ; hæc non datur re non existente, illa autem quo minus interim asseri queat, nil impedit. Nullo enim dato triangulo verum est, eritque in hoc veritas ejus semper posita, quod ex tribus constet angulis: Et ad veritatem essentiæ corporis naturalis etiam nunquam futuri, imò ne futuribilis, requiritur materia & forma. Mathematicus demonstrat veritatem Eclipseos etiam non existentis, etiam interveniente sine mundi non exituræ. Fingi etiam nullam unquam contigisse è nubibus co-

rufcationem, verum tamen erit, fulgur esse meteorum ignitum. Ab æterno jam verum fuit ignem non esse aquam; nec eam esse posse; hominem non esse brutum: quicquid sit de veritate cognitionis, *quæ est congruentia intellectus cum re*, quam etiam Dn. Pufendorf. cum veritate rei interna, quæ in essendo talis, quæque actum existentie neque includit, neque excludit, confundit. Sufficit Pufendorf. concedente, quod *res possit*, h. e. non repugnet *existere*, & sic ab existentia abstrahat; non enim aliud & nos urgemus. Sicut verò infirma est modo allata ratio, qua nostra gratis oppugnatur distinctio, ita nil concludit *Vir Nobilissimus*, quando sic infert: *Præterea si à voluntate Dei provenit lex naturalis, ut est lex, seu præceptum, v. g. si ita exprimitur, adulterium est omittendum; etiam provenies eadem à voluntate divina, si concipiatur ut veritas, v. g. adulterium est turpe, adulterium adversatur natura hominis sociali*: Nam res præcepta, concepta ut veritas præcisè, non debet dici lex naturalis; cum aliud sit *legale*, quod non nisi consequenter ad voluntatem legislatoris Dei se habet, aliud *morale*, quod si veritatem ipsius internam & formalem spectes, antecedenter simul eandem respicere à nobis asseritur; quicquid sit de voluntate consequenter approbante, ejusque productionem sapienter decernente, quod in quæstionem non cadit. Falsum deniq; est, quod addit: *Hæ quippe propositiones in effectu æquipollent; cum etiam posterior, quæ affectionem aut effectum actionis veteris exprimit, præceptum simul insinuet: & prior dum præcipit, præcepti*

præcepti quoque rationem complectatur. Aliud quippe est *decere*, aliud *obligari legaliter*; quæ sicut in effectu non æquipollent, cum hoc vim quandam coactivam una importet, cujus illud factum fundamentum & causam dicit, sine actuali legali obligatione, ita duæ quoque illæ propositiones, quarum illa obligationem legalem, hæc verò decorum & obligabilitatem formaliter exprimit, in effectu quoque formali æquipollere dici nesciunt.

§. 5. Sudes denique Dn. Pufendorf. est in oculis diff. 5. inter *morale & legale*, de qua cum aliud nil p. 12. dicat, quam *quod appareat inepte, & non nisi ad salvandam absurdam thesin illam fingi*, manifestum est non elidi, quod bono nititur fundamento. Quæ enim ratione formali differunt, merito ceu distincta apprehenduntur. Et miror, qui *Vir doctissimus* sui oblitus *inepte* (quo elogio ego non moveor, cum in Spec. Controv. p. 136. Grotium quoque eodem commendaverit) *discrimen inter morale & legale in honestate actionum fingi* contendat, cum *imputativitas*, in qua ille *formale actionis moralis consistere* fingit, in Elem. l. 1. 4. & de J. N. & G. 1. 5. 3. & *legalitas* omninò differant; & aliud ex ipsius Pufendorfsu mente sit loqui de *formali actionis moralis*, aliud de *norma actionis moralis*, seu de lege. Quare cum in casum nostras elidere distinctiones laboraverit, non ægrè feret Cl. Pufendorfsus, ubi & in sequentibus illæ à nobis fuerint rursus usurpatæ.

§. 6. Posthæc invidiosè passim, satisque cavillatorie exagitat, quod Grotianæ, Scholasticæq; *hypotheseos* absurdæ, SI NON DATUR DEUS, ad hominem disputans fecerim mentionem; & post adducta Præfationis

fationis meæ verba, quibus expressè protestatus sum, quod & p. 336. sq. Disquis. factum, me ad hominem disputando ita loqui, *mirum*, inquit, *quis virum orthodoxum coegerit laborare circa adstruendam originem honesti, à Dei voluntate non dependentis, ob impiam & absurdam Scholasticorum hypothesein, si Deus non datur. Queritque: An eojam res redierit, ut cogamur stolidè philosophari, quia Sophistis illis ita placuit?* Sed fallitur, quando me ob Scholasticorum hypothesein coactum esse laborare circa adstruendam originem honesti, à Dei voluntate non dependentis, sibi & aliis id persuasum Dn. Pufendorfus; mentemque meam pervertit, cum eandem ad hominem tantum usurpare constituerim, ceu quam in Disquisit. p. 336. expressè improbavi, partim quod ita ab aliis jam ante me status quæstionis fuerit formatus, ad quorum mentem loqui ratio bonæ oppositionis cogebat, partim quod illi ipsi Scholastici, contra quos disputare animus erat, illa uterentur. Nec ego illum, quod *stolidè philosophetur*, jure accusari putaverim, qui contra Scholasticos disputans, quod in hac de Origine J. N. quæstione à me fieri posse & debere, nec ipse Dn. Pufendorf. negatum iverit, Scholasticorum assumit hypotheses, absurdas licet, admissas tamen ab illis, ad illos oppugnandos; vel quæstionis ad mentem illorum illustrandæ ergo eas retinet. Quod verò una hoc factò doctrina Pufendorfiana, omnem rationem & veritatem moralitatis ad voluntatem Dei consequenter se habere contendens, quæ & ipsa Scholastica est, oppugnetur, id mihi visio verti non potest, vel lis hoc nomine

mine jure contra me institui. Pervelim autem à Viro Celeberrimo, quando contra me disputat, in nostra quæstione, in quantum disensus aliquid inter nos intercedit, formanda omitti vocem *Dependentia*, cum ad existentiam ea pertineat, ejusque in causa efficiente rei explicanda fiat mentio; de qua non loquor, qui moralia naturalia saltem ratione veritatis suæ divinam voluntatem antecedere concipio. Cæterum ipsam quod attinet hypothesein: *Si non datur Deus, orthodoxum eo modo quem explicavi illa posse uti, nemo, qui quid orthodoxum dici debeat non ignorat, negabit.* Disputat, uti notum est, in lib. de J. B. ex eadem *Hugo Grotius*, sed ob eandem usurpatam à doctissimis operis hujus censoribus virum non legi notatum; ab eodem tantum non rectè istam ad Jus Naturæ applicatam monent B. *Bæclerus* Com. Grot. p. 7. Dn. *Ziegler*. Not. in Grot. p. 7. Accuratus quoque pietatis & Theologiæ Grotianæ censor D. *Joh. Adam Osiander* in Grot. p. 59. non solum non improbat in *Hugone Grotio* hypothesein *Nannini non existentis* in orbe, sed ex eadem assumta, qualis sit boni & mali ratio ipse disputat. Ita *Clemens Alexandrinus* 4. Strom. f. 532. disputat ex hypothesei, *si quis à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra ullam poenam*, & sic ex non data divina justitia vindicativa. Hos omnes, aliosque complures æque orthodoxia atque eruditione clarissimos viros *stolidè philosophari* oporteret, si apud sapientes dictatoria Pufendorfu dica locum obtineret. Instat verò Vir Celeberrimus: *Quando præstiterat, istam hypothesein planè damnare & proscribere, ac improbam juxta & stolidam curiositatem ducere, anxie* inqui-

inquirere de condisione creaturarum sublato creatore, de indole effectus sublata causa. Sed hoc est uti gladio Alexandri ad solvendum nodum. Judicent autem eruditi, annon facilius & felicius contra adversarium disputatio procedat, quando suis hypothesibus ad hominem retentis oppugnatur, quam si illis, falsis licet aut absurdis, rejectis novæ disputationi occasio præbetur. Quanquam verò absolute disquirere velle de natura rerum, sub hypothesi *si non datur Deus*, nos minime probemus, & de tali speculatione idem ferè dici queat, quod alicubi *Plinius* ait: *Mundi externa indagare, nec interest hominum, nec capit humana conjectura mentis*; quo minus tamen contra illos qui eadem utuntur ex ea *καὶ ἀπορίας*, & prout leges bonæ disputationis efflagitant, disputemus, nil videretur obstare. Fallitur quippe *Pufendorf*. cum ait, *inquiri de indole effectus sublata causa.* Ratio enim causæ efficientis & effectus, item dependentiæ, non ingreditur conceptum essentiæ rei in præcisione ista spectatæ, quæ ab illa abstrahit, ut: jam in *Disquis.* p. 309. dictum, cum res à nobis ratione veritatis suæ, quæ in se fixum quid & immutabile est, cum non quidlibet quodlibet esse possit, atque, ut ita loqui liceat, ratione connectibilitatis requisitorum essentialium formalis, ex interna illorum congruentia ad hanc præcisè essentiæ per se definita, exortæ, non verò ratione existentiae, ad quam dependentia pertinet, in hac considerentur quæstione. Nec agitur de essentiis, ut habent effectus rationem, sed potius quomodo illæ se habent ratione veritatis suæ, qua ad certam & determinatam essentiæ, hominis v. c. certa & determinatam requisita essentialia sunt necel-

necessaria, quorum naturalis mutuaque ad invicem habitudo, non quocumque modo, sed determinata quoque se habet ratione, ob illam ipsam quam habent indolem, naturam sc. talem, & modo datam rationem, quod sc. non ex quolibet fieri possit quodlibet, *Nec deformare licet conditionem humani generis sub illa hypothesi: Si non datur Deus*; cum veritas rei sit immutabilis, ita ut simpliciter implicet contradictionem, hominem aliud, quam rationale esse animal, & homo non rationalis sit non ens, fictum quid & falsum. Pergit autem ulterius: *Deniq, concursus ille principiorum, quæ (secundum sc. meam mentem) ex se dant esse morale, si Dei voluntate constitutus est, nostra (Pufend. sc.) propugnatur sententia; si aliunde ortus feratur, ostendatur ejus origo; si deniq, à se ipso citra concursum Dei aut alterius causa extitisse statuatur, jam etiam si Diis placet credemus, hunc mundum ex concursu fortuito atomorum in tantam pulchritudinem surrexisse.* Sed salva res est, doctissime *Pufendorfi*. Non enim fortuitus fingitur conditionum, ex quibus unitis esse morale confurgit, concursus: Non etiam voluntate Dei constitutus idem negatur; congruentiam saltem istam illorum principiorum, quam veritas rei esse moralis exigit, & quod hoc ex illorum unione formaliter confurgat, etiã ipsam Dei voluntatem antecedere contendimus. Hoc autem inde ortum est, unde ortum, quod triangulum tres requirat angulos, aut quod duo contradictoria nõ possint simul esse falsa. Addit p. 13. *Abstrahere equi-*

dem & præscindere in Philosophia licet, seu explu-
ribus natura conjunctis unum considerare non con-
sideratis reliquis; non tamen ut præciso antece-
dente, consequens ab hoc naturaliter dependens
etiam citra idem subsistere fingas; seu ut negata
causa effectum nihilominus sustinere velis. Atqui
ne hoc facio: Nec de rei *subsistentia* quaestio est, cum
præcisa dependentia naturali, præcisa etiam ratione
effectus, saltem de re qualis sit ratione veritatis for-
malis seu essentialis, mihi sermo sit, quàm concipi non
concepta dependentia, & præciso respectu ad causam
efficientem, non repugnat. *Fraudis* denique à me,
ut putat, commissæ opinio per vocabulum *libere*,
ex mera proficiscitur suspicione, cum istam con-
tra quam protestatur Dn. *Pufendorf.* sententiam, nisi
ipse illam sibi tribuerit, à me illi imputari non memi-
nerim.

§.7. Propius Idem §.6. accedit ad examinandum, seu
potius improbandum, *an aliquid antecedenter
ad divinam voluntatem; vel præcisa eadem in se
bonum vel malum dici debeat?* Si verò qualia, quæ
contra nos disputantur, sint intueamur, apparet
secundum *Character. Theophrast.* p. m. 4. quando *Ca-
villatores cum facta, tum dicta aliorum in deterius fingere* scri-
bit, virum celeberrimum non sine cavillis (quod pa-
ce tamen illius dixerim) rem gerere, qualis est quan-
do ait: *Miram audaciam, Vasquo non assurgere,
& constantia divina tam multum deferre! Nisi
fortasse ideo non amplius desultoria quadam levi-*

*tas in Deo metuitur, quia jam magno cum superci-
lio definitum fuit quid Deum deceat: Non e-
nim majus mihi supercilium, quod de eo quod Deum deceat
aliquando disputavi, objici potest quam Paulo, qui Ebr.
2. 10. ita loquitur, cujus verba ista dissertatione, quæ
perstringitur explicatum ivi. *ἔπειτα δὲ ἀντὶ τοῦ ἰδὲ τὰ ἀνάλα*
&c. inquit Apostolus. Item quando sic pergit p. 14.
*Quare ergo hypothesis istam Zensgravius propu-
gnat? Amore veri, & ut ostenderet, huic universo
decus, generis, hominum honestatem morum con-
stare posse, si vel maximè Deus non desur. Hoc
quippe est verum illud, cujus amor tantopere homi-
nes istos urit:* cavillatio manifesta est. Neque enim mi-
hi in mentè vel hoc, vel istam *hypothesin propugnare* venit,
qui contra Scholasticos potissimùm, intrumti Indifferen-
tismi autores, disputans, assumpta ad hominem illorum
hypothesi, discrimen naturale honestorum & turpium
nō consequenter tantùm ad divinam voluntatem se ha-
bere ostendere volui, non ignarus, non dabo Deo, nihil
in hoc universo quod à Deo depēdet actu existere pos-
se. Insignis autem Viri præcipitantia apparet, quando
*oportet, inquit, horribilem belluam esse illum Indif-
ferentissimum, Asinii Tenebrionis* (de quo vid. *Pu-
fend. Specim. Contr.* p. 145.) *factum, quod is ex fun-
damento destrui nequit, ni supponatur, Deum non
dari.* Quis hoc enim unquam dixit? cum ista hypo-
thesi fuerim usus, ut ad Scholasticorum disputandū
methodum me accommodans, illorum sententiam
examinarem. *At,* inquit Dn. *Pufendorf.* ego credi-*

deram, quo magis de voluntate Dei legem natura-
lem sancientis consliteris, eo majorem actionibus
moralibus necessitatem adferri, eoque magis indiffe-
rentiam tolli: Verum de necessitate consequentiae, &
indifferentia externa, uti hoc concedo, ita de necessita-
te consequentis, & indifferentia interna nego. Reliqua
quibus contra Indifferentismum sibi imputatum pro-
testatur, ad me non pertinent, quia istam controver-
siam meam non facio. Disputarim autem licet contra
Indifferentismum, Vasquii, Rhatortius, Szylloyii, Rada,
Caramuelis impium delirium, nolim tamen Dn. Pufen-
dorf. ceu in se dicta accipere, quæ contra illorum im-
pietatem disputantur, & hoc nomine in me excan-
descere. Dictum præterea fuit à me in Proœm. per id
antedemer non fingi hoc nomine Ideas extra divinum intelle-
ctum existentes, quas leges naturales laturus Deus intueri debuit,
cum qua sit alicujus rei idea ex se sciat Numen eminentissimum &
sapientissimum. Reponit verò Pufendorfus: Atqui cur istoc
ex se scit Deus, nisi quia divina voluntas cuius
rei suam indolem assignavit? Sed audiat B. Hulfe-
mannum Brev. c. 4. suppl. §. 10. Deus quidem nihil cognoscit
in vultu; non rectè tamen dicitur à Calvinistis & Dominicanis:
voluntatem Dei determinare scientiam ejus objective, id est intel-
lectus proponere, ut hanc rem à se decretam incipiat cognoscere.
Non aliter B. D. Danhavverus Hodom. Calv. tom. 1. p.
768. Possipientia voluntate divina posterior, prorsus est intole-
rabilis, atq; cerebrigena, adversa est sacri literis & sacra-
tionis. Cætera quæ habet usque ad §. 7. animum viri ex-
ulceratum, & ex mera suspitione planè iniqua præci-
pitum produunt, cum in alios dicta ad se pertinere pu-
tat, contra ea, quæ in Disquis. p. 308. 357. & alibi dis-
putantur.

§. 8. Inde

§. 8. Inde transit ad quæstionem de humana natura
immutabilitate, cujus in hac de origine moralitatis &
J. N. usum in Disq. pag. 44. seq. ostendi; cumque
meam de hac controversia mentem in Disquisitione
p. 35. seqq. exhibitam, ceu sapientia seraphica aby-
sum, pro angelica sua humanitate exagitasset, p. 16. se
dudum asseruisse ait, Deum dum decrevis homi-
nem creare, non potuisse non creare animal ratio-
nale. Addidisse rationem planissimam; quia alias
sibi ipse contradixisset. Amphora cæpit institui,
currente rota, cur urceus exit? Bene hoc quidem;
sed distincta non sunt confundenda, nec subordinata
opponenda. Aliter quippe formatur quæstio, si dico:
Deus constituit creare hominem, seu animal ratio-
nale: hic enim homo, ejusque natura se habent non
nisi consequenter ad voluntatem Dei, creaturusque
Deus hominem, necessario eum creat animal ratio-
nale, siquidem ipse sibi constare velit, cum hominem con-
diturus, non aliud, nec aliter, quam rationale animal
condere constituerit. Alia autem est quæstio: An cum
homo, ut verus homo audiat, sit animal rationale, aliã
requisitorum essentialium combinationem & unio-
nem velle Deus potuerit, ut inde prodiens æquè verus
fuisse homo, atque is est, quem animal rationale conde-
dere constituit, id quod nos negamus. Nam ubi di-
versa essentialia, ibi diversa natura; ubi diversa natura,
ibi diversa species: Impossibile autem est, & implicat
contradictionem, diversas species esse unam eandemque
speciem v. c. hominis. Non enim ex quolibet fieri potest
quodlibet, sed ut verum quid sit, & tale quale sua na-
tura

tura esse debet, certa & determinata se habet ratione, etiam præciso ita determinante divinæ voluntatis actu: sicut triangulum omni voluntatis divinæ ita determinantis actu præciso, ex tribus constat formaliter angulis. Si itaque ante divinæ voluntatis ita determinantis actum homo recte definitur, quod sit animal rationale, uti *triangulum v. c. æquilaterum* dicitur *τὸ ἰσὸν ἰσίων ἡμερῶν*, quod tria habet æqualia latera, ut loquitur *Euclides Elem. I.* ad eandem antecedenter; ratio quoque formalis hominis ejusque veritas, eodem se ad divinam voluntatem ordine habebit: Nam quæ ratio veritatis trianguli æquilateri, eadem etiam humanæ est naturæ. Sin autem non ita possit homo, quod sit animal rationale, definiri, nisi prius ita Deus determinaverit, atque voluerit eum tale animal esse, ita ut causa hujus veritatis, homo est animal rationale, sit voluntas tantum: jure quæri potest, qualis sit ille divinæ voluntatis ita specificantis actus, an liber? an necessarius? ratione sc. talis determinationis atque specificationis. Necessarius dicit *D. Pufend.* quia *alias Deus sibi ipse contradixisset*: recte quidem, uti *Disquis. etiam p. 357.* dicitur, sed non plene, quia hæc consequentiæ tantum est necessitas, quæ rei contingentiam in essendo, & modo essendi, de quo tantum loquimur, non tollit: qualem contingentiam & mutabilitatem nos omnino negamus, veritatemque rei ex se, non ideo præcise quia Deus ita vult, id exigere, ut tali tantum, & non alio modo se habere queat, sicut ex se trianguli æquilateri veritas id requirit, ut habeat tria latera æqualia. Et proinde cum hominem non esse animal rationale implicet contradictionem, sicut eandem involvit, triangulum æquilaterum

rum non habere latera æqualia, non tantum contra suum decretum, sed etiam contra rei veritatem, quæ ad ipsius decretum se antecedenter habet, ageret Deus, si aliud quam rationale animal hominem, qui æquè vere talis esse deberet, atque is est quem animal voluit esse rationale, vellent condere. *Decretum* itaque est ratio à priori productionis: *Veritas* autem ultima ratio à priori productionis talis, ratione sc. specificationis. Et divina illa designatio pertinet ad essentiam non præcise, sed ut est producenda; uti nec divinæ designationi effectivè dicuntur subijci, quæ contradictionem debent involvere, & quæ non debent. Aliter sentiendum, si loquimur de eo, quod Deus consequenter velit, designet atque probet. Recte quoque *Doct. addit, in confesso utriusque, esse, creationem hominis quoad exercitium actus a libera Dei voluntate provenisse*: Controversia enim est de specificatione hominis, & veritate hac, quod homo sit animal rationale, quam talem esse dicimus, non quia Deus ita vult, sed quia veri ratio, quod ficto opponitur, ita requirit, sicut veri trianguli ratio tres angulos, & linea longitudinem absque latitudine postulat, ita Deum sic velle recte dicimus, salva in ceteris omni rerum dependentia. Ait quidem p. 17. *Ponamus & id tantisper, Deum dum hominem creat, contemplatum fuisse aliquam rationem exemplarē, aut ideam: sicut homines ad archetypum aliquem sua opera formare solent*: Sed hæc ratio exemplaris non est aliquid extra Deum; verum Deus suam omnipotentiam, omniscientiam, divinamque etiam intellectionem, qua ex infinitudine perfectionis suæ res possibiles, quales esse debeant,

quos esse necesse est: Putasne, antequam conus existeret, primæ rerum causæ ideam hujus veritatis non fuisse oblatam, nisi præsupposita voluntate talem rem producendi: Simile esto iudicium de veritate rerum mortalium, aliarumque. Relinquitur hinc verum esse antecedens, quod falsum in *Spialegio* pronunciatur. Addit p. 18. *Præterquam quod sapientia Dei in ordine ad sua opera, seu quando aliquid sapienter à Deo factum dicitur, absq; voluntate intelligi nequit. Sapienter enim non agit, nisi qui voluntario agit.* Sed confundit actus Dei externos, qui liberi sunt, cum actib⁹ Dei internis essentialib⁹ & necessariis, qualis est intelligere, quod est actus Dei naturalis, velle illius antecedens. Unde *Scaligero* Exercit. 307. l. 3. p. m. 923. *Voluntas dicitur intellectus extensus ad habendum aut faciendum, quod cognoscit.* Nec quæritur, an ab esse facto voluntas Dei excludi debeat, quod nemo saniorum dixerit; de ordine actuum Dei interiorum quæstio est, quem recta dicitur ratio, nostriq; probant Theologi, Patres etiam Ecclesiæ. *Inspida* quidem dicitur esse explicatio illa, *sapientissimè, id est essentiali, & per consequens immutabili rerum perfectioni convenienter.* Ratio: *Sapientia quippe divina ex præstantia operum abs se productorum assumatur; non quod illa ad essentielles rerum perfectiones sese attemperet, quæ utiq; ab ista præmanant:* Sed ex subordinatis facit opposita, cum ex posteriori prius sequatur. Omipino enim hoc sapientiæ divinæ conveniens creditur, quod triangulum Deus

Deus producturus, non aliam figuram, quam quæ tribus constet angulis, produci posse iudicat. *Disquis.* p. 338. Mox quærit: Unde illa immutabilis & æterna requisitorum essentialium connexio orta, *nisi à divina voluntate? nisi forte essentias illas à se ipsis oriens comminisci velim.* Remove actuale in rei productionem, & salva res est. Inde enim illa connexio ad veritatem rei necessaria oritur, unde quod bis duo sint quatuor oritur, cuius veritatis Dei voluntatem causam esse antecedenter, nec ipse *Pufendorffius* dixerit. Reliqua verba: *Talis unaquaq; res est, qualem creator voluit, qui & assignatam semel rebus indolem constanter servat, quoad hanc rerum naturam non tollit: & quia non potest non intellectui divino representari, quod à Deo decretum aut factum:* à nobis non negantur, cum subordinata non sint opposita; ut & quando p. 19. dicitur, quod *dependens rerum, cum se non habeat per modum necessaria emanationis, voluntatem divinam non possit non involvere.* Dependens enim ista non pertinet ad formam rei præcise, ejusq; veritatem, de qua jam loquimur, sed ad ordinem causæ efficientis, à quo voluntas Dei minime excludi debet, causa efficiens autem terminatur ad rei existentiam, à qua jam præscindimus. Pergit: *Nec vera esset hæc propositio, homo est animal rationale, si Deus nunquam hominẽ creare decrevisset.* Ego verò contradico, quod æquè vera futura fuisset hæc propositio, *homo est animal rationale, si datum fingamus calum, atq; si Oxygenon esse*

esse dicitur ab *Euclide*, *το τρις ἄκτις ἔχον γωνίας*, quod tres angulos acutos habet, si vel maximè nullum unquam in rerum natura Oxygonion fuisset, vel nunquam Oxygonion Deus producere decrevisset, non enim ex quolibet fieri potest quodlibet, ut idem revera sit: & quod non nisi recte fieri potest, non potest fieri quocumque modo, ut sæpius insinuat. Si circulo, ait subtilissimus *Archimedes* l. 1. f. m. 3. figura plurium angulorum circumscribatur, linea recta qua ex omnibus figura circumscripta lateribus simul in directum conjunctis efficitur, ipsius circuli circumferentia longior esse probatur: verum hoc foret de circulo & figura intelligibile, si vel maximè nullus unquam in rerum natura circulus fuisset; ita de homine ut est rerum natura intelligibile quid, verum est quod sit animal rationale, si vel maxime nullus unquam in mundo homo fuisset: & angelus tum dicens: Homo est animal rationale, verum utique dixisset. Sin verò de existentia loquitur *Pufend.* thesi non contradicit. Quærit verò ulterius: *Num natura nondum condita, & antequam de iis producendis à Deo decerneretur, potuerint sibi ipsis jus aliquod & velut competentiam tribuere, ut tales usq; abs Deo creanda decernerentur:* Sed idem quæri potest de iis quæ implicent contradictionem, de triangulo &c. eademq; reddi responso, cum veritatis humanæ naturæ par ratio sit: quæ autem contradictionem implicent, talia sunt antequam ad divinam voluntatem, citra ullam competentiam. Loqui verò de humanitate, & aliud quam rationale animal intelligere, contradictionem in se involvit. Sed *Dn. Pufendorf.* numquid ergo, inquit p. 20.

illæ.

illa res divino intellectui ultero se objiciunt, sicut rerum natura jam condita sensibus humanis se sistit. Molestum est eandem rem toties repetere. Dixi enim jam supra, esse rerum, de quibus hic loquimur, à nobis tantum spectari, ut est quid cognoscibile; proinde non necesse est, ut ipsæ res ultero se objiciant intellectui, cum Deus comprehensive suam sapientiam & potentiam cognoscens, cognoscat quomodo aliquid fieri debeat & possit, etiam nondum existens, etiam nunquam existiturum: Cumq; hæc cognitio non libera in Deo, sed naturalis & essentialis sit, non consequenter ad ipsius voluntatem, sed antecedenter se habet. Bene *Thomas* l. q. 14. art. 5. *Sophista* licet *Pufendorf.* dicatur: *Alia à se videt Deus, non in ipsis, sed in se ipso, in quantum essentia sua continet similitudinem alicuius ab ipso.* Id autem lubens concedo, quod *essentia rerum absq; voluntate Dei non proveniant*, aliud enim est loqui de essentialium veritate, & formis rerum, aliud de earum origine, prout causam efficientem hæc notat, ad. *Disq.* p. 338. seq. Concedo etiam quod *Deus non possit non opera sua cognoscere, seu producta jam, seu producenda, & quod hinc circa essentias cognoscendas aberrare non possit*, cum scientia Dei libera, non tollat scientiam Dei naturalem.

§. 9. Nec quando ita disputo, pruritu obtempero ingenii, qui à me longissime abest, sed sanæ rationi: Video etiam *B. Augustinum*, & præstantissimos quosque Theologos nostratium sic disputare, quos majoris facio, quam ut cum *Dn. Pufendorf.* *B. Augustino Splend.*

das *Platoniorum nugae* objicere sustineam: Minus potius, cum summum hunc virum ita tractet, moveor, quod *frivola* ipsi videantur, quæ vel à me, vel ab aliis contra ipsius sententiam disputantur. *Suo quippe quisq; studio maxime ducitur*, uti loquitur Cicero 5. de Finibus.

§. 10. Rectè proin *rejjicitur* denuo *sententia Pufen.* rectèque *ex eo, quod Deus hominem liberrime condidit, sequi negatur, in beneplacito Dei* veritatè se. antecedente *fuisse, qualem homini velit naturam assignare, ita ut hanc, qua jam gaudet, nature conditionem Creator homini liberè attribuerit,* distinguatur modo inter libertatem exercitii, quod quin voluntati divinæ subjici debeat, dubium non est, & objecti specificacionem, ut est v. c. productio hominis, plantæ, circuli, &c. Hujus ratio à dictaminibus divinæ sapientiæ, quatenus voluntatis decreto sunt anteriora, provenit, consequente & approbante divina voluntate, cujus decreta specificantia à dictaminibus divinæ sapientiæ absoluta non sunt, nec illis priora. Principium enim agendi modum indicans & dirigens, ordine se prius habet principio imperante & exequente, qua tali. Repeti quoque hoc loco debet, quod non de scientia Dei libera, sed naturali rursus loquamur. Bene quidem p. 21. *sane cum Deus, inquit, quem nulla usiq; necessitas ad creandum hominem cogebat, constituisset nobilius brutis animal condere, non potuit quidem non istud fini, quem circa id sibi proposuerat, conforme creare; quia alias sibi*

sibi ipse repugnasset. Neg, ulla tamen hic apparet necessitas, qua non à divina voluntatis suppositione proveniat, aut qua eandem excludat: Sed nos jam non loquimur de divino instituto nobilius brutis animal creandi, quod divinam voluntatè nullo modo excludere posse & ipse contendo; non etiã de eo quaeritur, ad quod Deus tenebatur ex necessitate & ratione finis, quem sibi proposuerat, quod itidem voluntatis est; nec denique de nobiliori brutis animali, quocumque modo, & consule spectato quaestio est. Conceditur enim & hoc, cum perfectionis & nobilitatis varii dentur gradus, divinæ voluntatis esse determinare, quali perfectionis gradu aliquid velit condere. Quod verò hoc nobilitatis essentialis punctum hæc sibi definite & distincte deposcat natura v. c. humana, atque talem præcise requisitorum essentialium, animalitatis nimirum & rationalitatis combinationem requirat, id sic se antecedenter ad divinam voluntatem habere dicimus; hoc est, non quia Deus vult, sed quia ita naturæ humanæ veritas se habet, Deus ita vult, rectissime omnia volens. Sin autem ideo tantum homo foret animal rationale, quia Deus ita voluit, & *propositio hac: Homo est animal rationale, non vera esset, si Deus nunquam hominè creare decrevisset,* uti p. 19. loquitur Dn. Pufendorf. quæso, annon inde sequitur vel hoc: Possè Deum absolutè velle hominem, hoc est animal rationale creare, quòd tamen aliud quam rationale animal fit; vel hoc: Possè eundem velle, ut homo sit verus quidem homo, aliud tamen, quam rationale esse obtineat; nam necessitas quam contra objicit Pufendorf. est

tantum *consequentia*, ex positione liberae Dei voluntatis, quoad talis speciei designationem, & talium essentialium attributorum connexionem, quæ rei mutabilitatē non tollit. Sed illud implicat contradictionē, hoc repugnat rei veritati, notatq; hominem fictum, non verum. Si neutrum Deus velle posse dicitur, relinquitur hominem non ideo ratione veritatis suæ, uti ficto opponitur homini, esse animal rationale, quia Deus antecederet ita voluit; nec hanc propositionem: *Homo est animal rationale*, ideo esse à priori veram, quia eidem ita placuit; sed quod hominem, qui verum quid est ante productionis decretum, producere volens non aliud quam tale animal esse velle possit, cum rationalitas & animalitas sint combinabiles formaliter, & debeant combinari ad veritatem animalis rationalis, ante actualem divinæ voluntatis designationem. Idem licet de veritate virtutum moralium, Temperantiæ, Justitiæ, Pietatis &c. dicere, quæ cum à Deo mutari ex summa perfectione non possint, antecederet ad ejus voluntatem dicuntur esse id quod sunt, uti παντός τελευτών, αἰ δύο πλευρῶν: ἡς λοιπὴν μείζονές εἰσι, πάλιν μεγαλύτερομεναι, *omnis trianguli quævis duo latera, sunt majora reliquo*, uti loquitur Euclid. El. I. prop. 20. non ideo præcise & à priori, quia Deus ita voluit, sed antecederet ad divinam voluntatem. Quare cum insuper necessitatem consequentis hæc in te urgeamus, quæ de necessitate consequentiæ *ex divina voluntatis suppositione* vir habet doctissimus, ceu quæ à nobis conceditur, nobis non adversantur. Ridiculum autem est, *planè absurdum* eidem *videri*, quod de individuo

dividuo aliquo hoc concedam, *Deum, uti libere illud hominem condidit, ita si voluisset, brutum condere potuisse*. Nonne enim gratias agis Deo, quod sis animal rationale, tam eximis donis ornatum, non v. brutum? Ego sane puer didici ex Catechif. min. explicat. Art. I. Symb. Apostol. *Deum mihi rationem dedisse ex mera sua paterna ac divina bonitate & misericordia &c.* Minimè verò sequitur, quando sic inferitur: *Aliqui cum & Adamus fuerit individuum, & quicquid hominum usquam existit, aut existurū est, individua sint, sane si Deus omnia illa individua bruta condere potuit, etiam hominem brutum condere potuit. Et quod in omnia individua cadit, quo jure speciei idem denegabitur?* Non enim loquor de individuo qua ad certam speciem jam est determinatum, sed qua adhuc est determinandum: Ibi quod in omnia individua, ut rationem specificam implicat, cadit, jure speciei non denegabitur: hic vero, cum ad certam speciem idem nondum est determinatum, consequentia fallit. Quæ de suppositione *decreti divini, utiq; voluntarii* dein habet, supra jam sunt discussa: Quemadmodum jam & supra responsum est ad quæstionem, quando p. 22. quærit: *Unde sint istæ naturæ, (quæ sc. dicuntur immutabiles) aut unde immutabilitatem habeant?* nimirum non à se, sed inde unde trianguli veritas immutabiliter requirit tres angulos, hoc est *ex se*, sicut ea quæ implicat contradictionem ex se talia esse dicuntur. Unde relinquitur bene resonare quæ *sine mense sonum dare* sibi *Pufendorf.* videtur audire; & uti ex dictis verum

rum relinquitur *antecedens*, quod ille ibidem *falsum* esse fingit, ita & *consequens*.

§. II. Pergit inde vir. Clariss. §. 10. sententiamque meam de *origine moralitatis*, quodque doceo, non quia Deus voluit v. c. prohibere idololatriam, malam hanc, sed quia odio digna est per se talem, prohibitamque esse; & quod discrimen honestorum & turpium à divina justitia & sanctitate potius, ceu prima ratione & fundamento, & sic antecedenter ad divinam voluntatem, peti debere censeo, non uno nomine exagitat, cū tamē ipse Deus veritates morales in sua sanctitate fundatum eat, *ut firmus sancti, sicut ipse sanctus est*, Lev. 19. 23. in misericordia, *ut firmus misericordes, sicut ipse misericors est*, Luc. 6. 36. Negatque hæc consequi: *Sapientia, sanctitas, & justitia Dei, juxta quas creaturarum motus diriguntur, non se habent consequenter ad voluntatem Dei; ergo nec moralitas actionum humanarum*. Id quod sic probat: *Etsi enim sapientia & justitia Dei non sint ab ejus voluntate: ut tamen existerent creature, quarum motus ad sapientiam & justitiam Dei exigi possent, voluntatis divinae actus utiq; presupponitur*. Quali vero infinitæ sapientiæ & scientiæ Numen non posset scire, qui rerum in se possibilem motus ad sapientiam & justitiam ipsius exigi debeant, nisi prius illas creare secum constitueret. Taceo consequentiam hanc: *Creaturæ & illarum motus non existunt absque actu divinæ voluntatis: Ergo moralitas quoque istorum motuum non est ratione veritatis suæ concipienda ante divinæ voluntatis definitionem; petere principium*. Illud

verò

verò lubens concedo, *quando sane*, inquit, *erat Deus justus, sanctus, sapiens, etiam antequam nulla creatura existerent, quæ ad earum perfectionum dictamen motus suos dirigere possent; eog, ut ista perfectiones divina actu regulæ agendorum essent, necessarium non erat, nisi posita voluntate producendi creaturas mentis capaces. Adeoq; ut sapientia & justitia Dei innotescat, actusq; se exte- rat, & ut extant, quæ eandem imitari queant, id usiq; à voluntate Dei est; cum mea sententia de veritatibus moralibus antecedenter ad divinam voluntatem talibus, quas archetypum suum in dictis perfectionibus Eminentissimi Numinis habere contendo, per ista disputata non tollatur. Ita; nec ab actuali designatione humana naturæ voluntatem divinam excludi posse dicitur, cum veritas saltem rei à voluntate Dei actu designandæ, ad illam se antecedenter habere affirmetur; uti sæpe diximus, ab actuali trianguli, quod tribus constet angulis, designatione voluntatem Dei nescire equidem excludi, habere se tamen hanc veritatem antecedenter ad eandem. Sed ex his aliisque objectionibus, patet verum esse illud Saxonii Gram. Hist. l. 2. *segniter deserere animum, quicquid solido amore fuerit complexus*. Præterea quando in Disquis. p. 100. distinxi inter *dictamina divina rationis Practica, quid Deum ex ratione bonitatis, sanctitatis & sapientia velle deceat*, (extat vox hæc Ebr. 2.) *dictamina, & divina voluntatis secundum hæc dictamina decretum; per hanc distinctionem voluntatem Dei à prima**

D 2

origine

origine legis naturalis, etiam ut est veritas, ne quidquam excludi ait p. 24. Verum præcindi ab illa rectius, quam eandem *excludi*, sæpius jam diximus. Nec *proterve nimis Deus ad humanae rationis modulum exigitur* ab eo, qui separata omni imperfectione secundum analogiam spiritus de Deo iudicat. Vide quæ eximie huc pertinentia docentur à Damasceno de Orth. Fid. l. 1. c. 13. ubi inter alia ita loquitur: *Siire nos decet, ως ἀνθρώπος ὄντας ἡμᾶς, & crasso carnis indumento περιωρατοσ, τὰς θείας & ὑψηλὰς, & ἀύλησ τῆσ θεοῦ τὸσ ἐνεργείασ ποιεῖν, ἢ λέγειν ἀδύνατοσ εἰ μὴ ἕκαστὶ & τύποισ, & συμβόλοισ τῶσ καὶ ἡμᾶσ χρῆσάμεθα, minime posse divinas & subtiles & immateriales Dei operationes aut intelligere, aut eloqui, nisi imaginibus & formis, & significativis nostro more utamur signis.* Addit quidem: *Iam supra ostensum, nil interesse, utrum ea dictamina concipiantur per modum præcepti, fac: an ut congruentiam actionis cum subjecto exprimant: hoc hominis natura comperit;* sed & nos ostendimus, omnino aliquid interesse. Quod verò ista dictamina intelligi non posse contendat, nisi præsupposito subjecto creato aut increato, cui actus convenire aut non convenire dicatur, abs quo usiq; voluntas Dei excludi nequeat: id gratis dicitur, cum aliquid ad designandum quid ei conveniat, & non conveniat, non repugnet concipi ut possibile tantum, & ne futuribile quidem. Et quod concipitur tanquam objectum scientiæ Dei naturalis, non simul necessario tanquam objectum divinæ voluntatis una concipi debet.

§. 12. Continuatur hæc controversia à viro Celebrissimo §. 11. etsi non feliciter. Specimen edit, quando *antecedenter ad ipsum Deum, divinamq; essentiam in ordine causalitatis ratione existendi aliquid concipi posse*, inde vult inferre, *cum ex mente mea non nefas sit assumere hypothesein, si Deus non datur.* Sed cur hanc Scholasticorum, & à meipso non magni æstimatam hypothesein contra Scholasticos, quique illos sequuntur, aut cum illis loquuntur, adhibuerim, supra explicavi. Interim Pufendorfiana consequentia nulla est; cum p. 234. *Disquis.* instituta disputatio sit κατ' ἀλήθειαν; cum altera ex falsa illa Scholasticorum hypothesei: *Si Deus non datur.* ad hominem tantum qui se illa utitur, proficiatur. Taceo falsum esse, quod si vel maxime Deum nõ dari fingamus, propterea in ordine causalitatis aliquid ad Deum antecedenter concipere liceat. Nam non data causa prima rei existentis, non nisi contradictorie finguntur causæ secundæ. Cæterum citra causam Docti. Viro magnum adhuc p. 25. est dubium, num quæ nos concipere possumus, cum divinam essentiam ad nostrum modulum anima metimur, revera ita se habeant: βλέπομεν γὰρ δι' ἰσότητιν ἀνίγμων, uti Paulus 1. Cor. 13. 12. loquitur, vera tamen βλέπομεν. Spiritus enim est Deus, & nostra anima etiam spiritus est, unde, licet ille infinitus, hæc autem finita sit, omnino aliqua dabitur analogia, modo hæc, si ad Deum sit applicatio, ab omni separet imperfectione perfectissimo & summo Numine indigna. Dubitat idem, num fas sit, intellectum divinum priusquam vo-

luntatem concipere saltem hætenus, ut illa prioritas effectum aliquem in ordine ad res obtineas; verum de effectu formali externo uti nego & ipse, cum à tali voluntas Dei nunquã excludi debeat, ita de interiore exhinc ex sapientiæ divinæ dictamine, antedivinæ voluntatis actum, in divino intellectu naturaliter ob infinitudinem illius, qua omnia possibilis nunquã etiam futura intuetur, ex oriente rei, ratione veritatis illius, & quoad illa quæ ad ejus constitutionem bene & convenienter conjungi debent, cognitione, dubium mihi nullum est. Denique *negat aliquid esse posse objectum divini intellectus ante divinam voluntatem, si sermo sit, uti nobis est de Ideis rerum, quæ aliquando actu à Creatore condendæ fuerant*; verum de rerum ideis, non quidem qua sunt rerum creandarum, sed qua sunt possibilem, & objectum scientiæ Dei naturalis, contrarium supra evicimus. Quod verò *non obscure contradictionem implicare* Dn. Pufendorfius credit, *alicujus rei ideam, quæ revera à Deo condita est, intellectui divino velut obversantem concipere, nisi decretum (qui voluntatis actus est) de eodem condendo supponatur*; vanum est. Non enim ut sapius dixi, loquimur de ideis rerum conditarum, & prout obijciuntur scientiæ Dei libera, quæ utique sine divina voluntate concipi non possunt; sed idea de qua jam quæstio est, abstrahit à rei productione, estque rei ut est possibilis, concernitque ejus veritatē, & internam requisitorum essentialium, eamque definitam ad talem

lem præcise quidditatem convenientiam, quã immutabilem in se esse oportet, ni summam introducere velis confusionē, cum non ex quolibet fieri possit quodlibet ut idem revera sit & maneat. Hanc ex infinitudine sapientiæ suæ, omnem possibilem requisitorum essentialiũ combinationem naturaliter cognoscentis, sapientissimum Numen ante omne de re condenda decretum cognoscere nemo negat, nisi qui mensuram sapientiæ & scientiæ divinæ ejusdem voluntatem facere ordine cognoscendi recto inverso, sustinet. Recte Hesiodus Oper. & di. *πάλα ιδών δις ὀφθαλμοῖς ἔ παλά τοῦσσι*. Nec ei qui ita disputat, hominemque liberrime nec coacte, immutabiliter tamen, Deum velle animal rationale creare, quia ita ejus naturæ veritas exigit, affirmat, *post copiosam hellebori portionem non superfluctoria opus erit castigatione, ut importune divina natura adyta rimari metuat*, nam ea que per lumen naturæ cognosci possunt explicare, non est importune divinæ naturæ adyta rimari. Alias non nescio, quod, uti Theophylact. Com. in 1. Cor. 13. 12. f. 277. loquitur *ἀποφάσις ἡμῶν ἐστὶν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν*, obscura quadam nobis nunc sit cognitio. Cæterum satis provide Dn. Pufendorf. tem suam gerit, *si quis*, inquit, *tamen his non acquiescens contendere velit, saltem ideas rerum possibilem, quæ nunquam futura sunt, tale decretum voluntatis divinæ nō præsupponere, aut circa ideas rerum creandarum ab ejusmodi decreto præscindendum esse; ei post copiosam hellebori portionem non superfluctoria opus erit castigatione*; probe enim videt, quod cum de Ideis rerum possibilem,

quæ nunquã futuræ sunt, vel quas ut nunquã futuras concipimus, negari non possit, quod antecedenter ad divinam voluntatem, seu objecta scientiæ naturalis, se habeant, id se quoque negare non posse de ideis rerum aliquando creandarum, si qua possibiles, & ratione suæ veritatis, (quo sensu nos quæstionis statum semper formavimus) non qua creandæ spectantur: Nam si qua creandæ spectentur res, ipse dico ne à voluntatis quidem decreto exclusive posse abstrahi. Patet autem ita tandem disputationem totam à Dn. Pufendorfio sarcasmo finiri.

§. 13. Pergit verò ulterius: *Velim quoque expendi subtilitatem istorum verborum: Quod est objectum intellectus divini, ante divinam voluntatem potest esse id, quod est.* Nimirum id esse non non norat existere; sed esse rei in se spectatum, ut est veritas aliqua, & objectum scientiæ Dei naturalis; nec loquimur de esse rerum actuali, sed intelligibili. *Inania* autem videri Eidem, imo esse, quæ sequuntur, concedo, quando quidem cum suis pugnat figmentis, qualia sunt: *Essentia quæ seipsam à seipsa divino intellectui sistit independentem à voluntate divina: Item agens morale, etiam quando nondum de norma actionum fuit cogitatum.* Nam quod prius atinet, cum divino intellectui talem essentiam exhibeât divina potentia & sapientia naturaliter, recte quidem antecedenter ad divinam voluntatem, non vero *independentem* ab eadem se habere dicitur, vid. *Disquis.* p. 39. 309. Nec concipi debet essentia ante divinæ voluntatis decernentis & definientis actum intellectui

intellectui aliter se sistere, quam se sistit hæc veritas, quod duo contradictoria non possint simul esse vera; aut quod, uti *Archimedes* de Conoid, & Sphæroid. f. 75. loquitur, *si aliquam sphæroidem figuram duo plana inter se aque distantia contingant, si plana fuerint super axem erecta, linea recta qua per contactum puncta conjunget, per centrum sphæroidis permeet*: Si vel maxime nullam unquam sphæroidem figuram in orbe fuisse fingas. Posterius verò quod concernit, confunditur *norma* actionum legalis, seu ipsa lex, cum *norma*, hoc est ratione & fundamento moralitatis, quod est ipsa natura humana quæ rationalis & socialis, quam ratione suæ veritatis ante divinæ voluntatis ita decernentis actum concipimus; illam, legem se. consequenter divinam voluntatem respicere semper dixi; cum verò non ex qualibet & quocunque modo se habente partium conjunctione fieri possit verus homo, sed suas sibi necessario & immutabiliter debitas partes hic requirat, sicut triangulum tres, sibi deposcit angulos; seu Deus ita decernere, seu non decernere concipiatur; parti ratione agens intellectuale quoque antecedenter ad divinam voluntatem, moraliter, sed non legaliter agere posse recte concluditur. Negat idem ulterius p. 26. *cum citra divinæ voluntatis operationem ne idea quidem hominis intelligi queat, hanc propositionem, homo est animal rationale, esse veram citra divinæ voluntatis operationem.* Sed falsa est ista ratio. Quis enim negaverit complurium possibilium dari conceptus, & consequenter veras propositiones, quæ tamen divina voluntas, neque voluit, neque unquam volet? Manifestum proin est, *Pufendorf.* confundere

fundere ideam rei possibilis, cum idea rei producenda: Hæc citra divinam voluntatem concipi non potest, illa potest. Naturaliter enim Deus seipsum comprehensive, ut loquuntur, cognoscens, suam potentiam, quid sc. facere possit, & sapientiam, qua ratione quoque possibilia bene fieri debeant, cognoscit. Satis etiam pro imperio affirmari ait, blasphemiam, adulterium turpia esse, præcisa voluntate divina, imo præciso divino iudicio, etiam quando nondum Deus cogitasse intelligitur de condenda creatura, in quam tales actus cadere possent. Verum enim verò non plus imperii in eminentissimum & supremum Numen hæc sibi arrogat loquendi ratio, quam quando dicitur præcisa divina voluntate, præciso item divino iudicio, triangulum verum tribus constare angulis; hoc enim verum est, antequam Deus de condendo triangulo cogitasse concipitur. Ita quando ait: *Vt patet jam etiam intellectu divino præciso natura hominis, quamvis nondum de ea creanda à Deo decretum præsupponitur, Deo necessitatem adferre potuit certos actus lege sancienti*; quæ à me Vauquo, & Scholasticis opposita sunt, qui Dei sponte mutare sententiam, & sub eadem circumstantiis de moralibus aliter iudicare posse & potuisse contendunt, male sine causa excipit, cum ista necessitas de qua loquimur non sit excipiti, sed immutabilis in Deo, ob attributorum illius elegantissimam harmoniam, rectitudinis, quæ nullam in Numine emipentissimo infert imperfectionem. Unde nullum est periculum de ratione mun-

dum

dum absq. Deo condendi. Et ut affectu, quo controvertiam exorsus est, claudat, addit: *Absurdius adhuc est, quod sequitur: Semper nulla etiam lege prohibente malum est, Deum convitiis proscindere, si vel maxime fingas, ne Deum quidem dari. Ante hæc credideram, non entis nullas esse affectiones.* Idem vero & ego adhuc credo. Interim in dictis nõ major, hoc est nulla est absurditas, quam si dico: Regem interficere malum est, Ebricitas nimium, si vel maxime nullum regem dari fingas; vel Ebricitas est vitium, si vel maxime nullus unquam ebrius in orbe fuisset. Ista vero Philosophorum regula non recte adducta, quomodo intelligi debeat, Tuus Te B. Stahlus in Reg. Phil. P. I. pag. 18. seq. docet.

§ 14. Inde interjecta p. 27. disputatione de *Ratione formali actioni moralis* proxime discutienda, p. 28. controvertiã de *origine moralitatu* ulterius prosequitur, contendens, quod *ista congruentia aut incongruentia velut naturalis, quæ in multarum actionum objectis ad agentem comparatis, relucet, hanc quidquam voluntatem creatoris excludat*: verum missa *ἀπολογία* τὴν excludat supra notata, de voluntate Dei consequente & approbante concedo, ita tamen ut ejus actus istam congruentiam antecedere una asserimen, sicut eosdem antecedit, quod *linea recta sit, ἢ sic ἕξις τοῦ ἐπ' αὐτοῖς σημείους κόντας*, quæ ex aquo posita est inter sua puncta, uti loquitur *Euclides Def. Elem. I.* Infidiosè dicitur, *creatorem cum animal legibus obnoxium formare constituisse, ita naturam hominis semperavisse, ut actus certi eidem congruerent, aut*

608

non congruerent, prout illos præcipere aut vetare constituerat: Concedimus enim & hoc; sed addimus tamen, ne aliter quidem naturam hominis à Creatore sapientissimo æque atq; liberrimo, & omnipotentissimo, potuisse temperari, ob veritatis sc. necessitatem, quæ actus voluntatis antecedit, quam ut rationales actus ei fforent congrui; uti quando Deus vult triangulum facere, ita licet libere, necessario tamen necessitate sc. immutabilitatis, lineas temperat, ut hæc præcisè, & non alia inde proveniat figura. Quæ de discrimine legum naturalium & positivarum Doctissimus Pufendorfus subjicit, bene se habent, modo nobis discrimen inter morale & legale concedat. Ad illud porro ratiocinium jam in superioribus responsum esse ait: quia sanctitas & justitia in Deo sunt perfectiones essentielles, ex perfectissima essentia, non ex libera voluntate resultantes; igitur & moralitas in actionibus humanis antecedit divinam voluntatem. — Id enim consequi negat, cum non ex absoluta aliqua necessitate, sed ex voluntate divina sit, quod creatura dentur, quæ imaginem quandam sanctitatis & justitiæ divinæ referre possent. Sed & nos supra jam excepimus, confundi moralitatem ejusque fundamentum & veritatem cum actuali applicatione ad certum subjectum; illa habent divina attributa, quæ voluntatem Dei etiam antecedunt, pro causa exemplari, hæc divinam agnoscit ante se voluntatem. Quod vero ita confidenter pronunciat, v. g. sanctitatem, bonitatem, justitiam

justitiam Dei, quo minus perfectiones morales appellentur nihil ob stare, id sibi nondum à me persuaderi, me non movet, cum non repugnet, ab hoc termino istas imperfectiones abstracti, quas ex prima significatione & communi usu eidem adhaerere contendit, quæ morales perfectiones illis, quæ natura aut per essentiam insunt, opponi dicuntur. Nolo vero an hæc ita se habeant disquirere; sint ita: Detur ratio, cur ista imperfectio ab hoc termino non possit separari? Attributi sane vox primo dicitur de creaturis, & ex prima impositione notat aliquid, quod est essentiæ superveniens, ab eadem realiter distinctum: Aliam significationem habet Beaman. Orig. Ling. Latin. p. 1099. & tamen nil impedit, quo minus vox hæc transferatur ad significandas Dei perfectiones essentielles. Cyrillus etiam l. ii. Theol. Accidentis vocabulum Deo tribuit, uti norum. Unde valde infirmos esse oportet, qui quando iste sic legitur terminus, scandalum inde accipiunt; nec videndum quis loquatur, sed quid dicatur. Tandem pergit, & nihil est ratiocinium hocce: Deus ex natura sua perfectione est amabilis & adorabilis; non ex voluntatis sua arbitrio: Ergo actus hi: Deum amare, colere, morales sunt antecedenter ad voluntatem divinam; exinde, quod actus illi utiq; non possint intelligi, nisi positus creaturis rationalibus. Et positio actus agens quoque necessario ponendum sit; hoc autem ut esset, à voluntate divina sit: Sed non necesse est, ut istæ
CREATURA,

creatura, (rectius res) actu ponantur, aut concipiuntur tanquam producendæ; sufficit si spectentur ratione veritatis præcise, & ut sunt quid possibile & mere adhuc intelligibile: Nec opus est, ut agens spectetur qua existens, & sic in ordine ad causam efficientem, cum humana natura non qua existens, sed qua rationalis & socialis, qualis est antecedenter ad divinam voluntatem, sit fundamentum & ratio actuum moralium. Quando verò ait, se effectum, valorem sc. qui esse morale constituit, *haud quidem legi simpliciter tribuisse, sed voluntati divine, naturam rerum & hominum ita formanti, ut huic certi actus utiq. congruerent, & non congruerent. Quæ voluntas Dei legem simul naturalem includit. Cum quia legibus obnoxium animal creare Deus constituerat, ideo naturam huic fini accommodatam sumpserit. Et eo ipso, dum certavatione naturam hominis temperat, ad convenientes isti leges hominē adstrinxerit*: hanc voluntatem dicimus se consequenter habere, ita ut hominem formaturus verum Deus, non aliud quam rationale animal formare velle; & ejus naturam bene temperaturus, non aliter quam sic, ut animal inde rationale prodiret, temperare potuerit. Deinde non sequitur: Deus animal legibus obnoxium creare constituit, Ergo ejus veritas, & rerum inter se connexio se non habet antecedenter ad divinam voluntatem; ut non est consequentia: Deus figuram triangularem facere constituit: Ergo ejus veritas, quod se tribus

tribus constet angulis, non antecedit divinum decretum. Sed ex illis quæ hæcenus discussa sunt hæc facti patent; ut & quid habendum sit, quando & *principia ex quorum concursu esse morale surgit, & ut concursus eorundem in actionibus humanis certam habundinam produceret, id per voluntatem creatoris provenisse* contendit: Scilicet si de probante & contingente voluntate quæritur, ista non negari; si verò de antecedente sermo est, non magis id verum esse, ac quando dicitur per voluntatem conditoris tanquam ultimam rationem à priori provenire, quod triangulum tribus constet angulis, cum in veritate, quatenus puris figmentis, naturali item, & in se necessario rerum ordine, quatenus confutioni opponitur, id fundetur. Quæ denique occasione *vocabuli libere* carpit, cum ei non à me tribuantur, frustra à Dn. *professoris* contra me taxantur.

CONTROVERSIA III.

Quæ sit

Ratio formalis actionis moralis.

§. I. **C**ontroversia hæc non tanti quidem momenti est, ut dissidentes atroci inimicitia se invicem prosequi debeant; cum tamen sano *Ciceronis* 1. Off. iudicio, *homini propria sit veri inquisitio & investigatio*, dicere omnino nobis licebit, quid hic sentiamus. Ventilavimus equidem, ceu infra patebit, huc pertinentiam jam, defendimusque alibi nostram sententiam contra

Dn. Strimesium, qui in suis *Originibus moralibus* illam impugnatum ivit: Dn. Pufend. autem, quæ contra illius *Imputativitatem* à me in *Disquis. disputantur*, ita it p. 27. remotum: *Displicet* (mihi nimirum in mea *Disquis. p. 242.*) quod *Pufendorf. formalem rationem actionis moralis consistere dixerit in imputativitate* (ad quod vocabulum non citra *venie præfationem à se positum, nescit quare frontem contrahant homines, qui totam ætatem ad aures usq. lacunis Barbarorum Sophistarum rostrum immerferunt*) cum ea potius id morale consequi ceu affectio videtur, quam id ceu formale constituere. Quasi verò illis, qui totam ætatem ad aures usque lacunis barbarorum Sophistarum rostrum immerferunt, illorum barbaries æque non displicere queat, atque *Pufendorfo*. Interim vehementer fallitur Vir Doctissimus, si *totam ætatem me scholasticorum lacunas imbibisse credit*; aliter, quod *Pufendorsum* non latet, ut supra notavi, Argentorati bonas tractamus literas: Unum faciendum nimirum, & alterum non omitterendum. Cæterum iudicium ejus de hac controversia, facta que à me contradictione, hoc est: *Atqui apparet, imputandi vocabulum à Zentgravio in diverso sensu, quam à me accipi. Mibi autem per hanc dictionem, actio huic imputatur, nil aliud notatur, quam hunc auctorem ejus actionis haberi, aut eandem ad hunc pertinere, ut super ista ratio ab eo exigi, & qui inde proveniunt effectus in eundem*

eundem devolvi queant. Cujus actionis dein, prout ad normam refertur, affectiones sunt bonitas & malitia moralis, justitia & injustitia. Verum nisi actio talem, qualem nos asserimus valorem habeat, non potest super ista *rationalis moralis exigi ab agente*, sicut à bruto, quod ejus actus eodem caret, illa non exigitur: Non etiam quando eodem destituitur, poterit dici actio bona vel mala. Deinde quando Dn. *Pufendorf.* loquitur de actione, ut est formaliter *imputativa*, & dein *prout ad normam refertur*; asserit à nobis supra defensam distinctionem inter *morale & legale*. Putat equidem, *valorem illum, quem velut formalem rationem moralis actionis me substituere ais, ad quantitatem actionum designandam pertinere*. Verum quicquid sit de ista quantitate, (nolo enim nova movere dubia) cum valor qui datur in omni actione morali, sit causa æstimationis illius, & modi æstimativi, quo illa quanta dicitur, nondum apparet, qui ad quantitatem actionum moralium formaliter pertinere dici debeat, cujus causa potius dici amat.

CONTROVERSIA IV.

De Indifferentismo Actionum Moralium.

§. I. **D**E actum secundum esse *Physicum*, & de motu *physico* in actu *moralis*, an sit *indifferens*? disquiritur. **A**ffirmant

firmant non solum Moralista & Scholastici nonnulli; nec improbant qui hos sequuntur, *Tviviß. Rhetorfort, Szyllovius*; sed & illi qui contra Indifferentismum disputant, *Voëtio* v. c. subscribere placet. Ego distinxim in *Disquis.* p. 278. inter *motum*, ut notat *materiale remotum* actionis moralis, utque est præcisè ab homine usurpabilis, v. c. coire: & ut est *materiale proximum*, vel motus determinatus hic, v. c. coitus cum bestia: vel commixtio cum fœmina cui una miscetur & alter. Hos actus æque ad honestatem & turpitudinem, seu bonum & malum morale esse indifferentes, atque prior ille motus, quem materiale remotum actionis moralis esse dixi, ego dicere non ausim. Materia prima indifferens est ad omnes recipiendas formas, at ista indifferentia perit, ubi ad certam formam recipiendam est disposita & determinata, etsi illam actu nondum in se receperit: Ita commixtio ut talis, est indifferens ad recipiendum honestatem & turpitudinem; at quando ad certam moralitatem recipiendam illa est physice determinata, commixtio v. c. cum bruto, cum fœmina, cui una & alter miscetur, certum est, etiam quæ mere physice hi actus spectantur, priorem desuisse indifferentiam. Quanquam enim id quod in bestialitate, vel adulterio est pure physicum, quæ tale moraliter malum non sit, id quod tamen est pure physicum, est determinatum tantum ad malum, & proinde accurate loquendo non amplius indifferens. Excipit contra *Dn. Pufendorfius*, p. 30. §. 13. *Atqui omnes fatentur, in quavis actione humana intervenire motum physicum. Fatentur quoque Deum tanquam primum motorem ad quemvis motum*

motum physicum concurrere, qui tamen ad malum ut tale non concurrat. Et hoc recte. Idem enim & ego fateor, salva mea disputatione contra indifferentiam ad bonum malum & motus Physici, ut notat hic materiale proximum. Nolo dein cavillari, quod *in quavis* humana actione intervenire motum physicum docet, cum & omissiones, uti pro actionibus moralibus, ita quoque pro humanis haberi soleant. Cætera concedo. Nec verò sequitur, *tolli à me motorem, relinqui motum*; cum per hoc, quando motum ad bonum & malum indifferentem esse nego, non eundem actu moraliter malum esse ponam. *Valde autem me errare* ipse vehementer sibi persuadet, quod putem, quæso ubi? *merum motum physicum hac dictione exprimi*; motus lingua contra Deum. Nam in vocabulo contra Deum *jam* ait latere moralitatem, ac contra Deum loqui, & blasphemare synonyma fere esse. Igitur motum physicum in blasphemia laxioribus verbis esse exprimendum. Quasi verò moraliter tantum, non etiam physice contra Deum se lingua movere posset; præscinde valorem, quem hoc factum infert, & legalitatem, num id quod physice adhuc superest, quatenus ad hanc inordinationem est individuatum, huicque moralitati proxime subest, adhuc est indifferens ad bonum & malum? Quæ verò de motu physico laxioribus verbis exprimendo idem monet, ad materiale remotum hujus actus pertinent. Nam *verba blasphemia qua testis earecitat, & actuarius sine peccato*

peccato, non sunt materiale proximum blasphemiae, de quo nobis unice est quaestio.

§. 2. Sicut verò hæc sinistra videtur Dn. Pufendorfius cepisse, ita suspicionibus penitus abreptus, me consumptarepente modestia, eandem cum illis tibi inflare, qui jure optimo maximo calumniatores audierunt, vehementer contendit. Subtidentem verò ob hunc calorem, incidit illud Platonis in Theætet. f. m. 115. ἡ δὲ εἰς, ἡ ἀρχὴ καὶ μνήμων, ὡς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς ὁ ἐξ ἑσπέρου εἶσι, καὶ ἀπὸ τῶν φέρονται, ὡς τὰ ἀνεμάτῃσι πλοῖα, καὶ μακρότεροι ἢ ἀνδρείότεροι εὐνοῦνται. acuti, sagacesq; & memoriosi & dociles, ut plurimum in iracundiam impetuiq; præcipues sunt, prouunt enim atq; rapiantur, quemadmodum sine retinaculis naves, & furiosi potius, quam fortes existunt. Nec simpliciter verum est, toto celo à commentis Vasquii, Retorfortis & Hobbii distare sententiam ejus, qui asserit, moralitatem se non habere antecedenter ad divinam voluntatem, quippe per quam sunt creatura moralitatis capaces, cum & Vasquius, Rhetorfortis, Tyvissus, Rada, Caramuel, moralitatem se ad divinam voluntatem consequenter habere contendant; etsi lubens concedam, quod Pufendorfius, moralitatem se non habere antecedenter ad voluntatem divinam itidem affirmans, non propterea idem cum Vasquio, vel Rhetorfortis sentire dici debeat, cum eundem potius recte contra hos Imposteros disputare ostenderit in Disquis. p. 308. & Vasquianum Indifferentissimum recte impugnare dixerim. Et nihilo secius quod ita pronunciarim: *Hinc indifferen-*

differentissimum morale Vasq. sc. (de quo quaestionem esse contextus docet,) alunt sovent, pingunt, & comunt omnes illi, qui moralitatem, omnem bonitatem & malitiam in hoc ordine talem, à NUDA impositione provenire affirmant, eisi se id agere contraria factis suis protestatione negant: Usque adeo ægrè hæc verba Noster tulit, ut plane exacerbatus ita scripserit: Sane ego non usq; adeo eruditum seculum spiritu calumnie obsessum confido, ut de mea sententia non mihi potius, quam tibi sit crediturum. Præsertim cum hic abs Te non minus infamium artium adhiberi deprehendam, quam quas in ceteris calumniatoribus, jam acriter, non tamen supra meritum, castigavi. Rectè profecto B. Salvanus 3. de Gubern. Dei, prima semper, inquit, irarum tela maledicta sunt; idque suo hocce fati comprobatur Dn. Pufendorfius exemplo. Sed confido Eruditum seculum, ad cujus iudicium provococo, miraturum esse virulentam Viri vehementiam, qua ob imputatum sibi Vasquian. & Rhetorfortianum Indifferentissimum, tam atrocibus adversum me furit convitiis, cum tamen à Vasquio eundem dissentire, recte etiam eum istius infrunitum Indifferentissimum oppugnare expresse scripserim; & de mea sententia mihi potius quam Tibi crediturum esse. Ostende quæso paginam, lineam ac apicem, ubi à me hoc unquam Tibi imputatum fuerit, Te bonitatem ac morale malitiam omnem à nuda impositione provenire scripsisse, vid. p. 308. 356. seq. Queritur, Fraudulenter infarctum esse vocabulum Nuda: Egone vero à Pufendorf. hoc factum dixi? Num fraudulenter à me vox hæc infarcta dici debet? quando Vasquius, qui veiat,

inquit, quin possit sponte Dei mutare sententiam quoad mutuas neces inter se perpetrandas, existimareq; id liberum fasq; esse foreq; semper: Vel cum Rhetorfort is ait, aliquid dici justum & bonum antecedenter ad Dei decretum, possibiliter sc. ut possit fieri bonum & justum, siquidem Deus velit: Aut si Rada satis infrunite, Deum per suam omnipotentem voluntatem præcepta tabula secunda dispensare posse affirmat, ita ut efficiat, quod is qui prius erat obligatus, per naturæ legem ad aliquid faciendum, vel vitandum, iis aut illis conditionibus stantibus, non sit ad id obligatus, postq; actum exercere licite, variata N.B. sola circumstantia prohibiti, & non prohibiti. Nec tam liberales sunt hi Sophistæ, ut concedant, se aliquid docere quod peccet, pestilensque sit in Philosophia & Theologia Morali, vel quod abominabilem quandam indifferentissimum moralem alant, aut foveant, qui omnes propriis sanctisque conscientiæ, morum, justitiæque Doctoribus haberi malunt. Addit, *sæt clare à se ostensum esse, longe aliter se habere impositionem circa res, quæ lege naturali, & circa res quæ positiva lege sancitæ sunt; cum Deus legem naturalem homini daturus, ejusq; actionibus moralitatem impositurus, naturam hominis simul certo modo format, id quod circa leges positivas secus se habet.* Atqui non ipse solum ita docui in Disquisit. Art. 7. verum etiam eadem de sententia Pufendorfii pag. 356. seq. tradidi, quanguam *insufficienter ista dici addiderim.* Ita fineratione p. 31. offenditur vocabulo tantum, cum fat clare jam pateat, illa verba in eos tantum dici, qui *Vasquiana, Szdloviana deliria sua faciunt.* Quando verò *addendum esse ait, istam præcisionem,* qua quale aliquid sit in ordine ad rō morale præcisa divina impositio-

positione consideratur, *ita fieri debere, ut simul & lex, & quæ pari passu cum lege ambulat, formatio naturæ humanæ ad eum finem peculiari à brutis modo facta abstrahatur, utq; adeo nihil remaneat, nisi quod mere sit physicum;* suam equidem explicat mentem, sed Indifferentissitas dictos, contra quos disputo, id non juvat, qui *sub iisdem circumstantiis per naturæ legem aliquid prohiberi & præcipi posse, sola prohibiti & non prohibiti circumstantia variante, impudenter asserunt, & ad istum respectum ad humanam naturam, ad quam respici debere cum Dn. Pufendorfio contendo, non attendunt.* Asserere tamen non dubito, ex mea hypothesi, quæ humanam naturam, & moralium veritatem antecedenter ad divinam voluntatem se habere affirmo, fortius contra Vasquium, Rhetorfortem, Radam, &c. disputari, quam ex Pufendorfiana; quod consequentiæ tantum Necessitatem inferat, cum mea & consequentis necessitatem, quæ omnem contingentiam & mutabilitatem rei, sc. ratione veritatis suæ, penitus tollit, propugnet, quod uti notum, illa qua talis non facit. Deniq; id quod est in actu hominis *mere physicum,* potest spectari ut tale, et si ab isto peculiaris humanæ naturæ formatio non abstrahatur, cum & pure humanum detur quod sit mere physicum.

§. 3. De Moralitate *adulterii antecedenter ad omnem legem & divinam impositionem* se habente, secundum Indifferentistarum dictorum hypothesin, & ad mentem Vasquii, Radæ, Tyvisi, &c. aliæque etiam occasione disputata, *miri stuporis,* callide immutato controversiæ statu arguit Pufendorfius; aliis diversum sentientibus objecta ceu sibi opposita suggillans. De concubitu

itaque cum alterius uxore, suam mentem p. 33. explicans, pronunciat, quod *non sit actus physicus indifferens, sed moralitatem & legem quam maxime involvens, cum concubitus cum femina sit actus physicus; sed cum uxore alterius moralis & lege vetitus, qui uno vocabulo adulterium vocatur: quod uxor notet feminam, qua uni soli legitime data fide corpus suum addixit.* Contra vero ego dico, quod talis concubitus, lege licet recte prohibitus, moralitatem involvat etiam antecedenter ad legis prohibitionem, hominisque naturæ rationali & sociali plane per se inconueniens sit; & quod *non legem involvere, vel lege esse vetitum, se consequenter ad actus hujus esse morale habeat.* Et si per *non legitime* Dn. Pufendorfius intelligit *non secundum leges*, istam dico definitionem uxoris esse excogitatum ad salvandam quam propugnat thesin, non sine petitione principii: Ast si *non legitime* notat, quod decenter sit, secundum indolem negotii, concedo equidem istam definitionem, sed nego ex legum definitione antecedente moralitatem adulterii originaliter & primo provenire: fidem quippe sanctissime datam perfide fallere, quod fit in adulterio, ante omnem legem malum est. Unde fallitur Vir celeberrimus, quando *contradictoria & nugatoria ei videtur questio: An concubitus cum alterius uxore sit malum antecedenter ad omnem legem & voluntatem Dei.* Non enim major contradictio est, quam si quaero, an punctum mathematicum nullas habeat partes, antecedenter ad voluntatem Dei. Nego quippe moralita-

litatem, ratione veritatis suæ sc. à lege & voluntate Dei antecedente primo provenire, cuius decretum & definitionem potius illa antecedere dici debet; ad quam etiam ipsa ratio & veritas humanæ naturæ se antecedenter à nobis habere creditur. Illud autem plane incongrue dicitur: *Quid autem pronuncian- dum sit, posita insana illa hypothese; Si Deus non datur; tunc demum patebit, quando Zentgravius ad hanc questionem liquido responderit: Num posita hypothese, si Deus non datur, aliquis è Suecia cum infamia fuerit relegandus?* Sic enim malo potius loqui, cum mea non interfit, quid in incluto Sueciæ Regno getatur. Incongrue, inquam, ista dicuntur & obijciuntur. Nam *relegatio* ista pertinet ad rem existentem, de qua, & cuius accidentibus existentiam præsupponentibus, jam non est questio. Ita debuit- ses quaerere: *Num posita insana illa hypothese (sit enim & talis per me) vera sit hæc propositio & definitio Euclidea ex l. 3. Elem. ἴσοι κύκλοι εἰσὶν, ὅν αἱ διαμέτροι εἰσὶν ἴσαι, circuli æquales sunt, quorum diametri erunt æquales.* Quod enim respondendum censet de hac quaestione, id cense quoque respondendum esse de adulterii, quod saltem sic concipimus, non vero dari dicimus, moralitate, ejusque veritate.

§. 4. Inde ventilatur, quid in hac controversia efficiat illa distinctio, *inter vocabula que merum motum physicum significant, & que notant actum physicum cum moralitate conjunctum;* quam cur Pufendorfius suam vocet, vehementer miror, cum in vulgus nota, & in hac, aliisque quaestionibus sæpius à pluribus

utur pari soleat. Negat autem *recte queri, qualis sit iste actus*, cohabitare alterius uxori, *precisa impositione superiori consideratus, an mere physicus, an quid moralitatis in se contineat? Eodem enim jure* (quod in facto tantum fundatur) *queri posse, num ego sim animal rationale?* Ideo nimirum, *quia si velim principium moralitatis, totamq; adeo moralitatem hic praeindere, & nihil prater merum actum physicum retinere, amovenda quoque sit*, notio uxoris alienae, *quae citra moralitatem intelligi nequeat*; remittitque ad suum Specimen controversiarum c. 5. §. 20. Sed quae ibi se contra me per occupationem disputasse credit, per dicta jam discussa sunt. Pag. 160. *ibid. alienam uxorem vocat eam, in quam per leges soli marito jus, ut cum ea misceretur, erat quaesitum.* Nego vero ego per leges solum habere maritum potestatem in corpus suae uxoris, sed ex objectiva ratione, ante leges uxor talem norat foeminam per fidem sanctissime datam uni viro propriam. Confirmat superveniens saltem lex, probatque ea & praecipit, quae in se honesta & bona sunt. Dein si vel maxime amovero notionem *uxoris alienae*, non tamen notionem *mulieris alienae* amovere licebit; hanc enim foeminam non esse illam, etiam physice verum est; sed ponenda erit mulier cui simul plures miscentur: Sic enim actus mere physicus in adultério melius forte explicabitur, quam si cum Dn. Pufendorfio ex Specim. p. 160. dicimus, quod *actus mere physicus in adultério sit misceri eidem cui miscetur & alter, cui*

TAMEN

tamen nullum in eam peculiare jus competit, cum ob juris mentionem, Virum Doctissimum nondum ab omni moralitate plene abstrahere pateat. Remoto autem omni respectu ad legem, separata quoque omni *avulsi* ex aberratione à lege resultante, remota denique etiam *notione uxoris alienae*, sic ut id quod ita isto actu mere est physicum solum retineamus, mulierem sc. quae pluribus viris simul corporis sui potestatem facere consuevit, uti brutorum foemellae plures admittunt mares, (de actu prout mere physice se habet loquor, ne quis cavilletur,) vel ut Pufendorf. loquitur: *Misceri eidem, cui miscetur & alter, cui tamen nullum in eam peculiare jus est*; num illud physicum, seu actus talis mere se habens physice, et si indifferens sit ad scortationem & adulterium, quin & ad conjugium; qua tamen individuatur ad materiale proximum adulterii, quod qua tale etiam physicum quid est, & ad actum physice consideratum pertinet, eandem indifferentiam ad bonum & malum retineat, ego dicere, superstitio licet à me sit aliena, non ausim. Cetera quae p. 34. *inepte & stolidè* pro sua sapientia inferri putat, ignorans quid carpat, satis apte & recte concludunt, si status controversiae recte fuerit observatus, contra eos quibus opponuntur, occasione quaestionis potissimum *alae* agitatae. *Gesenianam* litem ego meam non facio, tantum abest, ut consequentias *Beckmannianas* invita veritate defensum sim suscepturus. *Artificium* denique istud *obsecrum*, in quod ibidem invehitur, à me alienum esse, ipse Pufendorfius cum ex *Disquisition.* mea, tum ex his

Vindictis

Vindictis satis cognoscere potest; modo ipse tam alienus foret à suspitionibus injustis, quarum exitus tandem ejusmodi disceptandi genus esse solet, quo qui vincit peior & infelicior ipso victo habetur. Et omninò benè fecisset Vir Doctissimus, si & *Artic. X.* attentius considerasset, vidisset enim soli exposita, quæ in prioribus *opaca nube tecta* perperam credidit. *Abstractiones denique & præcisiones, modosq. concipiendi* varios, quos nuci videtur facere, uti alibi, ita in nostris quoque controversiis accuratum Philosophandi genus desiderat.

CONTROVERSIA V.

De

SOCIALITATE,

an

Sit Juris Natur. Fundamentum.

§. I. **D**E *Socialitate* quæritur, an sit idoneum fundamentum, seu propositio fundamentalis inde strui queat, ex qua *leges Naturales facili Consequencia* deduci, & *in illam reduci rursus possint*? Decisio hujus quæstionis magna ex parte inde pendet, an J. N. disciplina æque officia hominis erga Deum & seipsum explicet, atque hominum inter se officia tradit, & quid juris inter homines mutuo exerceri debeat docet; unde cum nos id affirmemus, negante *Pufendorfio* religionem naturalem nativam velut sedem in disciplina J. N. for-

tiri,

tiri, mirum non est, hic aliquid dissensus inter nos, circa designandam univèrsi J. N. propositionem fundamentalem, intercedere. Alias in *Disquis. mea* p. 168. expresse scripsi, quando *quæ sint J. N. officia erga alios in vita sociali* quæritur, ea quæ *vitam socialem per se tollere, & sint societatum naturalium per se adversari recte ratiocinando* percipiuntur, *lege naturali esse prohibita, dubium non esse*; qui etiam pag. seq. non negavi in *thesi, secundum socialitatem, recte intellectam, posse à nobis judicari, quid sit J. N.* Adde nunc, (en quam liberalis sim,) *Clementi Alexandrini, Augustini, Ambrosii, Lactantii*, suo loco, Deo annuente adducendorum, eandem esse Philosophiam. Cæterum cum inadæquata sit J. N. latitudini, malui pro socialitate, substituer

CHARITATEM, seu si aliis hoc esse nimis videtur Theologicum fundamentum, AMOREM, qui directè officia hominis erga Deum, seipsum & proximum seu socium, sub se continet. Quo nomine præter *Gentiles* etiam nostros, *Augustinum*, aliosque habeo mecum sentientes.

§. 2. *Socialitas*, uti etiam *Dn. Pufendorf.* de J. N. & G. p. 183. innuere videtur, in hoc consistit, ut appetant inter se conjungi, & conjuncti in cætu sui similiam vivere velint homines, & quo sic vivere possint, sic adversus se invicem se gerant, ne quid committant, quo perturbetur, & tandem tollatur, vel minus tranquilla inter mortales societas esse queat. Hujus culturam, sc. uti rursus *Pufendorf.* Elem. l. 2. p. m. 308. loquitur, *ut ita quisq. se conservare studeat, ne societas inter homines turbetur*, negavi rectè in fundamentalis propositionis locum assumi, quæ sc. fundamenti loco subternatur Univerſo *Juri naturali*, cum ex eadem officia

erga

erga Deum, & nos ipsos, quæ tales se. deduci non possint aut de-
 beam, quia quomodo homines inter se vivere deceat,
 & quæ mutua illorum sint officia; tantum dicit. Re-
 sponderetur autem *huic objectioni satisfactum jam in*
Specim. Contro. c. V. §. 25. Docetur verò ibi, *Religio-*
nam naturalem nativam velut sedem in disciplina J. N. non for-
tiri, sed ex Theologia Naturali, vel prima Philoso-
phia in ea mutuo peti. Ego verò contra dico, reli-
 gionem naturalem, ut habet rationem præcepti,
 omnino ad doctrinam J. N. perse pertinere, licet quis
 sit verus de Deo sensus alibi explicetur. De officiis et-
 iam cultus Deo debiti, prout ea ratio, imperfecte licet,
 cognoscit, & pietate, aliisq; primæ Tabulæ Decalogi
 quo J. N. continetur præceptis, suo jure agit Philoso-
 phus Practicus. Vid. Dn. *Joh. Schilterus* Philof. Juris. c. 2.
 §. 4. seqq. Non enim Jus naturæ secunda tantum Deca-
 logi tabula absolvitur, cujus prima quoq; tabula pars
 essentialis est. Taceo *Paulum* Rom. I. 19. 21. II. 15. Act. 17.
 27. Religionem naturalem ad Jus naturæ referte. Nec
 nego male eam à nonnullis explicari, uti infelix hujus
 rei, ut de *Theologia Hobbiana* taceam, edidit Specimen
Herbert. de Cherbury, castigatus licet hoc nomi-
 ne à *Museis, Franckio, Kortholio* Theologis Jenensi &
 & *Kiloniensibus.* *Tantum id heic observo*, addit,
ea verba quæ ex præfatione libelli mei de officio
hominis & civis carpuntur, religionem naturalem ex so-
cialitate indirecte derivari, insidiosè interpolari, additis
de suo verbis, seu ex fundamento: quæ in loco, quem
iste respicit, non extant. Ego verò hic observo, &
 cordato lectori dijudicandum relinquo, annon Dn.
Pufendorf. nunc immutato quæstionis statu, *pressus de*
 Jure

Jure naturæ, quam olim, philosophetur, adsemel in-
 convenienter posita salvanda. Dixerat in Præf. operi
 majori de J. N. G. præmissa, se *fundamentum UNIVER-*
SI juri naturalis posuisse socialitatem hominis; & in libr. de
 Offic. p. 36. *divisionem officiorum quæ IN LEGE NA-*
TURALI hominis incumbunt, COMMODISSIME
videri institui SECUNDUM OBJECTA, erga quæ ista
sunt exercenda, addiderat; ita ut hoc intuitu in tres principa-
les partes dispecatur, quarum PRIMA trahit, quomodo ex
solo rectæ rationis dictamine, quis sese gerere debeat ADVER-
SUS DEUM. Annon hic dicitur, officia hominis
 erga Deum, seu religionem naturalem; (*ιστοραμπερα*
 enim hæc Dn. *Pufendorfio* esse cap. 4. de Offic. ostendit,) esse
 partem principalem Juris illius naturalis, cujus
 alibi fundamentum esse Socialitatem scripserat? qui
 ergo me *insidiosè sua verba interpolare* scribit?
 Considerentur præterea & hæc verba: *Quamquam*
autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad
alios homines spectant, ex SOCIALITATE, QUAM
FUNDAMENTI LOCO SUBSTRAVIMUS,
 uti universi J. N. ex Præf. Opp. J. N. & G. ita & om-
 nium partium ejusdem principalium, quarum nu-
 mero etiam Religio naturalis continetur, *deriventur,*
tamen etiam indirecte officia hominis ERGA DEUM, tan-
quam Creatorem INDE, sc. ex socialitate, quam fun-
damenti loco universo J. N. substratum ivit, deduci
possunt. Invito tamen, præmissis cum in *Specim.*
Controv. aliter jam sentiat, certe aliter loquatur, nil
 obtrudo. Adde quod ista verba mea quæ *Pufendorf.*
 carpit, non tam antithesin, quam meam thesin expri-
 mant, ut proinde ista improbare seu non laesus non
 debuerit.

§. 3. De Amore sui nondum probatum esse ait, *illum in se, & si homo non consideretur ut servus Dei, & societatis humanae membrum, esse in obligatione.* Verum qualis sit obligatio hominis naturalis erga seipsum, si non consideretur ut servus Dei, (nolo ob absurdam & impossibilem hanc hypothesein cavillari, sicut supra Dn. Pufendorf. me ad hominem ex impossibili hypothesei logice disputantem tractavit) frustra queritur, cum lex naturalis obliget ex divino in hominem imperio, quo non dato, non dabitur legalis obligatio, de qua unice quaestio est. Potest itaque, erga seipsum homo obligari propter Deum, etsi non consideretur tanquam societatis humanae membrum. Adde quod iste amor sui sit in se perfectio, cum in ipsum Deum cadat &, proinde, ordinate modo se habeat, naturae rationali quam maxime conveniens; ad quem extra vitae socialis statum, omnia animalia instinctum habere naturalem, Gentiles, Cicero, aliique observaverunt. Ex nostris Augustin. l. 1. de Doctr. Christ. c. 23, *quantumlibet homo excedat à veritate, manet illa dilectio sui, & dilectio corporis sui. Non falsa solum, sed & Republica perniciose ei dicitur sententia; neminem teneri alterum magis diligere quam seipsum;* Bene, si ita crude & nude accipitur. *Nam dantur casus non infrequentes, ut visa & fortuna nostra à nobis pro aliis impendi debeant; & qui hoc negligunt facere, magis seipsum diligunt, quam alios, quod & ipsum ordinatae adversatur philautiae. Falsum quoque addit esse, quod quae homo sibi ipse debet, regula*
suis

sint officiorum, quae alteri, qui cum vivimus, exhibere decet; atqui diliges socium sicut te. Quomodo? explicavit Justinus Martyr in Dial. cum Tryph. l. m. 251. in Disquisit. p. 171. adductus; cui jam addo commentarium ligatum Gregor. Nazianzeno:

Τοῦτ' ἴδι τοῖς φίλοις, καὶ τοῖς πάλαι

* Οἷς σεαυτῷ, τῆς δὲ τυχεύειν θέλει,

* Οἷα πρὸς ἄλλοις μὴ παθεῖν ὅλων θέλει.

Τοιαῦτα καὶ σὺ μὴδὲ δρᾶν ἄλλο θέλει.

Nec aliter Gentiles, vid. Aristot. 7. Eudem c. 6. Cicero in Laelio & alibi, qui satis clare ostendunt, sibi non de Amore concupiscentiae, sed amicitiae esse sermonem. Nec obstat, *quod amor ille noster, ne in devia abeat, neve societatem humanam perturbet, per officia erga alios homines temperandus sit;* hoc enim quando negligitur desinit esse amor rectus, degenerans in perversum. Quibus observatis concidunt ea quoque, quae infr. p. 42. seq. de hac quaestione contra me disputantur.

§. 4. Post haec disquiritur: *Unde cognoscatur, socialem vitam pro imperio mortalibus à Numine esse injunctam?* thesin ipsam enim nunquam negavi. Pufendorfius repetita paucis sua sententia, *quae in contrarium à me afferuntur* in Disquisit. p. 123. seqq. *vix aliud arguere ait pag. 36. quam inane studium, aliorum labores maligno dente arrodendi.* Verum quam longè absum à Cynica malignitate, vindictae hae meae ostendunt, quando male licet saepius habitus, ab omni acerbitate abstinerim. Non de rationibus Tuis, Doctissime Pufendorfi, iudicium tale tuli, quale nuper de illis iudicavit
F dicavit

dicavit *Nicetas Spilius* in Ep. Cur. p. 92. seq. sed ut in libera Philosophorum civitate decet, rationes tuas ex Tuis principiis alicui *Carneadi* aut *Aristippo*, contra quod genus hominum, quò hodie non caremus, hanc in primis esse munendam Philosophiam, Tu nec ipse iyeris inficias, cum illis etiam eandem velis oppositam, non omnè defundamento moralitatis naturalis in socialitate fundatæ, dubium eximere ostensurus, (et si causam illorum minime agam) quid secundum illorum principia excipi queat, sine maligno expofui affectu. At *ex tali persuasione, quod Deus velit, jubeat, ut homo fit sociabilis, quod non temere in genus humanum invaserit, sed ex ipsa consideratione humane nature promanaverit, recte ad investigandam legem naturalem adscendi.* Quid verò tum? Nam nihil aliudhinc evincitur, quam quod occasione vitæ socialis, demum quæri possit, an & quali lege illa sit præcepta? unde ut certo constet, illam pro imperio lege naturali injungi, firmiori opus est indicio. Non enim apodictica est hæc propositio: *Cum Deus naturam hominis ita formarit, ut necessarium ei sit per legem vitam socialem imperari, Deum utiq; ejusmodi legem tulisse.* Nam, ubi datur talis? statim excipient, qui legem naturalem dari negant. Imo connexionem Tux propositionis expresse negabunt; cum & per homines ejusmodi sociales leges ferri queant, postquam necessitas illarum cognita, & vitæ socialis ratio instituenda ex ratione istius necessitatis infinuata fuerit, uti fit in legibus etiam mere positivis. Quando verò p. 37. dicit, *posse aliquam utilitatem*

su

sic esse comparatam, ut etiam necessitatem arguat; præsertim cum eidem argumento alia quoq; conjungantur; Nec quia Apostolus pietatem ad omnia utilem pronunciat, ideo eandem in præcepto non esse: Manifestum est à particulati discursum formatum esse. Deinde utilitas non statim infert necessitatem honestatis internæ, uti notum; multo minus ut à Deo statim expressa lege aliquid præcipiatur, cum in vita sociali multa sint necessaria & utilia, positiva tantum lege præcepta. *Frivolum* Idem credit, quod circa argumentum à religione & metu Numinis pettum à me movetur; cum omnes qui aliquam religionem & metum numinis agnoscunt, hanc quoq; religionis partem fatentur, ut homo adversus hominem socialitatis leges server. Atqui gentes quæ olim latrocinia inter licita habebant, socialitati utiq; inimica, *metum numinis* agnoverunt. Ferocissimus sane mortalium *Attila*, æque superstitiosus legitur fuisse. Ut taceam de gentibus, apud quas stupra, adulteria, furti, homicidia impune comittebantur, utiq; superstitiosis, vid. ex nostris *Euseb. Præp. Evang. l. 3. & alibi. Dapperi* quoque *Africa & America. Ex Gentilibus Sextus Empiricus Pyrrh. Hypotyp. l. 3. c. 24. f. 528.* Taceo Gentilem religionem cum insigni superstitione conjunctam, sic esse comparatam, ut per se foveat scelera vitæ sociali inimica, ceu ab *Arnobio, Augustino*, aliisque contra Gentes disputantibus eximie ostenditur. *Ratiocinium pendorisianum à conscientia morsibus* ita formatum :

F à

Si con-

si conscientie morsus consequuntur facta vitam socialem perturbantia, igitur visa socialis homini pro imperio à Deo est injuncta; an omnibus qui cum Carneade, contra quem hoc nomine etiam Grotius disputavit, vel Sexto Empirico, vel hodierno etiam Empedæ & Libertino, jus naturæ iverint negatum, sit satisfactorum, vehementer dubito, cum morsus conscientie etiam à delictis contra legem positivam commissis provenire non repugnet. Quæ verò in sequentibus Ei inania videntur, mihi dicuntur adhuc solida, & hætenus discussa satis ostendunt, me non cum propria umbra luctari, sed cum illis, quæ justo liberalius à Dn. Pufendorf. disputata sunt.

§. 5. De insufficientia socialitatis quæ disputantur, illis facile me supersedere potuisse putat, p. 38. si scopus ipsius scripti, & quæ in Specim. controvers. c. 5. §. 25. monuerat, observata fuissent; sed qualia illa sint, jam ex parte supra vidimus, & scopus ejus ibid. explicatus, non exhaurit J. N. latitudinem debitam, quam nos spectamus. Cumque hac occasione de homine violentas sibi manus inferentis disputatio orta sit, *à loquelar se illicitam probasse Pufendorfius ait, quia homo à Deo in hujus mundi statione locatus est, & quia adco servus Dei, & membrum societatis humane est, qua ratione etiam Epictetum & Platonicos usos fuisse constat. Vult autem ut probem, nullam homini ad se conservandum obligationem esse, si idem nec Dei servus, nec societatis humanae membrum*

brum foret: Verum illud nunquam in me probandum fulcepi, lege naturali hominem obligari ad conservandum se, si non foret Dei servus: Implicat enim hoc. Obligari autem eundem ad idem faciendum, est nec societatis humane membrum sit, inde constat, quod hoc dato, non desinat esse Dei servus, cui obligatur ad hoc erga se officium præstandum. Imo eodem dato, inest eidem amor sui, & conservandi se, permanendi, voluntas, atq; aspernatio dissolutionis, ut cum Seneca Epist. 82. loquat. Cætera quæ à se suspiciam asserta contendit, eidem etiam à me nunquam sunt imputata. Illud verò non omni carebit supercilio, si quis jus naturæ exclusa prima, secunda tantum tabula Decalogi, quæ hominum inter se officia complectitur, continere ausus fuerit; si de jure naturali proprie velit loqui. Injuste à me arrodi ait, quod dixeris: religionem quatenus ad disciplinam I. N. pertinet, intra spheram hujus vite terminari; quo nomine etiam ad socialitatem referri queat, quatenus socialitatis humana efficax vinculum præbet. Verum religionem vinculum vite socialis esse, & ad socialitatem hac referri posse ratione, nunquam negavis officia ejus exinde deduci posse non concessi, cum cultus divini ratio secundum ipsam Dei naturam, non vitam hominum socialem institui debeat. Ne dicam hunc finem religionis, etiam quatenus jure naturali illa præcipitur, esse imperfectum, cum per se Deus coli velit etiam ex J. N. præcepto. Recte quidem dicitur, de religione, quatenus ad salutem animarum post hanc vitam facit, agere, ad disciplinam

I. N. non pertinere; sed religionem naturalem, ut complectitur officia Deo debita, peculiari velle assignare disciplina, idem est ac officia primæ Tab. Decalogi peculiari Theologiæ morali velle tribuere. Unde quando ulterius addit p. 39. Cum autem ei qui societatis humanae indolem, vincula, legesq. unice sibi exponenda sumsit, non possit divini Numinis consideratio plane sequestrari: quippe cum ab eo legum socialium origo & firmitas promanet, non alioquam hoc respectu religio in hac disciplina considerari potest, quam quatenus ea societatibus humanis firmissimum coagulum prabet, nisi diversas plane disciplinas turpi errore miscere velimus; ulterius dico, eum qui societatis humanæ leges & officia unice sibi exponenda sumit, minime Universum J. N. tractare; deinde ex subordinatis facere opposita, quasi unum esset faciendum, alterum omitendum; denique multiplicare sine necessitate disciplinas, & fingere confusionem, ubi confusionis non datur periculum. Relinque Metaphysico, vel Theologi naturali suam Pneumatologiam; retine Tibi cultum Dei, ejusque officia explicanda, nec miscebis disciplinas, uti ambæ Tabulæ Decalogi, unam constituunt Theologiam Moralem sine confusione. Processu verò tali, quo calumnia, Geseniana C. & cantilena, inanis sollicitudo & febricitantium somnia objiuntur, minime opus fuisset contra me, si ab initio Dn. Pufendorfii quæstionem distinctius, aut pressius, uti jam, tractasset. Deum enim sta-

tozem & autorem visa legisq. socialis esse, nec extra hanc persuasionem civilem societatem firmare et alo posse, rectissime dicitur à Viro Doctissimo. Negamus etiam perinde esse, ac si dicat, religionem etiam salvificam pro ratione status esse formandam; aut ficta religione simplici plebecula esse illudendum. Verum olim non erat sic; uti clare supra p. 78. & seq. ostendi. Certum etiam est Gentiles credidisse olim, Romanos sc. & Græcos, πῶλυθεῖσιν socialiore esse Numinis unitate. Nec statim calumniæ jure convincitur, qui quid logice sequatur, ostendit; Nunquam autem Dn. Pufendorfium ista quæ p. 129. seq. disputantur in vita sociali introducta velle dixi: quæ etiam maxima ex parte quæstionis illustrandæ gratia adducta sunt.

§. 6. Cum vero pro socialitate ego substituerim Charitatem, antequam hoc carpere incipiat, taxat, quod socialitatem esse J. N. normam dixerim, cum sit fundamentum, & eo quidem etiam sensu, quo dilectio fundamentum legis, quæ est lex naturalis repetita, Decalogi sc. dici potest. Annon vero lex norma dici potest? quid ni ergo socialitas, quam pro imperio à Numine mortalibus, & sic legaliter, hoc est, normaliter injunctam Pufend. contendit, norma dici poterit? Ex subordinatis non sunt facienda opposita. Ait equidem, charitatem pro fundamento legis naturalis ex Christiana disciplina à me substitui, consentiente nec refragante coetu Gentilium, nec se

sane repugnante, cum ista socialitati amice conspiret: Sed latior est Charitas, quæ æqualiter utramque tabulam Decalogi, & sic universum J. N. complectitur, cum socialitas Pufendorfiana ad secundam Tab. referri debeat. Ait meum institutum & fundamentum magis *Theologiam moralem sapere*: Fingamus ita esse, quid verò tum? Christianam enim non inerte Gentilem, ad Gentilium tamen captū accommodatam amo tradere Philosophiam. *Vsum autem fori humani ob oculos habenti, socialitatem magis videri congruam.* Ita verò nec mihi, nec aliis videtur, cum & in foro ad Charitatem Christianam vel maxime respicere debeamus, cui nihil quod adversatur sociale dici potest: facilius etiam socialitatis blanda & amabilis imago à falsa socialitate induitur, quam ut sub charitatis Christianæ larva decipi queamus. Ad do tamen, quod, si *socialitas* tam late pateret, & universi J. N. officia tam apte contineret, atque *Charitas*, ubi consensus est in re, non difficulter quoad vocem inter nos futura esset concordia. Addit: *Et ex usu fori humani certa tantū sunt officia, quæ ex charitate proprie provenire dicuntur. Unde qui v. g. es alienum exsolvit, & alia ex obligatione perfecta prestat, non ex charitate agere dicitur.* Verum cum hæc sententia Moralistarum & Scholasticorum, qui tamen non sine Sophistarum Elogio apud Pufendorf. celebrantur, charitatis & Juris regulas distinguendum opinionem, à Dn. Zieglero & Osliandro in *Grat.* sufficienter castigatam recoquat, ulterius nil addo.

§. 7. Cæterum non sine acri vehementia rursus Pufendor. *quam maxime*, inquit, *cavendum ab illa fallacia, per quam Zengravius, aliq. viam sibi ad calumniam struunt, dum socialitatem humani generis confundunt cum peculiaribus inter homines societatibus, & quæ ad illam necessario faciunt cum his, quæ ad singularem harum felicitatem referuntur.* Sed vana est, si applicetur, hoc loco hæc distinctio. Cum quicquid necessario ad finem & conservationem singularum humani generis societatem facit revera sociale sit, & negari nequeat ad humani generis societatem necessario etiam facere, quicquid ad vitam socialem in certa societate colendam & conservandam necessario pertinet; certe quod mediate & κατ' ἄλλο ad finem & conservationem vitæ socialis facit, æque vere id præstat, atque id facit, quod idem agit immediate: Nec apparet, qui id sociale vere dici queat, quod singularum societatum affligit felicitatem, quod societates particulares tollendo, ipsam universi generis humani socialitatem & confociationem affligere aptum est, imo affligit. Audiamus vero usum hujus distinctionis: *Quo observato* inquit. p. 41 *haud quidquam sub censum legis naturalis venient etiam ea, quæ in se indifferentia sunt, usus societatum humanarum particularium utilitatem promoveant.* Atqui dum hæc ita promoveant utilitatem societatum particularium, hoc ipso sunt socialia, facientia ad finem & conservationem vitæ socialis: Et si necessaria sunt ad singularum societatum utilitatem,

tem, necessario quoque faciunt, mediate licet, quod ad rem parum facies ad finem & conservationem vitæ socialis, & sunt consequenter J. N. secundum conclusionem *Pufendorf.* paulo ante factam. Iuxta quicquid J. N. præcipitur, ceterum pertinens ad utilitatem humanæ societatis particularis, seu majoris seu minoris, hoc ipso quoque definit esse indifferens respectu socialitatis universi humani generis: Non enim integrum sanum est corpus, cujus unicum male afflictum est membrum; & morbus hominis etiam vocatur, quamquam unum tantum ejus membrum male habeat.

§. 8. Hoc impetu abreptus invehitur in celeberrimum nostrum Theologum Dn. D. *Balthasarem Bebelium*, cujus verba ex *Dissert. de Principiis Officii Christiani naturalis & revelato* p. 139. in *Dilquis.* p. 172. à nobis adducta, & ad discursum de *socialitate*, si quocumque modo se, & illimitate ea intelligatur, accommodata sunt. *Pufendorf* suus hoc questionis statu neglecto, quasi omnia in eum præcise directæ, & socialitati cum rationalitati conjunctæ opposita forent; quæ tamen contra illos dicta sunt, quos ut *Gramond. Histor. Gall. l. 5.* loquitur, *a contemptu religionis dixerunt Politicos*, quibus ut alibi idem scriptor loquitur, *plerumq; Deus & religio pro nihilo sunt*; me verba Viri celeberrimi adferendo, adducere ait *scrupulos Viris cordatis indignos, ac prope aniles*; cujus etiam discursum *ratiocinium* appellare non erubescit, *quod muliercule forsitan & olivores cum plausu excipient.* Sunt verò Dn. D. *Bebelii* verba hæc: *Fassi sumus antea, utilitatem veram promovere, id esse J. N. & Gentium, sed negavimus, naturam ubivivæ dictare, quid utile sit revera & consilanter*; facile enim etiam in rebus externis cespitat. Vid. *Grot. J. B. 2. 23. 1. Utile putet*
reli-

religionem veram fovere, quamdiu Respublica in tranquillo statu est; sin autem ea propterea turbetur, vel in periculum adducatur, quod iactura religionis hæcenus recepta averti possit, amon cogitur sua se, natura lege veram religionem abjicere, ut resp. servetur. Hoc est illud *muliercule ratiocinium*? Enimvero in *Historiarum monumentis eruditorum* ego neminem sic putaverim facile hospitem, quia sciat non semel hoc contigisse, id quod ad institutum Dn. D. *Bebelii* satis est. Excipit verò *Pufendorf.* *primo socialitatem generis humani cum utilitate unius autem alterius oppidi vel provincie male confundi. Socialitatem enim istam nunquam postulaturam, ut vera religione ob quemcumq; respectum abjecta falsa suscipiatur.* Verum jam ostendimus, distinctionem hanc, alias satis bonam, nec à nobis ignoratam, ad præsentem controversiam gratis adhiberi. Ut enim generis humani socialitas nullo in casu falsam suscipi postulat religionem, ita nec utilitas gentis vel provincie, cum nihil sit utile, nisi simul sit honestum, uti eximie *Plato & Cicero* docuerunt. Nec apparet qui non ad socialitatem generis humani facere dici debeat, quod à Genre & oppido, clades, & sic à genere humano, hodie in cætus & civitates diviso, sanguinis profusionem avertit. Et quis negaverit *Gentiles Imperatores* in *Christianos sæviendo*, omnino in socialitatem humani generis peccasse, licet in unum tantum hominum genus rabiem crudelitatis effunderent. Ita *Muhammedis* lex de persequendis à sacris ipsis dissentientibus, etsi quietem gentium duntaxat certarum tollat, non tamen puto aliquid obstare, quo minus in societatem generis huma-

humani impingere recte dicatur. Cætera quæ sequuntur, supra jam sunt à nobis discussa. Reliqua D. P. D. Bebeli verba non responsione, sed convitiis excipit p. 42. sine causa; in quibus inter alia *vocabulum Reipublicæ* taxat, quod *omitti debuisse* contendit. Miror vero qui sic arguat, cum & ipse officia *Civi secundum legem Naturalem* explicatum alibi iverit. Quasi vero in *Reipublica* nulla foret socialitas, vel socialitatis leges in civitate non observandæ forent.

§. 9. Postquam itaque Amicum veterem, qui ne ad *Pufendorfium* respicere, vel verbo Eundem lædere in animo habuerat, ita tractasset, se mihi rursus objiciens reprehendit, quod de *socialitate*, quo illa non abutiliceret, limitate, quatenus sc. *cum rationalitate conjuncta est*, verba fecerim, id *ineptum* esse contendens, quasi sibi de *socialitate formicarum & sturnorum, non de socialitate animalium rationalium actum foret*. Atqui hoc ego non dixi, sed doctrinæ ergo, ne qualiscunque socialitas, & quocunque se inter homines habens modo, perverse intelligatur, quo rite explicetur, limitate de illa recte sermonem esse, & *rationalitatem* ei adjungi affirmo: ut ostendatur, non qualemcunque hic socialitatem intelligi, sed rectam, bene compositam, & naturæ humanæ convenientem, sicut etiam de socialitate *Groppii, Bæderum, Rachelium, Uffelmannium* locuros esse constat. Quæ denique de *amore sui Pufendorf.* subjicit discussa jam sunt per ea quæ supra de hac quæstione diximus; quæ docent, nostram sententiam cum vitiosa *Mobbi* Philantia nihil habere commercii.

CON-

CONTROVERSIA VI.

De Conformatione creature rationalis cum Deo.

§. I. Sententiam nostram de hac, secundum *Disciplinam Christianorum* ad captum *Gentilium* exposuimus in *Disquis.* art. 9. Hanc vero ut carperet *Dn. Pufendorf.* illam *pro socialitate obrudi a me* ait, eum tamen *huic scopo parum sit accommoda*. Verum à me non plus dicitur, quam quod homines ad assimilationem cum Deo teneantur, tanquam ad finem suum lege naturali præceptum. *Disquis.* l. c. §. 12. 15. seqq. Notiore autem quoad nos in hac *Philosophia* esse illam *Charitate*, quam pro fundamento substituo *J. N.* nunquam dixi. *Finis* nimirum *internus* est *J. N.* assimilatio hominis cum Deo, & *externus* felix & tranquilla humani generis confociatio, sub divino per homines imperio. Obtinetur hic per triplices generis actiones ex *Charitate* (si quis *amorem*, vel *amicitiam*, vel *Cumberlandi Benevolentiam* velit substituere, per nos licebit) potius, quam *socialitate*, quæ ceu strictior, ab illa ceu latiore continetur, profectas; *pietatem* sc. seu cultum divinum; *rationalem sui amorem*; & *mutua* hominum officia. Qua vero ratione ad Assimilationem dictam hæc reduci, & ex ista etiam deduci queant, ostendimus, paucioribus licet, p. 328. Putat equidem, non statim ad captum esse omnium hominum, quod aliqui *Platonici* aut *Stoici* per solitam sibi

sibi grandiloquentiam jactant; verum quicquid est ad captum gentiliū, æque est ad captum omnium hominum, atque socialitas; accipiat id eo modo sensu quo à Gentilibus docetur: Nam nec illi aliam quam generalem aliquam assimilationem intellexerunt. Unde non negamus quidem, *sanctitatem, misericordiam & beneficentiam diversa ratione in Deum, atq; in homines cadere*, vid. Disquis. art. 9. §. 2. 17. 20. Et *trāsicit*, non notat æqualitatem in quantitate, gradu & ordine, sed potius qualitatem in veritate; hanc tamen exinde sequi non concedimus, *magnam partem officiorum inde liquido non sic posse deduci*, ut à posteriori divina attributa practica, quatenus ad imitandum nobis proposita sunt, illa à nobis postulare, non possit doceri. Certe si probavero aliquem factō aliquo commisso, id quod inhumanum est egisse, recte dicere queo, eum non esse misericordem & beneficū, qualem eum ad imitandum proposita divina attributa esse jubent; uti de factō, quo læditur injuste proximus, recte pronuncio illud contrariari socialitati, id quod ad probandam & urgendam conformationem creaturæ rationalis cum Deo, qualem Philosophia ad captum Gentiliū tradit, satis est. Cæterum bene fecit Dn. Pufendorfius, quod *noluerit hoc cavillari*: Sanctitas Dei est ἀρχή του κακού mali: Fecisset enim quod virum eruditione, ingenio & fama inelytum minime decuisset. Non enim lego me scripsisse: *Divina rectitudinis sanctitas est boni & mali ἀρχή του κακού*; cum sic mea in Proximo habeant verba: Ἀρχή του κακού autem boni & ut Plato loquitur, *pulchri, ut est divina sanctitatis rectitudo* &c. Quar-

&c. Quanquam si vel maxime ita verba posita forent, non deesset comoda explicatio ad eludendum cavillum. Instat p. 44. Atqui *ut liquido discerni queat, quæ attributa divina ab homine utcumq; exprimi possint & debeant, quæ non possint, ad nostra demum principia erit recurrendum*. Rectius id vero à Philosopho adhuc ad universi humani generis captum ex scriptura sacra tradi potest; plenius etiam ex *Charitate* quam ex *socialitate*. Imo Gentiliū Platonis, etiam Sineniū Confucio se magis probaverit hypothesis de Conformatione & assimilatione cum Deo, quam Socialitas. Quæ vero de *multitudine hypothesis*, & *tricas* subjicit, neminem qui tricas non amat movent; quæ autem de *liquida ac distincta cognitione* objicit, partim jam discussa sunt, partim ad quæstionis statum non pertinent, uti sub initium hujus Controv. observavi. Doctissime etiam Dn. D. Alberti discussit hætenus, quæ de *Imagie Dei sensu biblico & Ecclesiastico accepta* quaerit Pufendorf. Cui enim serio rem illum non agere appareat, serio ut nos respondeamus, & ætū à viro celeberrimo demum agamus, opus non est. Tandem perstringit Dn. Pufendorfius quod nuper *Specimen J. N. secundum disciplinam Platoniam* ediderim. Et ne, inquiens, *triscandæ materia desit, jam etiam si Diis placeat, jus naturale adornandum ad disciplinam Platoniam, & circa ejus dicta accommodanda ac detorquenda labor est sumendus: velut parum sit scholas per tot secula explicandis Aristotelis textibus in cassum insudasse.*

sudasse. Equidem maxima fuit ingenii vis Platonis, fuit & Aristoteli; sed ut disciplina abs nativa sua habitudine ad ipsorum tradita usiq; detorqueantur, id necessum non est. Verum Disciplina J. N. non detorquetur ad placita horum Philosophorum, sed ostenditur saltem, qua ratione, quibusque argumentis hi Philosophi quaestiones juris naturalis explicatum iverint, retentis illis quae sunt probanda, rejectis vero istis quae censura notari merentur. Utenim in verba magistri hic juremus, sicut inepte olim Scholae fecerunt, minime est necesse. Scio tamen alibi eruditos de hoc instituto mitius judicasse, quam Dn. Pufendorf. tulit judicium.

CONTROVERSIA VII.

Quomodo J. Natura; & an in Infantibus detur.

§. I. **D**isplicere mihi ait §. 19. quod propositiones actuales & distinctas circa agenda & fugienda in animis infantum deprehendi neget; addit tamen, me ipsum diserte eas statuere non auctere. Sed non ita sum morosus, ut quod ipse non audeo affirmare, id in aliis eruditis, qui idem non faciunt, mihi displiceat. Rem ipsam vero quod attinet, satis expressum in Disq. puto ad eandem significandam, quod per ambages à me dici ait. Quid sibi autem videatur, ita docet: *Dico; uti infantes quidem rationem*

tionem habent, actu exerendam, ubi aetas accesserit, nec ideo tamen per infantilem aetatem actualia & distincta observantur ratiocinia: ita inest usiq; animis infantum facultas intelligendi legem naturalem, quando usus rationis sese exeruerit; ut tamen ante usum rationis actuales & distinctae propositiones non adsint. Ast ego contradico, non tantum intelligendi facultatē, sed etiam ante usum rationis dari aliquas *νοητάς ἰννοίας* innatas, discrimen honestorum & turpium insinuantes, intellectui passivo à nativitate statim congenitas, eo sc. sensu quo imago Dei olim concreata fuit, & innata posteris fuisset, ni lapsu hac felicitate homo excidisset; sive quis has species intelligibiles practicas connatas *propositiones distinctas & actuales* vocare velit, sive non velit, per melicet, modo res ipsa non negetur. Quando verò p. 46. ex Rom. 2. 15. *consequi duntaxat negat, actuales & distinctas propositiones de legibus naturalibus infantum animis inherere*, eo sc. sensu, quem jam explicavi, ei ulterius nil addenti oppono meum a jo, confirmatum §. 19. & seq. Art. V. Equidem, *nō opus esse ait, ut mecum litiget, cū nescire videar, quale genus actionis scriptio proprie dicta notet.* Sed videtur ipse potius veram scriptionem cum certo modo scribendi confudisse, & hoc negato, illam univisse negatum. Pergit: *Dictum Luc. 11. 12. eo tantum sine à se adductum fuisse, ut ostenderet, equipollere phrases illas, recondere aliquid in corde suo.*

& inscribere cordi: Sed non repugnat id quod est in corde reconditum, esse quoque per naturam insitum; connotatque rā inscribere una certum recondendi modum; per species sc. in corde expressas. Instat ulterius: *Ex eo porro, quod vis & obligatio conscientia non sit ab adsuetudine, sed à Deo, nimis liberaliter inferitur: animis infantum actuales, & distinctas propositiones circa agenda & fugienda adesse.* Verum missa de propositionibus distinctis exagitatione, cum de speciebus impressis annatis loquor, nisi rationes addantur à Viro Doctissimo, meum nego tantum valet, quantum ipsius ajo, & contra; potius liberaliter dico ita inferri: *Quando dicitur, legem naturæ intellectui hominis quid esse superadditum, observandum est, legem primo & proprie in legislatore esse, cujus notitia dein subditio imprimitur. Eoq. & lex naturalis, non est pars hominis, aut facultas aliqua congenita: Quasi vero aliquid esse in mente Dei, & homini inditum per naturam, forent impossibilia; quanquam non meminerim, me legem naturalem vel partem, vel facultatem, hominis alicubi appellasse. Illa vero plane insufficiens est explicatio, quando, ut eadem lex à Deo insita homini dici queat, sufficere ait, naturam hominis à Creatore ita formatam & dispositam, ut notitia ejus legis, usiq. animo hominis sese insinuet quamprimum rationis usus sese exerit.* Nam hoc modo potentialiter insita tantum, hoc est, revera non insita, sed

potius

potius suo tempore inferenda dici debet; imo acquisita potius, quam insita, sicut & scientiæ aliæ, Mathematicæ v. c. acquiruntur. Sed videtur *Pufendorf.* confundere ipsa principia, cum principiorum usu & promptitudine in judicando secundum illa, hæc usum rationis & crebrum exercitium sequitur. Adde, quod id quod nondum existit, secundum *Dn. Pufendorf.* nec verum quid, & proin uti nec lex, ita consequenter etiam nec lex naturalis dici debeat. Plane verò inconvenienter addit: *Sicut v. g. non necessum est, ut organis sensuum species visibiles actu ab ipsa natura inhereant, sed sufficit illa per naturam sic esse disposita, ut ubi ab istis feriantur, statim eadem comprehendere & dijudicare queant.* Sic & mens hominis à Deo formata est, ut statim atq. super actionibus suis se possit reflectere, de eorum rectitudine & pravitate, & num sibi conveniant, an minus, judicare queat. Num enim species visibiles dicuntur insitæ, sicut lex naturalis à Deo insita homini dicitur, & à *D. Pufendorf.* ita dici conceditur? Num leges naturæ dicuntur naturales tantum eo sensu, quo species visibiles naturales sunt Organis ad apprehendendum & dijudicandum? Illud verò me parum movet, quando p. 47. ait, *ea vis mentis humana lumen, an semen, radius an scintilla vocetur, sua nihil interesse, cum nihil horum actuales & distinctas propositiones notet.* Nam nec mea aliquid interest, qui de appellatione digladiari nolo; quanquam facile appareat, quo sensu & cur *luminis, seminis & radis* vocibus

usus fuerim: modo rem ipsam obtineam, sc. internum aliquid habituale, hoc est species intelligibiles practicas, impressas menti & connatas. Mirum vero est, quando *scire vult, quibus popularibus verbis meum hoc habituale explicaturus sim*; annon enim de dormiente quoque dicere solemus, quod multa sciatis (*Dieser Mann der hie schläfft weiß sehr viel*) sc. habitualiter, & actu primo. Unde non *sunt sine mente sonus*, quæ p. 251. Disquis. de notitia nat. quam habent infantes, dixi; potius pro imperio fati *quæsq̄* inquit, *amove ista verba insignificantia, & si quid dicere velis, dic, infantum animis inesse actuales & distinctas propositiones; & simul eas nobis ostende*. Sufficit enim me probasse, leges naturales primas esse actu per naturam insitas: Defini tamen Tu prius distinctas illas propositiones, quæ sunt actu expressæ in viro aliquo docto, easque ostende, ut scire possimus, quid adhuc sciatis, & quid oblivioni tradiderit.

CONTROVERSIA VIII.

An

Jus naturæ dirigat etiam actus interiores.

91. **Q**Uæ de hac controversia *restant, exigui sunt momenti*, cum cætera satis à Dn. D. Albert. solide

lide sint discussa. Putat Dn. Pufendorf. ni *Theologiam Moralem cum I. N. confundere velimus*, dici debere *I. N. scita ad usum duntaxat fori humani adaptanda esse, jusq; natura dicto modo tractatum maximam partem circa formandas hominis actiones exteriores versari*. Sed non in Theologiam moralem falcem immittimus, quando interiorem a-ctuum honestatem urgemus, quâ Gentiles etiam præceperunt; nec eo quo debet J. N. tractatur modo, si maximam partem circa formandas actiones exteriores illud versari dicitur. Honestatem enim & justitiam internam respicit jus hoc, etiam quatenus inter Gentes, cunctosque homines intercedit, vinculumque humani generis commune est; quæ primatio in motu interiori datur, ex quo exteriores promanant, Unde cum actiones interiores latius, certe æque late pateant, pluresque etiam sint quam exteriores, rectius maximam partem circa formandas actiones interiores versari affirmatur. Huic Juri naturalis indoli quoque tractatio respondere, non verò repugnare debet. Nec dicendum est Jus naturæ in vita hominum sociali, non alium habere usum, vel ad usum fori non aliter debere adaptari, quam habent leges mere civiles, aut prout hæc adaptari solent in vita exteriori. Dicit, *quod in foro humano & diversas inter gentes maximam partem super actionibus exterioribus acceptetur, impudens fore negare*, p. 48. Bene: Sed & actus interni, quatenus in externos influunt, inter gentes bene vel male audire solent. Quod vero *cogitationis pœnam in foro humano nemo luat*,

Non fit, quasi in Jus Nat. commissum a cōtione interiori in foro humano non esset vere peccatum, vel sceleris cogitationem, etiam quæ plane recondita manet, non improbarent Populi, ceu moraliter malam: Constat enim malam mentem sæpius accusatam. Sincera fides datur, sincera pax juratur, id quod mente fit; sed quia natura humane non congruunt est, ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur, vid. Grot. J. B. l. 1. 20. 18. Si à fratribus nostris aliquis lapsorum fesserit, ut pacem subdole petat, impendentis prali tempore communicationem non praliaturus accipiat, seipsum fallit, qui aliud corde occultat, & aliud voce denunciat. Nos in quantum nobis & videre & judicare conceditur, faciem singulorum videmus, cor scrutari & mentem perspicere non possumus, gloriosus Martyr Christianus ait. Annuunt Gentiles. Fallum autem est, in puritatem cordis & actionum considerare ad theologiam spectare, si exclusive loquatur Pufendorf. contradicunt enim eidem motum Doctores inter Gentiles: Seneca, Aristotelis, Plutarchi, Platonis, loca in Diquis. p. 53. seq. adducta sunt. De Stoicis vid. A. Gell. Noct. Attic. l. 19. c. 1. Et egregiam haberemus Philosophiam moralem, etiam prout Theol. Morali contradistinguitur, ejusque usus in foro se exerit, si non æque interiores atque exteriores motus, ratione sibi convenienti, ex lumine sc. naturali, non revelato, dingeret, atque interiore quoque æque harmoniam præciperet. Instat: Est & illa sequela oppido quam crassa: Disciplina l. N. ad forum humanum adaptata maximam partem circa exteriores hominis actiones versatur; igitur impune licet in mente structa quæq. moliri scelera. Qui verò sic? Nam nos

utiq.

utiq. passim discrimen divini & humani fori insinuamus. Sit ita: Nec liceat per forum divinum; licebit tamen id, nec erit prohibitum per jus naturæ, quatenus hoc ex Tua mente ad forum adaptatur humanum. Taceo leges naturales, etiam prout ad forum humanum imperfecte adaptantur, ad forum internum conscientia, utique divinum, respicere, ut proin distinctio objecta quoad hanc quæstionem inanis sit. Curiosius verò paulo agit Dn. Pufendorf. quando Objectionem allatam, cui opposuerim scire avert; omnibus opponitur, qui J. N. quod est effectus divini in homines Imperii, interiores actus formare negant. Nec licet homini ad forum suum jus hoc adaptando, separare quæ Deus conjunxit; manet enim lic adaptatum adhuc divinum jus. Nescio etiam ait, quam accurate dicatur, actiones exteriores signa esse: At si sermo externus est signum interioris, quidni exterior actio signum interioris dici poterit.

§. 2. Controversiam de Decalogo, quod velit Theologis relinquere, bene fit, cum nesciat, an sine probaturi, obligationem Gentilium ad legem moralem & naturalem à promulgatione decalogi in monte Sinai facta etiam derivari; quomodo enim contra Scholasticos hoc nostrates doceant, discere poterit ex Dn. D. Calovii Bibl. Illustr. Tom. 1. f. 396. Dn. Osiandr. Theol. Moral. p. 321.

§. 3. Bene quoque seres habet, si mecum consentit, quoad ea, quæ super pudore à me traduntur.

§. 4. Tandem concludit nesciens, quid mihi in

mentem venerit, quod dum ipse negatū eam, legem naturæ esse ipsam vim animæ nostræ intellectivam & facultatem judicatricem, verba ipsius p. 179. velut istam sententiam propugnantia adduxerim, cum d. l. utiq; primorum & verorum principiorum, seu axiomatum à se expresse mentio fiat, quæ sane à vi animæ differunt. Sed non adducuntur verba Pufendorfiana; ceu allegatam sententiam propugnantia: sed de obligatione dictaminum, quæ ratiocinando intellectus colligit, disquirebatur, cum Pufendorfiana allegatio fieret.

APPENDIX

Contra

CL. DN. SAM. STRIMESIVM,
Prof. P. Francof. Viadrin.

Exhibens

COROLLARIUM APOLOGETICUM,

Stricturis ejusdem oppositum, & contra
Illius recens editum

COROLLARIUM ANTAPOLOGETICUM vindictatum.

§. I. **C**UM Vir Clariss. Dn. Samuel Strimesius, Prof. Francofurt. Vadr. *Origines Morales* cum animo suo edere constituisset, placuit quoq; eidem, meam de *Ratione Formali Moralitatis*, quam in *valore* positum iudico, sententiam in *Disquisit. de Origine Jur. Natur.* p. 242. exhibitam perstringere: cujus Istricturis sequens obijcere *Corollarium Apologeticum* tunc operæ pretium duxi.

COROLLARIUM APOLOGETICUM.

QUÆRITUR in quo consistat *Ratio Formalis* esse *Moralis*? Cum Moralium doctores dissentiant, visum nobis fuit in *Disquis. de Orig. I. N. art. 8. §. 13.* eandem ponere in *valore*, quo tantum ponderis & momenti, id quod morale dicitur, habet, ut non sit inane quid & plane nihil, sed tantum valeat, ut verum ponat effectum, in quo idem deprehendas pondus. Duplicet hoc *hoc viro Clariss. Samueli Strimesio, Profess. Electorali Francofurtano*, qui in celeberrimi *Pufendorfi* gratiam, quem tamen ex instituto confutare cum animo suo constituerat, meam hanc sententiam, quam eandem quoad rem cum opinione *Bonaventuræ Baronis* esse credit

credit, ita nuper in *Origin. Moral.* p. 136. perstrinxit: *Idem*, inquit, *omnino*, quod sc. Bonaventura Baro in imputabilitate, quo minus sit ratio formalis Moralitatis, desideravit, *Pufendorfio*, *Imputabilitatem nobiscum defendenti*, *novissime oppositum reperio à Viro Clarissimo Ioh. Ioach. Zentsgravio*, *Professore Argentoratensi*, qui ut cum *canonibus quoq. Logicis in gratiam rediret, neq. conceptus imputabilitate prior*, (quo moralitatis formale complecti annitur) in modo peccaret, *duos conceptus moralitatem dividentes, Bonitatem nempe & malitiam, ad unum Valorem revocat, quem rationem proximam augurat, cur actus aliquis moralis, id est, vel bonus audiat, vel malus censeatur.* Atqui (1). Quæritur, quænam sit ratio formalis ræ esse moralis præcise & genericæ spectati, & prout à moralitate tam *subjectiva*, sive agentis, quam *objectiva* abstrahit, non vero determinate, in quo consistat moralitas *subjectiva*, sive agentis moralis: ita vero disputat l. c. *Clarifs. Strimes.* (2) Baro rationem à priori *imputativitatis* dicit esse *Bonitatem & Malitiam*, quod ego nego, ceu qui distinguo inter *imputativitatem præcise itemq. absolute, & determinate*, sive cum modo, prout sc. est ad laudem vel ad vituperium, spectatam: Illius ratio est à priori *valor* ille de quo loquimur; hujus *bonitas & malitia.*

litia. Fallitur autem *Vir Clarissimus*, quando existimat, me *duos conceptus moralitatem dividentes, bonitatem nempe & malitiam ad unum valorem revocasse*, cum nō duas has ræ esse *moralis* differentias dividentes NB. uno nomine expressum iverim, sed conceptum genericum & rationem moralitatis ut sic spectatæ ab ejus speciebus, quæ sunt bonitas & malitia, abstraxerim, sicut ab homine & bruto communis animalitatis ratio solet abstrahi; ceu ex compluribus locis dicti Art. 8. patet. Non ergo *idem omnino* celeberrimo opposui *Pufendorfio*, quod *Scoti* interpretes contra ejus disputat sententiam. Viderit itaq; *Strimes.* quomodo neglectis legibus bonæ oppositionis cum *canonibus logicis in gratiam redire* velit. Instat equidem distinguendo p. 138. inter *moralitatem subjectivam & objectivam*, hanc contendens *valorem*, de quo quæritur, definire, non illam. *Regero*, inquit, *VALOREM dicere quidam moralitatem, sed non eam, à qua agens moralis denominatur, id est quæ agentem premio & pœna dignum efficit; sed eam potissimum quæ rei seu objecto inest, idem innuente ipso Zentsgravio.* Verum non ego hoc (1) dico, quod *valor*, prout à bonitate & malitia ceu speciebus inferioribus abstrahit, *agentem personam premio & pœna dignam efficit*, cum hoc
sit

fit effectus bonitatis & malitiæ, à quibus speciebus moralitatis differt, sicut animal ab homine & bruto. Unde distinguendum inter *imputabile*, ut sic, & imputabile ad laudem vel vituperium, illud consequitur tamen esse morale ut sic, ejusque causa est *valor*; hujus verò ratio est bonum & malum morale: quæ *Strimesius* confundit. Deinde (2) etiam confunditur *morale absolute* spectatum, cujus rationem formalem investigatum ivimus, cum *moralis modificato*, quatenus sc. se habet velex parte agentis, vel ex parte objecti, hoc modo de Moralitate loquitur *Clariss. Strimesius*. Sive vero hoc, sive illo modo affectum spectetur morale, in utroque reperitur ille valor, qui moralitatem constituit, sed non in utroque eadem hujus valoris datur causa. vid. *disquis. de Orig. art. 8. §. 26. & §. 37.* Excipit, valorem, quem agentis inesse dixi, & inesse etiam, non improbante *Dn. Censore*, ostendi, *gradus quidem moralitatis, de qua hoc loco solliciti sumus, vel augere vel minuire, ipsum tamen formale moralitatis non exprimere.* Atqui (1) calor est forma calidi, hunc tamen intensum sc. vel remissum, gradus calidi augere, vel minuire, non est absurdum. Dein (2) nego, ipsum *valorem* per se augere, vel minuire gradus moralitatis, cum sit ipsa moralitas formaliter,

ter,

ter, quam auget vel minuit, quicquid est causa majoris vel minoris valoris. Quando vero *valorem moralitatem illam, à qua agens moralis denominatur, dicere Idem negat, cum actio in se & bona possit esse, & mala, in eodem dicto modo valida, propter quam tamen agens nec premium, nec pœnam meretur, e. g. actio tam bona quam mala, cujus ignorantia, eaq. minus culpabilis causa existit; non (1) nostram ferit, sed Baronis sententiam, cui moralitas est Bonitas aut malitia, vid. Bonar. Bar. Curs. Philos. Tom. III. fol. 182.* Cum enim valorem ego non habeam pro nomine communi, quo duo hi conceptus contrahentes, Bonum sc. & malum, exprimuntur, sed pro conceptu universaliori & generico, ab omni moralitate, etiam subjectiva, abstracto, hæc verba mihi opponi non posse manifestum est. Dico tamen (2), quod si actio ab agente per ignorantiam, quæ non est culpabilis, profecta fuerit, illa formaliter moralis non sit, quicquid sit de moralitate objectiva, quæ sicut respicit rationem agentis practicam, vid. *disquisit. p. 259.* ita actus ab objecto moralitatem non accipit, nisi ab agente rationali & libero, sciente item, profectus fuerit, vid. *l. c. p. 270.* Et quod (3) tale agens ex ignorantia minus culpabili, ob defectum hujus requisiti, dum actus ejus non imperatur

tatur

tatur à voluntate, quæ consequi debet deliberationem rationis, uti non potest agens morale dici: ita (4) hoc nomine etiam tali agenti non inest ille *valor*, de quo loquimur. Pone aut (5) scientiam, & quod tale agens agat ex prævia & deliberata ratione, statim in agente & in actione ejus deprehendes hunc valorem, & tale pondus, ut possit imputari ad aliquid, & quidem speciatim ad laudem, si principia quæ valorem determinant convenienti ratione in actu concurrant; vel ad vituperium, ubi ista incongrua & inconvenienti ratione fuerint unita. vid. *Dissquis. de Orig. L. N. p. 183. seqq.* ut proin (6) etiam agens sicut bene & male, ita etiam *cum valore* egisse dici possit. Imo (7) tolle ab agente, & ejus actione, valorem, non erit ejus actio imputativa; pone autem eundem, statim erit imputabilis. Fundamentum autem hujus valoris sive moralitatis, prout sc. se tenet ex parte agentis, est *Ratio proæretica*, ex qua proxime *valorem*, non Imputabilitatem, provenire existimo. Alia mitto.

☞☞: ☞☞
☞☞

Verum

§.2. Verum enim vero Colophonem jam addideram vindiciis AntiPufendorfianis, cum Amicus exhiberet *Corollarium Antapologeticum à Dilectissimo Strimesio Corollario huic Apologetico oppositum*, quod, ut bona fide rem à me geri pateat, benivolo Lectori exhibendum duxi.

COROLLARIUM ANTA-
POLOGETICVM.

ANNO abhinc elapso in *Orig. Moralib. Dissert. IV.* quæsitum à me fuit, quænam Ratio Formalis Moralitatis, cum primis Subjectivæ, haberi debeat, id est ejus, quæ Subjectum seu Agens Morale denominat. Ubi illustratis Scholasticorum sententiis eorum mihi arripit opinio, qui dictam Moralitatem per Imputabilitatem interpretantur, à proæresi proxime provenientem. Cùm verò huic tum Veterum quorundam, tum *Celeberr. Pufendorfi* sententiæ maximè à *Bonaventura Barone* opponi adverterem: dari conceptum Imputabilitate priorem, quod ipsum à *Viro Clar. Dn. Joh. Joach. Zentgravio Phil. Pract. Prof. Argentoratensi*, hisce repetitum legebam: *Nobis Imputabilitas Tò Morale potius consequi, ceu Adfectio, quàm illud ceu Formale constituere videtur. De Orig. Jur. Natur. p. 242.* Operæ pretium duxi, Telum prævisum elidere; & quid præterea de Conceptibus Moralitatis

H

ralitatis

ralitatis, à memoratis Autoribus adinventis, & Imputativitatis loco suggestis, cenferi debeat, verbo aperire.

Ceterum idem de utriusque Conceptu Judicium ferendum erat, nempe nec Bonitatem & Malitiam *Baronis*, nec Valorem *Dn. Zentgravii* Moralitatis Subjectivæ Formale, de quo agebatur, attingere, sed ad Moralitatem Objectivam potius pertinere. Non sustinuit judicium hoc prædictus *Professor Argentoratensis*, verùm eidem *Corollario Apologetico ad Disp. I. Disquis. de Orig. Jur. Gent.* ita occurrendum putavit: *Atqui, inquit, (1.) quæritur, quanam sit ratio Formalis t̄ esse Moralis, præcisè & genericè spectati, & prout de Moralitate tam Subjectiva sive agentis, quàm Objectiva abstrahit, non verò determinate, in quo consistat Moralitas Subjectiva sive Agentis Moralis: Ita vero disputat Clariss. Strimesius. (2.) Baro Rationem à priori Imputativitatis dicit esse Bonitatem & Malitiam, quod ego nego, ceu qui distinguo inter Imputativitatem præcisè itemq, absolute, & determinatè, sive cum modo, prout scilicet est vel ad Laudem, vel ad Vituperium, spectatam: Illius Ratio est Valor ille, de quo loquimur; hujus Bonitas & Malitia.* Atqui inquam ego, ad (1.) quæritur (a) de istius Moralitatis Formali, de cujus Formali *Celeb. Pufendorffius* cum Autoribus penè

penè omnibus quærit, hic verò quærit de Moralitatis Formali, à quo agens Moralitatis Denominatione: *participat, de Jur. Nat. & Gent. L. 1. C. 5. §. 3. p. 61.* Quod si autem *Clar. Dn. Zentgravii* de alio Moralitatis Formali sollicitus est, qui *Pufendorffii* Imputativitatem ceu spurium Formale semotum it? (b) quæritur de Moralitate à Moralistis recepta & possibili; sed Moralitas à Subjectiva & Objectiva, ceu Genus, abstracta, cum inaudita est, tum planè impossibilis, Moralitatibus, à quibus Abstractio intenditur, profus Heterogeneis, uni eidemque Generi Proximo haut subijcibilibus, indeque non per Synonymicum conceptum, sed solum Æquivocum abstrahibilibus. 2. *Zentgravio* cum *Barone* actiorem consensum intercedere ostendit, quàm vel ego suspicatus fueram, vel *Dn. Zentgravii* admittere gestit. Enimverò, Moralitatis, præcisè acceptæ, Rationem à Priori *Clariss. Vir* Valorem constituit; cum modo autem *Habitudinis* ad Laudem & Vituperium, Bonitatem & Malitiam. Hoc verò pacto cum *Barone* nolens volens tantum non per omnia conspirat, qui itidem de quadam tantum Moralitate, per Modum Laudis & Vituperii modificata, agit, non vero de Moralitate, à Subjectiva & Objectiva abstracta, *Baroni* profus incognita.

Pergit *Vir. Clariss.* & me falli auguratur, quando existimo, cum duos Conceptus, Moralitatem dividentes, Bonitatem nempe & Malitiam ad unum Valorem revocasse, cum non duas has tū Esse Moralis differentias dividentes NB. uno nomine expressum fuerit, sed Conceptum Genericum ab ejus speciebus abstraxerit, sicut ab Homine & Bruto communis Animalitatis Ratio solet abstrahi. Quasi verò, qui dicit, *Dn. Zentgravium* duos Conceptus ad unum revocasse, neget, ad Genericum revocasse, & dicat tantum NB. uno nomine eos expressum ivisse. Ceterum (quod tamen pace *Viri Optimi* dixerò) fallitur potius ipse, cum existimat, non idem oppositum esse à se *Puffendorffio*, quod à *Barone* sententiæ eidem oppositum invenit: Nam Bonitas & Malitia dicuntur *Baroni* Imputabilitate priores, idem contendit *Zentgrav.* his verbis: *Nisi Actui, vel Objecto ejus Valor quidam insit* (sic Bonitatem & Malitiam ad Valorem revocans) *qui estimari queat, vel ad Laudem, vel ad Vituperium, Imputativitas non habebit locum, cum nihil sit, quod imputari queat.* Itaque Valor juxta *Zentgravium* Ratio à Priore cur Actio imputetur, sicut *Baroni* Bonitas & Malitia, ad Valorem à *Dno. Zentgravio* revocatur. Usque adeo, ut *Canones Logici* nulli reliquisint, cum quibus, neglectis bonæ Oppositionis legi-

Legibus, in Gratiam redire vel velim, vel velle possim; ostensu vero facillimum sit (dummodo hujusmodi aculeis pungere, vel mihi, vel ipsi volupe esset) quocum *Dn. Zentgravius* quam maxime redire in Gratiam necesse habeat, nempe secum ipso, qui à se revera adfertum, rursus tamen negat, *Canonis* omnium primi parum memor: Impossibile est, idem simul esse, & non esse.

Ad Rem potius ipsam cum *Viro Doctissimo* revertor. Admiseram in meo de ejus sententia *Judicio*, Valorem ab ipso propinarum propugnatumque, dicere quidem Moralitatem, interim non eam, à qua agens denominatur *Moralis*, id est præmio & pœna dignus, sed potius eam, quæ *Rei* seu *Objecto* inest, idque juxta propriam ejus *Confessionem* in *Disquis. de Orig. Jur. Nat. Art. 8. §. 9. p. m. 238. collat. cum §. 14. 16. & seq.* Hicce regerit sequentia: *Verum* inquit, non ego hoc dico, quod *Valor*, prout à *Bonitate & Malitia* ceus speciebus inferioribus abstrahit, agentem *Personam* præmio & pœna dignam efficiat, cum hic sit effectus *Bonitatis & Malitiæ*, à quibus speciebus *Moralitatis* ipsa *Moralitas* differt, sicut *Animal* ab *Homine & Bruto. Resp.* (a) Neque ego *Clariss. Viro* assertionem istam tribuo, sed hanc solummodo, quam allegata ejus verba di-

H 3

sette

ferre loquuntur, *Valorem*, qui esse *Morale* constituit, antecedenter adactum *Intellectus* rei inesse. (b) Nisi *Valor* Agentem re quapiam dignum efficit, tum ne quidem abstractus est à Bonitate & Malitia, à quibus tamen abstractus perhibetur. Bonitas dignum laude & præmio; Malitia dignum Vituperio & Pœna efficit Agentem, quæ dignitas, (seu *Valor*) per bonitatem ad Laudem, per Malitiam ad Vituperium contrahitur. Quemadmodum Animal infert sensitivum, & ad Rationalitatem, contractum, constituit Hominem, ad Irrationalitatem vero, constituit Brutum. Unde distinguendum quidem inter Imputabile ut sic, & Imputabile ad Laudem vel Vituperium; (quæ etiam nemo distincte concipiens à me unquã confusa adverterit) sed hoc pacto nondum probatum est, *Valorem*, vel *Formalem* *Rationem* *Moralitatis* *Subjectivæ*, vel abstractum *Genus* à *Moralitate* tam *Subjectivæ* quàm *Objectivæ* (abstractum communeque *Genus* *Proximum* respicientibus) absolvere. Distinguendum item, uti *Autor* 2. urget, inter *Morale* in *Genere*, & *Malitiam* modificatum, Modis puta *Contractivis*, *Bonitate* & *Malitia*, quorum duorum confusionem à me factam *Dn. Antagonista* pariter nunquam, nisi certè admodum confuse, monstraverit; Ast iterum

terim non sic evictum, *Valorem* *Moralitati*, tam *Subjectivæ*, quàm *Objectivæ*, per *Modum* *Generis* inesse.

Excipit: me ipsum admisisse, *Valorem* non *Objectivæ* tantum, sed & *Subjectivæ* *Moralitati* inesse, utpote in quaposteriori *Gradus* augetur minuatve. *Resp.* (a) Admissi inesse, sed non per *Modum* *Generis* respectu utriusque nec per *Modum* *Formalis* *Rationis*, respectu prioris; sed per *Modum* ejus, quod *Gradus* auget, vel minuit. Unde miratio subit animum, quorsum spectent *Clar. Zenigrav.* *Responsiones*, indirecta altera: *Calore est Forma Calidi, hunc tamen intensum scil. vel remissum Gradus calidi augere, vel minuere, non est absurdum*; Altera directa: *Nego ipsum Valorem augere vel minuere Gradus Moralitatis, cum sit ipsa Moralitas Formaliter.* Enimvero prior *Responsio* tum demum *Rem* attigisset, si ipsi unquam à me concessum esset, *Valorem* *Formam* *Moralitatis* absolvere, uti *Calorem* *Calidi* *Formam* appellamus. Quamquam præterea *Tautologicæ* prorsusque *Identicæ* enascantur *Propositiones*: *Calidum* intensum auget *Gradus* *Caloris*, & *Calidum* *Remissum* *Gradus* minuit. *Posterior* vero præterquam quod itidem à janua *Exceptionis* meæ aberrat, etiam (a) cum falso *Ratiocinio* conflictatur,

quasi Res ipsa Formaliter non possit insimul
 Gradus augere, vel minuere, cum primis si Ethica
 sit, & ex Gradibus tota constet. Certè Quali-
 tas admittit magis & minus, ut maneat Quali-
 tas Formaliter. (b) Propria Dn. *Zentgravius* vi-
 neta cedit: Quod si enim Valor per se intensus,
 vel remissus, nequidem auget vel minuit Gra-
 dus Moralitatis, quomodo per se ipsam Morali-
 tatem, ex Gradibus constantem, Formaliter &
 totam constituet? Valorem autem intensum &
 Remissum Gradus Moralitatis augere, vel mi-
 nuere, non magis absurdum, quam Calorem
 intensum & remissum Gradus Calidi augere
 vel minuere. Tandem ipsam Reiarcem inva-
 dere pertendit *Clar. Apologista*, Rationem, qua
 Valorem Moralitatis Subjectivæ Formale haut
 esse edocueram, septuplici Responsione elu-
 rus. Dixeram nempe, Actionem quandam
 dari in sevel Bonam, vel Malam, indeque certo
 Modo validam, quæ tamen Agentem neuti-
 quam Moralem denominet, qualis est Actio,
 cujus Ignorantia minus culpabilis causa existit.
 Regerit ille 1. Rationem nostram non suam,
 sed solius *Bonaventurae* sententiam ferire 2. A-
 ctionem, per Ignorantiam minus culpabilem
 patratam, Formaliter non esse Moralem. Pro-
 inde 3. nec Agenti suo Moralibus appellationem

,,tri-

„tribuere. Quod hoc ipso 4. Valor ei haut
 „insit. E contrario vero 5. posita scientia &
 „deliberatione in Agente, Actioni Valorem,
 „immo & 6. Agenti Denominationem ejus, qui
 „cum Valore egit, conciliari. Usque adeo ut
 „7. sublato Valore ab Agente & ejus Actione,
 „tollatur illico ab iisdem Imputativitas, viceve-
 „ro versa, posito Valore, eadem ponatur. Ex
 „his denique omnibus confici innuit: Funda-
 „mentum Valoris sive Moralitatis Subjectivæ
 „esse Proæresin, ex qua proxime Valorem, non
 vero Imputabilitatem venire existimandum ve-
 niat. Sed vero, ut sicco pede transeam, nu-
 merum Responsionum præter omnem Neces-
 sitatem multiplicari, quarum pondus hæc tri-
 bus continetur. (a) Rationem à me contra Va-
 lorem (quominus is Moralitatis Subjectivæ
 Formale existat) allatam, Autori Valoris non
 adversari; Præprimis cum (b) Actio, per Igno-
 rantiam minus culpabilem admittitur, Moraliter
 haut evadat, nec Denominationem Moralitatis
 cuiquam conferat. Contra vero (c) Valor ipsius
 Imputativitatis Fundamentum sit adæquatum,
 quo stante consistat immobilis, labante corruere
 necesse habeat; *Resp.* insuper ad I. Rationem
 nostram Valoris Autorem eo ipso ferire, quia
Bonaventuram ferit: Etenim si Ratio nostra

H 5

(Zent-

(Zentgravio Judice) Bonaventuram propterea impugnat, quod is Moralitatem in Bonitate & Malitia collocat, utique & Autorem Valoris, qui Valorem pro Conceptu Generico omnis omnino Moralitatis, per consequens Bonitatis & Malitiæ habet. Qui oppugnat Partem in *Barone*, ille oppugnat Totum in *Zentgravio*, respectu illius Partis. Nec est, cur iterato ingeminet, se Valorem non pro *Communi Nomine*, quo duo hi Conceptus Contrahentes Bonum scilicet & Malum exprimuntur; sed pro Conceptu *Univ ersali* & *Generico*, ab omni Moralitate etiam *Subjectiva*, abstracto habere: Nam nec istius unquam à me postularus est; nec Nomen Commune, quo duo Conceptus Contrahentes exprimuntur, à Conceptu *Universali* ita dissidet, ut cum eo conciliari non possit. Quin potius Nomen commune respectu duorum Conceptuum Contrahentium, colligitur esse eorum Conceptus *Universalis* & *Superior*; Nec denique Ratio nostra minus ferit Autorem si Valorem pro *Universali* Conceptu habeat, quàm si eundem *Commune* Nomen duorum Conceptuum Contrahentium velit esse. *Resp. ad II.* denegare Moralitatem Actioni, per Ignorantiam minus culpabilem peractæ, repugnat Hypothesi nobis communi de *Objectiva* & *Subjectiva* Mora-

Moralitate, inter se distinctis. Perspicuum præterea est, 1. Boni & Mali Naturam non ab Homini Scientia Ignorantiave, sed plerumque à Dei Natura & Voluntate arcessendam. *Vid. Orig. nostr. Mor. Diss. 1. & 2.* 2. Dari Ignorantiam non Facti tantum, sed & Juris, non uno modo ut invincibilem, ita minus culpabilem. *Vid. Blasium à Concept. Philosoph. Mor. Diss. 7. Quest. 7. §. 1. Coll. cum Diss. 9. Metaph. Quest. 2. §. 1.* Atque hæc ipsa Hypothesis necessario quoque evincit, tum subeuntem hujusmodi Actionem ex Agentium Moralium Numero non omnino deturbandum esse; Tum Actionem talem Valore omnino haud quaquam destitui. Quamquam adhuc magis eadem evincantur per hypothesin *Dno. Zentgravio* peculiarem, qua Valor omni Moralitati communis statuitur, ut ita III. & IV. Responsum in auras abeant. V. VI. & VII. revera non ferunt sententiam meam, qui utraque manu largior (a) scienter & deliberate Agenti Valorem competere. (b) ab hoc eundem cum Valore egisse dici posse. (c) Valorem cum Imputabilitate retrocurrere & æquè latè extendi. Concessis accedit prior Conclusionis *Dni. Zentgravii* pars, Moralitatis fundamentum Rationem *Proæreticam* constituens, id quod *Dissert. mea IV.* ab ipso notata, à §. 10. ad fin. usq; prolixius peuse-

persecutus sum; Pars autem Conclusionis posterior, non Imputabilitatem, sed Valorem proximè ex Progressu provenire edisserens, Petitionem Principii usque incurrit, dum solidè probetur atque stabilitur. Tantum.

§. 3. Ad rem itaque se denuo contra me gerendam accingens Dominus Strimesius, cum repetiisset, *nec bonitatem & malitiam Baronis*, nec meum *Valorem*, *moralitatis subjectivæ* uti putat *formale*, de quo à me quæri denuo contendit, *attingere, sed ad moralitatem objectivam potius pertinere*; ad ea quæ in superiori corollario sententiæ meæ cum illustrandæ, tum vindicandæ gratia dicta sunt, mox ita excipit: *Atqui inquam ego, ad (1) queritur (a) de istius moralitatis formali, de cuius formali Celeb. Pufendorf. cum Autoribus pene omnibus querit, hic vero querit de moralitatis Formali, à quo agens moralitatis denominationem participat, de Jure Nat. & Gent. l. 1. c. 5. §. 3. p. 61. Quod si autem de alio Moralitatis Formali sollicitus sim, queritis, qui Pufend. Imputabilitatem, seu spurium formale semotum eam? Sed disputaturus contra me, Clariss. Strimesi. (a) ex mea disquisitione potius, quam ex Pufendorfo, vel aliis, statum controversiæ formare debuisses, & potissimum meum potius respicere institutum, quo thesin ponendi mihi libera relinquitur facultas, quam id quod ex occasione factum est: Ita enim bonæ oppositionis leges jubent. In Disquis. de Orig. J. N. vero Art. 8. §. 7.*

8. §. 7. hæc extant: *Difficilius dictu videtur, in quonam formale ejus quod morale dicitur consistat.* In §. sequenti 8. ita legitur: *Qui ita definitur formale r̄ esse morale &c. sic §. 10. agitur de morali in ea latitudine, ut r̄ physico contradistinguatur. §. 13. dicitur: Nobis itaq, videtur r̄ morale secundum suum esse formale in DEBITA LATITUDINE consistere in VALORE.* Quanta vero hæc latitudo sit §. seq. 14. ita traditur: *Respicit hic valor, non tantum prout est in actu, sed prout etiam se tenet ex parte objecti, &c.* Hæc verba satis ostendunt, quod statum formando non disputaverim hoc præcise & determinate, in quo formale moralitatis subjectivæ qua talis consistat, sed latius quæstionem extenderim, secutus Vasquezium t. 1. in Thom. Disp. 95. c. 10. n. 46. f. 650. Philip. à Trini. in l. 2. Thom. t. 2. Disp. 18. Dub. 1. Conclus. & alios, qui itidem in tanta latitudine de moralitatis formali, quod tam in objectivam quam subjectivam moralitatem illis cadere dicitur, disquirunt. Nec id (β) juvat Dn. Strimesii causam, quod Dn. Pufendorfi *Imputabilitatem semotum eam*; una quippe fidelia duos sæpe numero dealbari parietes non repugnat. Accedit quod, uti alias etiam fieri amat, in quo *esse morale* consistat formaliter inquirens, hac occasione aliorum etiam sententias, pressius licet philosophentur, adductas examinare visum fuerit; ex quo non rectè intuleris, nec primariam laxius fuisse positam à me quæstionem. Instat equidem: *Queritur de moralitate à Moralistis recepta & possibili: sed moralitas à subjectivæ & objectivæ, seu genus abstracta, cum inaudita est, sum plane impossibilis, Moralitatibus, à quibus*

à quibus abstractio intenditur, prorsus heterogeneis, uni eidemq; generi proximo haut subijcibilibus, indeq; non per synonymicum conceptum, sed solum equivocum abstrahibilibus. Verum jam ostendi Moralium Doctores Scholasticos eandem mecum Philosophari Philosophiam; quanquam si vel maxime moralitas in ista latitudine, quæ inter nos in disceptationem cadit, illos fugeret, vel apud eos non recepta foret, id à me parum curaretur, cui magis amica & curæ veritas esset. Qui vero conceptus moralitatis non tam late patere queat, ut præiudat ab omni moralitate modificata, qualis est subjective & objective talis; & tanquam genus abstrahat à speciebus inferioribus, quæ sunt bonitas & malitia, nondum perspicere possum: *A moralitate autem subjectiva & objectiva Moralitatem ceu genus abstrahere*, uti Dn. Strimes. meam pervertit sententiam, nunquam dixi. Communius enim & generalius, quod à contractiori & modificato præscindit, hoc ipso & qua tale nondum abstrahit ceu genus à speciebus. Non etiam magis *heterogeneæ* sunt determinatæ & modificatæ hæ moralitates, *objectiva* scil. & *subjectiva*, respectu moralitatis absolute & universaliter spectatæ, atque substantia & accidens naturam habent heterogeneam respectu Entis: vel modi adessentia ad ipsum esse alicubi. Cumque moralitates hæ, *subjectiva* & *objectiva* scilicet, non *equivoce*, tales sint, per velim omnino scire, qui non ab illis conceptus *communis* *Synonymicus* abstrahi queat, à quo vicissim & illæ abstrahantur, sicut superius & communius ab inferioribus & contractio-

ribus,

ribus, vicissimque inferiora & contractiora ab illo præscindunt.

§. 3. Ad 2. excipit, quod mihi cum Barone ætiorum consensum intercedere ostendat, quam vel ipse suspicatus fuerat, velego admittere gestio. Cum enim moralitatis præcise accepta rationem à priori Valorem constituam, cum modo autem habitudinis ad laudem & vituperium, bonitatem & malitiam, hoc pacto cum Barone tantum non per omnia me conspirare ait, qui isidem de quadam tantum moralitate per modum laudis & vituperii modificata agit, non vero de Moralitate, à subjectiva & objectiva abstracta, Baroni prorsus incognita. Sed quaeso, qui cum Barone tantum non per omnia nolens volens conspirare dici queo? cum agam de moralitate in universali & absolute spectata; itemque à subjectiva & objectiva præcisa, quam Baroni incognitam esse ipse Dn. Strimes. concedit? quem de modificata loqui contendit. Cogitet *Vir optimus*, annon fallaciam à dicto secundum quid ad dictum simpliciter commiserit. Adde, quod si verum velimus fateri, licet ratio *Baronis* concludat de moralitate & imputabilitate modificata ad laudem vel vituperium, ipsi tamen de moralitate actus, ejusque imputabilitate in genere tantum sermo sit; vid. quæ à Barone disputantur Tom. III. Curs. Philos. fol. 182. §. *Dici potest* &c. usque ad n. 7. Taceo me nusquam dixisse, *moralitatis præcise acceptæ rationem à priori esse valorem*; ceu quem rationem formalem moralitatis, rationem

tionem autem à priori *Imputabilitatis praeise & indeterminate spectata* expresse constitui.

§. 5. Pergit autem, & ex eo quod *dixerit*, me duos *conceptus moralitatem dividentes, Bonitatem & Malitiam, ad unum Valorem sc. revocasse*, sequi negat, à se *negari*, me eisdem ad *genericum revocasse*, aut à se *dici, tantum uno nomine me eos expressum ivisse*. Verum etsi non necessario sequatur id ex vi verborum, quin tamen talis verborum Dn. Strimesii etiam sensus esse, & sub illis occultari possit, dubium non est. Unde non simpliciter locutus, falli Vir. Clarissimum dixi, QUANDO existimat, non vero dixi quod sic existimet, *Ceterum me falli potius ipsum ait, cum existimo non idem* (omnino sc.) *oppositum esse à me Pufendorfio, quod à Barone sententiae eidem oppositum inveni*. Audiemus probationem: Nam inquit, *bonitas & malitia dicuntur Baroni Imputabilitate priores, item contendit Zentgravius his verbis: Nisi actui, vel objecto ejus valor quidam insit, (sic bonitatem & malitiam ad valorem revocans) qui estimari queat, vel ad laudem vel ad vituperium, imputabilitas non habebit locum, cum nihil sit, quod imputari queat. Itaque Valor juxta Zentgravium ratio à priori, cur actio imputetur, sicut Baroni bonitas & malitia, ad valorem à Dn. Zentgraviore revocata*. Sed cum meam pervertat sententiam Strimesius, *bonitatem & malitiam ad valorem à me revocari fingens*, quem in Corollario meo Apolog. expresse à *bonitate & malitia abstrahere* scriptum cum

cum aliud sit *valor ut sic*, aliud *valor talis & modificatus*, uter nostrum potius falli debeat dici, lectori dijudicandum relinquo. Proinde cum Imputabilitate ut sic priorem dixerim valorem ut sic, cum Baroni eandem valor talis, Bonitas sc. & malitia, antecedere dicatur, relinquitur non *idem omnino* celeberrimo me opposuisse Pufendorfio, quod Scoti interpret contra ejus disputavit sententiam. Quare cum à me *assertum nunquam negaverim*, etiam non *necessè habeo mecum in gratiam redire*, cum ut quod jeci mutatem, opposita nondum evicerit sententia.

§. 6. *Ad rem potius ipsam* mavult Vir Clariss. *meum reverti*. Cumque Valorem moralitatem objectivam dicere, denuo concessisset, ad ea quae in Corollar. ulterius reposui, excipit ad (1.) quod (a) *etiam istam assertionem*, quam meam esse negavi, *michi non tribuerit, sed hanc solummodo, quam à me allegata mea verba diserte loqui ait, Valorem, qui esse morale* (naturale sc.) *constituit, antecederet ad actum intellectus vel esse*. Sed non video, quid ex his verbis pro sua sententia contra meam obtinere queat; vel aliquid probare possit, quod unquam negatum iverim. (b) Instat: *Nisi valor agentem re quapiam dignum efficit, tum ne quidem abstractus est à bonitate & malitia, à quibus tamen abstractus esse perhibetur. Bonitas dignum laude & premio: malitia dignum vituperio & pœna efficit agentem, qua dignitas (seu valor) per bonitatem ad laudem, per malitiam ad vituperium contrahitur*. Atqui *kalà βίαιω* potius infero: Si valor agentem re quapiam dignum non efficit, sequitur eum abstractum esse à bonitate & malitia, quia bo-

nitas semper dignum laude, malitia dignum vituperio efficit: Ad rem ipsam verò responsurus, dico, valorem agentem omnino re quapiam dignum efficere, sed indeterminatè, determinatè vero ad laudem, quando ipse valor per bonitatem fuerit contractus; item ad pœnam & vituperium, quando idem per malitiam fuerit definitus, *quemadmodum animal infert sensitivum, & ad rationalitatem contractum, constituit hominem, ad irrationalitatem vero constituit brutum.* (y) Distinguendum quidem concedit inter imputabile ut sic, & imputabile ad laudem vel vituperium; (qua distinctè concipiens à Strimesio quidem etiã distinctè concipi posse non negat, in applicatione tamen ad præsentem quæstionem ab eodem confusa facile adverterit) sed hoc pacto nondum probatum esse ait, *valorem, vel formalem rationem Moralitatis subjectivæ, vel abstractum genus à Moralitate tam subjectivâ quàm objectivâ, (abstractum communè, genus proximum respicientibus) absolvere.* Sed hæc nos non ferunt, cum ut supra monitum, quæstio sit de moralitate in ea latitudine, qua tam subjective quàm objective tali competit; non vero prout illa se habet, vel ex parte objecti qua talis, multo minus dicitur illius species esse subjectiva moralitas. Quo ipso etiã respondetur ad ea quæ (2) Dn. Antagonista reperit, quem ex modo dictis cum suis luctari umbris manifestum est.

§. 7. Explicat præterea, *quomodo admisit, valorem subjectivæ moralitatis inesse, nimirum non per modum generis, id quod nec ego dico; nec per modum rationis formalis;* Atqui nec hoc à me statui-

tur, qui dico, valorem esse rationem formalem *esse moralis* qua talis, non qua se moralitas habet vel ex parte subjecti, vel ex parte objecti, qua talis; quanquam utriusque moralitas qua talis in valore rectè consistere affirmetur; Sed *per modum ejus quod gradus auget vel minuit.* Cum vero hoc in Corollar. Apol. discusserim, ad examen se accingens Clar. Strimesius: *Miratio* inquit, *subit animum, quorsum spectent Clar. Zentgraviæ responsiones, indirecta altera, altera directæ.* Qui vero sic? *Enimvero,* ait, *prior responsio tum demum rem attingit, si ipsi unquam à me concessum esset, valorem formam moralitatis absolvere, uti calorem calidi formam appellamus.* Sed cum prior responsio sit facta per instantiam, satis rem attingit censei debet, cum ostendat Dn. Strimesium ex subordinatis facere opposita, & ex hoc quod *valor auget vel minuit moralitatis gradus,* non sequi *ipsum formale moralitatis non exprimere,* & consequenter hac exceptione *Virum Doctissimum* nihil contra me obtinere. *Tautologicas* quidem, *prorsusq; identicas propositiones enasci* putat, si dicitur: *Calidum insensum auget gradus caloris, & calidum remissum minuit;* verum in identitate prædicati cum subjecto, non reali tantum, sed etiã nonnunquam rationis fundari veritatem propositionis, satis Logicorum docent regulæ, vid. *Slevoigt* Diss. Acad. l. §. 11. seqq. Tautologia autem major in datis propositionibus non deprehenditur, quasi si dico: *Calidum calefacit;* vel si dico: *Vir justus juste agit,* vid. Arist. 5. Eth. c. 6. *Posteriorem* responsionem à *janua exceptionis* sua

quidem *aberrare* jactat, non vero ostendit; quam dein etiam *cum falso ratiocinio conflictari* ait, *quasi res ipsa formaliter non possit insimul gradus augere, vel minuere, cum primis si Ethica sit, & ex gradibus tota constet*. Sed miratio animi in subit, qui non observaverit *Clar. Antapologista* additum *τὸ per se*. Quanquam enim quod est forma possit suscipere magis & minus, cum primis si ex gradibus constet, & hæcenus, licet *ἀκρίβως*, dici queat formaliter *insimul gradus augere vel minuere*, qua tamen forma præcise audit, à tali intentione & remissione abstractit. Formæ enim, etiam quæ sunt accidentia, consistunt *ἐν ἀκρίβει* *ὅτι ἀκρίβως ἵσχυι τῶν ἀριθμῶν* ait *Aristot.* i. *Metaph.* 6. t. 6. Unde quanquam *qualitas admittat magis & minus, ut maneat qualitas formaliter*, & sic divisibilis sit in partes graduales; magis tamen vel minus forma, si esse formale præcise spectes, nihil amat vocari. Nam quod est forma magis intensa, non statim est magis forma. *Propria* dein mea *vineta* isthæc mea posterior ratio *cadere à Dn. Censore* fingitur. *Quod si enim valor per se intensus vel remissus, ne quidem auget vel minuit gradus moralitatis, quomodo per se ipsam moralitatem, ex gradibus constantem, formaliter & totam constituet? Valorem autem intensum & remissum gradus moralitatis augere vel minuere, non magis absurdum, quam calorem intensum & remissum gradus calidis augere vel minuere.* Noli verò quæso, *Clarissime Strimefi*, alienam mihi affingere sententiam, & exinde contra me insurgere. Ubi à me dictum sit *doce,*

doce, valorem per se intensum & remissum ne quidem augere vel minuere gradus moralitatis, cum diserte de valore præcise spectato, & qua formæ tantum indolem habet, locutus fuerim: quo considerandi modo, uti valor plus & minus in *sensu formali*, quicquid sit *de sensu idemico*, ad quem jam non respicitur, non dicit; ita nec hoc sensu dici potest augere vel minuere gradus moralitatis. Cum vero valorem intendi & remitti non repugnet, licet non valor qua valor formaliter, tamen qua intensus & remissus augebit vel minuet gradus moralitatis, ita ut unde provenit intensio & remissio valoris, inde quoque etiam τὰ plus & minus in moralitate exoriri dici debeat. En verbo: *A valore est moralitas formaliter; ab intentione vel remissione valoris, augmentum vel diminutio moralitatis, ita ut quicquid est causa majoris vel minoris valoris, causa quoque sit majoris vel minoris moralitatis.* Quanquam etiam omnis valor certis gradibus constet, qua tamen ut forma præcise spectatur, isti gradus non considerantur.

§. 8. Tandem elidere conatur contra ipsam rei artem directa, & sepius annotatione contenta, existimans numerum *responsionis præter omnem necessitatē multiplicari, quarum pondus tribus tantū continetur*. Verum quanquam concisiori dicendi genere nunquam nō uti malim, ubi tamen contra mentem meam perverti responsiones, vel non satis capi, vel insidiosè ab adversario latebras illarum beneficio sibi querente usurpari experior, invitus prolixiori dicendi genere uti cogor, etsi ne sic quidem sæpe numero prævenire possim, quo minus tale quid mihi, etsi aliquando diffusius mentem meam explicem, contingat, uti illa quæ cum *Dn. Strimefi* mihi intercepit disceptatio speciminis loco esse potest. Cæterum rem ipsam quod concernit, *Resp. I. Vir Doctiss. rationem suam meum Valorem ad ipso ferire, quia Bonaventuram Baronem ferit. Etenim si ratio ipsius, me iudice, Bonaventuram propterea impugnat, quod in moralitatem in bonitate & malitia collocat, utiq; & me, qui Valorem pro com-*

ceptu generico omnino omnino moralitatis, & per consequens bonitatis & malitia habeo. Sed hic (a) insidiosè omittitur r̄a universaliori, facta mentione solius conceptus generici, & additur r̄a omnino, quasi & subjectiva & objectiva moralitas à me pro speciebus quoq; moralitatis haberentur, quæ tamen modum tantum certum moralitatis mihi dicere judicantur, non species, quo numero bonitas & malitia veniunt; ut supra monui. (b) Si Valorem habeo pro conceptu communi & universaliori moralitatis subjectivæ & objectivæ generico item bonitatis & malitiæ, non eo ipso me ferit, qui Bonaventuram propterea impugnat, quod is moralitatē in bonitate & malitia collocat. Quemadmodum enim qui oppugnat affirmantē animalitatē consistere in rationalitate & irrationalitate, nō oppugnat eo ipso illum, qui eandem in esse sensitivo positam contendit, ita qui impugnat Bonavent. quod is moralitatem in bonitate & malitia collocat, non hoc ipso ferit Zenogr. & qui Valorem rationem formalem genericam respectu bonitatis & malitiæ esse disputat. Unde cadit quando additur: Qui oppugnat partem in Barone, ille oppugnat totum in Zenogravo respectu illius partis; num enim quod negatur de specie, illico negatur de genere? Non sic Porphyrius in Nag. loquitur; non sic Aristoteles disputat docet. Cætera quæ protestationem Dn. Sirimesis continent, discussa sunt. Quod vero subjicit, rationem suam non minus me ferire, si valorem pro universali conceptu habeam, quā si eundem commune nomen duorum conceptuum contrahens, bonitatis sc. & malitiæ esse velim, illius Ajo oppono meum Nego; cum VALOR præcise actionem definite bonam vel malam non reddat, ut r̄a sensitivum animal nondum rationale vel irrationale determinate esse dicit; ut proinde cum insigne aliquod discrimen intercedat inter valorem, ut notat conceptum communem & absolutum, & prout est nomen dumtaxat commune duorum conceptuum inferiorum, & specificatorum, non necessario illum evertat, si vel maxime in hoc evertendo felix fuerit Sirimesius.

§. 9. Ad II. Excipit Vir Clariss. denegare moralitatem actioni per ignorantiam minus culpabilem peractæ, repugnare hypothese nobis communi de objectiva & subjectiva moralitate inter se distinctis; Contra vero dico, hypothesein hanc in se relinqui salvam, si vel maxime negetur, plenam & perfectam moralitatem, prout nimirum illa etiam se habet ex parte subjecti agentis, in actu aliquo exoriri. Quando verò perspicuum præterea esse addit (1) boni & mali natura

naturam

turam non ab hominis scientia ignorantiave, sed plerumq; à Dei natura & voluntate accessendam. (2) Davi ignorantiam non facti tantum, sed & juris non uno modo ut invincibilem, ita minus culpabilem: Verum equidem est quod, (i) attinet, quod discernens boni & mali naturalis in Dei natura, non quidem qua omnipotens, quod Socinianismum spirat, sed qua sancta & iusta, fundetur nec meminimè, me unquam boni & mali qua talis naturam ab hominis scientia vel ignorantia visse derivatum; sed quod ignorantia & scientia ad valorem, & sic ad moralitatem, cujus species demum sunt bonitas & malitia in genere morum talis, nihil conferat, exinde non sequitur, & contrarium evicit nostra Disqui. l. c. (2) Alterum lubens concedo, ipseque, sic doceo, quod secundum gradus ignorantiam minus culpabilis, etiam de gradibus moralitatis, prout illa se tenet ex parte agentis, judicari debeat. Unde patet quid habendum sit, quando Sirimesius ulterius inserti Arg. hæc ipsa hypothesis, necessario quoque, evincit, tum subeuntem hujusmodi actionem ex agentium moralium numero non omnino deturbandum esse: tum actionem taleni valore omni haudquaquam destitui. Sc. (ut distinctius, prolixius licet videri queat, rem explicem) ipse modo concessi, ceu de quo non erat questio, secundum gradus ignorantie minus culpabilis etiam de moralitate actionis, prout ex parte agentis illa se habet, judicium esse ferendum; ita ut si talis agens agat ex plena ignorantia simpliciter invincibili, ne quidem in numerum agentium moralium recipi debeat, ut non opus sit eundem rursus inde deturbare. Cum enim principium actionum moralium adæquatum sit æquidistanti, ceu eximie à Rachelis docetur ex Aristot. certe quæ actio principio moralitatis penitus destituitur, id quod contingit in ignorantia plena, antecedente & simpliciter invincibili, qui moralis appellari debeat formaliter, non apparet. Bene Phil. ppus à Trinitavel. c. p. m. 342. Ut actus dicitur moralis debet elici à principio morali, sc. cognoscente & sciente singulas actionis circumstantias, & volente etiam, vel procedere modo morali, sc. ex æquidistanti, vel tendere in obiectum morale, hoc est cognitum. Nihil autem datur horū, ubi plena & simpliciter invincibilis datur ignorantia: Et actio furiosa, noceat licet, non habet majorem valorem æstimatione morali, quam bovis cornupetæ ex naturæ genio ferocientis. Ex quo patet, nihil pro se contra me habere Dn. Sirimesium ex eo, quod valorem omni moralitati communem rectè statuam. Multo minus in aut abeunt qua III. & IV. à me sunt responsa, modo illa

secun-

secundum dicta, & necessario explicata intelligere, nec fumum ver-
dere velit *Vir Clarissimus*. V. VI. VII. à me notata *revera suam non*
ferire sententiam, ait, cum *utraq; manu largiatur*, (a) *scienter*
& deliberate agenti valorem competere; (b) *ab hoc eundem cum*
valore egisse dici posse, (c) *valorem cum imputabilitate retrocur-*
tere & a quo late extendi; sed vel maximè disputata cum ferunt,
modo dictum nõ dissimulet. Nam cum *scienter & deliberate agenti*;
iste *valor competat* antecedenter ad *Imputabilitatem*, utique *valor*
potius quam *Imputabilitas* pro *formali*, quod *omni moralitati*
commune est, habebitur. *Retrocurrere etiam valor cum imputabili-*
tate, & a quo late extendi dicitur, sed uti *subiectum recipiatur*
cum proprio. Concedit etiam *partem Conclusionis* in *Coroll. Apo-*
log. à me posita *priorem*; *partem autem conclusionis posteriorem*,
non imputabilitatem, sed valorem proxime ex Proaresi provenire
edifferentem, petitionem principii usq; incurrere credit, dum solide
probetur atq; stabilizatur. Gratium vero est, quod hic tantum
superfit *nodus*, qui *Clarif. Srimesso* scrupulum movet, quo minus
Valorem pro *formali omnibus moralitatibus communi habere* pos-
sit, quod sc. *ex ratione proaretica proxime valorem* provenire ei
nondum *solide probatum* videatur, cum in *Imputabilitatem*
potius id *cadere sibi persuaserit*. Existimo vero ego, scrupulum hunc
non esse *rationabilem*, cum *imputabilitatis rationem à priori esse*
valorem inde recte inferatur, quia *valor*, *dignitas atque pondus*
fundamentum proximum est imputabilitatis moralis. Sicut enim
imputabilitatis ad laudem vel vituperium fundamentum est boni-
tas & malitia moralis; prius enim *bonum & malum moraliter* ali-
quid sit *neccesse est, antequam imputetur ad laudem vel vituperium*;
sit enim *hæc imputatio propter bonum & malum tanquã rationem*
à priori: ita *imputativitatis præcisæ ab imputativitate ad laudem*
vel vituperium fundamentum est aliquid bono & malo commune,
& ab his *speciebus abstractum, quod est valor, qui ad bonum & ma-*
lum se antecedenter habens, proxime est determinabilis ad has spe-
cies vñ esse moralis, prout principia quæ valorem determinant
convenienti vel inconvenienti ratione in actu conturrunt, &
cum illo uniantur. Nam si *actio nihil valet, etiam ni-*
hil moraliter poterit imputari,